

ባቸው ፡ በመጨረሻም አክሱም የነበረውን የገዢው ነገሥትን ግምገማ በጉኑ ከፍተው መሣሪያና ጥይትን ለወታደሮቻቸው አከፋፍለው ፡

“ጊዜው ፈቅዶልን እንደገና እስክንሰባሰብ ድረስ መረብ ግዴታ ተሻግሮችሁ በጠላት ላይ አደጋ እየጣላችሁ ወንዝ የወለደውን ወንበዶ ሕዝቡን እንዲያስጨንቀው እየተከላከላችሁ እናንተም ወንዝ ጠባቂዎች ሁናችሁ ቆዩ” እያሉ ፈተዱላቸው ፡

ከዚያ በኋላ የፋሽንስ ክንድ እስተባብሩዋትና አጠናክሩዋት የነበረችው ትግራይ እየፈራረሰች መሐድ ጀመረች ፡ ከራስ አሉላ ወረርሽኝ ሽታ አርአያና የራስ አሉላ ወንድም ደጃዝማች ተሰማ ተራ በተራ አሉላን እየከዱ ሔዱ ፡ ራስ አሉላ ከሁሉም ከሁሉም የታግኛቸው የሻቃ አርአያ ክዳት እጅግ አበባጧቸው ፡ ሻቃ አርአያ ከአሉላ ከድተው ሰፊታውራሪ ደበበ ግደራቸውን ሲበሙ ደግሞ ይበልጡት አዘኑ ፡ ከዚያ አከታትሎ ደግሞ የአክሱም ገዥ የነበሩት የገቡረዕድ ወልደጊደርጊስ ሁለት ልጆቻቸው ወደ ሁለት መቶ የሚጠጉ ወታደሮች ይዘው በመከዳታቸው ራስ አሉላ ከብስጭት ወደ ብስጭት የሚሸጋገሩ ሆኑ ፡ ድርቁና ረኃቡ እየረፈታ በመሔዱም አሉላ ሁለት መቶ የሚሆኑ ወታደሮቻቸውን እንኳ መመገብ የተቸገሩበት ወቅት ሆነ ፡ የአጼ የሐንሰም ትልቁ ትግራቸው ይሸው ነበር ፡ ጣሊያኖች ምዕራብ ሲገቡ በመርከብ ጭነው ያመጧቸው ፈረሶችና በቅሎዎች በበሽታ የተመረከቡ ስለ ነበሩ በሽታው እየተላለፈ ብዙ የቤት እንስሳት ጨርሰ ነበር ፡ በተለይም ከደግላሊ ጦርነት በኋላ የራስ አሉላ ወታደሮች ከጣሊያኖች ላይ የግረኩዋቸውን በቅሎዎች ወደ ደጋው ይዘው ስለወጡ በሽታው እየተላለፈ በሀገሪቱ ላይ ከፍተኛ አልቂት አድርሶ ነበር ፡ ከዚያ አከታትሎ ደግሞ ረኃቡ ሕዝብ ሄጀ ፡ የሐንሰና አሉላም ወራሪዎችን የተቋቋሙት ከዚያ አስከፊ ሁኔታ ጋር እየተናገሩ ነበር ፡

ምኒልክና ጣሊያኖች

ትግራይና ሁለቱ ራሶች

የአጼ የሐንሰ መኳንንቶች አለመስማማታቸውን ንጉሥ ምኒልክ ከሰሙ በኋላ ፡ ራስ መንገሻን እንበል ኃይል ግስቱ ረትና የራሳቸውን ጉልበት ግጠንከር እንደሚኖርባቸው ተግመኑ ፡ ለዚህ የሚረዳቸው የጦር መሣሪያ ግስገባት ጀመሩ ፡

ከኢጣሊያኖችም ጋር ውጫሌ ላይ ባደረጉት ውል በትግራይ ውስጥ ለነበሩትም ተተናቃቻቸው ምንም ዓይነት እርዳታ እንዳይደረግ ፡ በምዕራብ በኩል ምንም ዓይነት የጦር መሣሪያ እንዳይገባላቸው አድርገው ፡ የእርሳቸውንም ንጉሠ ነገሥትነት በይፋ እንዲያውቅላቸው ምኒልክ ለጣሊያኑ ንጉሥ አም ቤርቶ መልእክት ሰደዱ ፡

ከዚያ ተጥለው ደግሞ ራስ ሚካኤልና ንጉሥ ተከለሃይማኖት ከገቡላቸው በኋላ ፡ የኃይላቸውን መስባሰብና መጠናከር አረጋገጠና ፡ ደጃዝማች ሥዩምን የትግራይ ገዥ አድርገው ሹመው በቂ ጦር ሰጥተው ሰደዱዋቸው ፡ የደጃዝማች ሥዩም ሠራዊት በዛትና ጥንካሬ ከራስ መንገሻና ከራስ አሉላ እጅግ የተሰየና የዳበረም ነበር ፡ በመተማ ጦርነት የተጉዳው ከዚያም የተረፈውን በሥልጣን ሹኩቻ የተከፋፈለውንና በረኃብ የተፈታውን የአጼ የሐንሰን ሠራዊት የከዳው ከድቀት የተረፈውና በወለቱ

ራሳች ከሪያ የተከማቸው ፡ በሰሜን በኩል ፡ ጣሊያኖችናን አባሪያ
ቸው ሆነው የተሰለፉት ደበበ አርአያ ፡ በደቡብ በኩል ደግሞ
አዲሶች ጉልበተኞች ምኒልክና ሥዩም ቀስፈው ያዙት ።
ጉልበቱ ያልተነካ ምርጥ መግሪያ የታጠቀ ሰንቁ ያላለቀ ሠራ
ዊት የጊመሩት ደጃዝማች ሥዩም ተቀናቃኛቸው የነበሩትን
ዋግ ሥዩም ብሩን ለመያዝ ዋግ ሲገቡ ፡ ዋግ ሥዩምም ከሰቆጣ
ገሥግሥው አካለጉዛይ ገቡና ሰንብዶት ከነበሩት ከደበበ ጋር ተቀላ
ቀሉ ። ደጃዝማች ሥዩምም ጉዞአቸውን ቀጥለው እንደርታ ገቡ ።

አጼ ዮሐንስ ፡ ከንጉሥ ምኒልክ ጋር የነበራቸውን ትኩር
ጥምድ ለመፍታት ሲሉ ለጃቸው ራስ አርአያ ሥላሴን ከወይ/
ዘውዲቱ ጋር ካጋቡ በኋላ ፡ እንደርታን መተዳደሪያ ጉልት እንዲ
ሆናቸው ለመሸርፍ ሰጥተው ነበር ። በዚህም የተነሣ እንደርታ
ከሌሎች ከትግራይ አውራጃዎች ሰፋ ብላ ተደልድላ ነበረች ።
የምኒልክ ሹም የሆኑት ደጃዝማች ሥዩም እንደርታ ሲገቡም
የወይዘሮ ዘውዲቱ ወዳጆች የነበሩና የምኒልክንም ንጉሠ ነገሥት
ነት እምነው የተቀበሉ ሁሉ በደስታ ተቀበሉዋቸው ።

የሥዩምን ጉልበት ፡ የሥዩምን ሹመት ፡ የሥዩምን ግፊት ፡
የሥዩምን ድፍረት ግን አሉላና መንገሻ ሊቀበሉት የግይቃ
ጡት ሆነ ። በሁለት ግንባርች የተወጠሩት ሁለቱ ራሶች ቤታ
ቸው ፡ ቤተመንግሥታቸውና የዘውድ ባለቤትነቱ ተሰፋቸው ተራ
በተራ እየተናደ መሐዱን በትክክል በረዱትም ፡ የነበሩዋቸውን
ጥቂቶች ወታደሮች እንኳ እንዳይሐዱባቸው ሲሉ መላውን ትግ
ራይን ግሰስ ዋናው የየዕለቱ ተግባራቸው ነበር ። የደጃዝማች
ሥዩምን ጦር ከሠፈራቸው እስቲደርሰ መጠበቁ የሚያስከትለ
ውን ውርደት ተገንዝበውት ነበርና በጉዞ ላይ እንዳሉ ለመግጠም
ሲሉ ከዐድዋ ገሥግሡው መቀሌን ዐልፈው ጠበቁት ።

በተራቸውና በዘመናቸው የምኒልክ ብርቱ ዳላ ለመሆን
“ጠብ ያለሽ በዳቦ” ሲሉ የነበሩት አፍላኛው ጉልበተኛ ፡ ደጃዝ
ማች ሥዩም “ምንም ብቀጥን ጠጅ ነኝ” የጊባለው ዘይቤ
ትዝ አላቸውና አጼ ተክለ ጊዮርጊስን የማረከው የአሉላ ከንድ
ትዝ አላቸውና ግብጾችን ተራላ ላይ ፡ ጎንዲት ላይ ፡ አይስት ላይ
ድርቡቸን ኩፊት ላይ ከነዚህም ላት ያለውን የነጩን ጦር

ተደግሊ ላይ የሰበሰቡው የአሉላ ጉራዲ ፡ ከፈታቸው ድትን ድንቅ
እያለ እያንጠገባ ጋታቸውና እንደ ዋግ ሥዩም ብሩ በጣፍ ጨረታ
የማይፈተላከላቸው መሆኑን አመኑበትና ወደ አሸንጊ ተመለሱ ።

ሁለቱ ራሶችም ምናልባት ሌላ ጊዜ በድንገት ይመሰሰ ይሆ
ናል ወይም ሌላ የምኒልክ ጦር ይመጣ ይሆናል በሚል ሥጋት
መቀሌንና ዐድዋን ለመከላከል የሚያስችላቸውን እቅጣጫ ይዘው
ሠፈሩ ።

ሁለቱ ራሶች የሠራዊታቸውን መበታተን ለመከላከል የነ
በራቸው አማራጭ ከተረፉዋቸው የጦር አሰቆች መካከል ዋና
ዋናዎቹን ሹመት እየሰጡ ማባባል ነበር ። በዚህም መሠረት
ደጃዝማች አምባዬ የተባሉትን የደጃዝማች ደበበን አጉት የዐ
ድዋ ገዥ አድርገው ሹሙ ። ደጃች አምባዬ ቀደም ካለው ጊዜ
ጀምረው የሁለቱም ራሶች ተርካካሪ ቢሆኑም ፡ ጨርሰው እንዳይ
ከበልሉና ተጨማሪ ችግር እንዳያስከትሉ ሲባል በሥልጣን
ማባባሉ ጊዜው ያመጣባቸው ውሳኔ መሆኑን ሁለቱ ራሶች አመ
ኑበት ።

ደጃች አምባዬ ደግሞ ፡ ቂማቸውን ለመወጣት ቀን ሲጠባ
በቁ ኑረው መብረከረክ ሲጀምር አጉታቸው ደበበ መቀሌን
እንዲይዙ ላኩባቸው ። ደበበም በምሥጢር ከሰንብዶት ገሥግሡው
እንትራ ገብተው ከአጉታቸው ጋር በምሥጢር ተገናኙ ። ወዲ
ያውም የደበበ አሸከሮች የዐድዋን ከተማ ያዙና የራስ አሉላ
ሹመኛ ሆነው ቀረጥ ሲሰበሰቡ የነበሩትን ባሻይ ገብረዝጊን ከከ
ተማ መካከል ገደሉዋቸው ።

ይህ ሁሉ ድፍረትና ማንክላብኝነት ሲደረግ ፡ ራስ መንገሻ
እንድ ሺህ ያህል ወታደሮቻቸውን ይዘው አበይ አዲ ላይ
ራስ አሉላ ደግሞ አምስት መቶ የሚሆኑ ወታደሮች ይዘው
ከተወለዱበት ዝቅለ ከምትባለው መንደር ነበሩ ።

የደበበ ግፊት ዐድዋ ላይ ብቻ አልተገታም ፤ ወደ ተንቤን
ገሠግሡና በራስ ሐጉስ ወታደሮች ላይ አደጋ ጥለው በርከት ያሉ
ትን ገድለው ወደ ሽሪ ተጓዙ ። በዚህም ጊዜ ራስ መንገሻና
ራስ አሉላ ተላልከው መቀሌ እንዳትያዝ ለመከላከል ከየነበሩበት

ሐዱ = የዕለቱን ራሶች ገዢ የተረፉት ደበበ ደግሞ ወደ ራስ
አሉላ መንደር ገቡና ዝቅሉን እቃጥሎና ዘርፈው እንዳሉነበ
ረቶ እደረገጥት።

በተለይም አሉላ የተወለዱበትን ጉጂ ራሶችው ነበሩ ያቃ
ወላጥት = እንደዚያ አደርገው አሉላን ከተበተሉ ይኋለ መቀሌን
ሰመዝ ደግሞ ዝግጅት ጀመሩ = ሁኔታውም ለሁለቱ ራሶች
ከባድ ችግር የግንባታ ልባቸው ሆነ = በዚህም ጊዜ ነበር አሉላ
ደበበን በወጥመዳቸው ለግስጥባት ገመድ መሸረብ የጀመሩት =
የአርሳቸውን ዘዴ ደግሞ ራስ መንገሻ በላተቃውሙት በመካከ
ላቸው የሐላባ ጥቅት ተነሣ።

በደበበ ምክንያት ሁለቱ ራሶች የመጣላቸው ዘና ምፅዋ
ሲሉን በጣሊያናቸው ዘንድ ታላቅ ደስታ ፈጠረ = ወዲያውም
ምስክሩም ጥላቤትናቸው እርሱ በርሳቸው ተጋጥመው እንደተከት
በሐው የግጥምናቸውን አገሩ ባዶ የግጥምንበት ቀን በተሳተ
ይጠበቅ ጀመር = ደበበ ደግሞ በበኩላቸው፣ የሁለቱን ራሶች
ጥቅት በመስግታቸው ወደ መንገሻ ለመቅረብ ወይም መንገሻን
ከአሉላ ጉያ ነጥሉ ለመውሰድ የግጥሙበት አጋጣሚ መድረሱን
በመገንዘብ ለራሱ መንገሻ “ከአርሳቸው ጋር ለዋጋ አላፈልገኝም
ከተዋጋን ደግሞ በአርሳቸው ላይ ባርቱ ጉዳት ይደርሳልና የምን
ሰጥገወትን ብልሃቱን አለበው ይላኩበት” ብለው ላኩባቸው =
መንገሻም መልስ ሲሰጡ፣ “የአጼ የሐንሰን ገዛት ለሁለት ተኪ
ናሰን ብንገዛ ደስ ይለኛል” ለሉዋቸው = አዲሱ ጥልባትና ደበበ
ገን ገግራውን ትግሪን ላይሆን መላጥን የየሐንሰን ገዛት ለ
ያህ የግጥምቸው ምንም ጋዶል እንደሌለ በመተግመን፣
“ከፋኑ ለግን ሊሆን ነው፤ ገግራውን ትግሪይን የተመነሠ
ለኝ” ብለው እንዲያውም “አንተ” ብለው ላኩባቸው = በዚህ ጊዜ
መንገሻም አሉላ ባወጡት ወጥመድ ተስጋሙና ደበበን የግጥ
ንቀበትን ዘዴ አብረው ተየሱና ለአዲሱ ጥልባትና የአጼ የሐ
ንሰን የረረሰ የወጥና የግጥም ልቃ ሲለኩላቸው፣ ደበበም ደስ
ብሏቸው “እኛ ከምንገራለን እንደዚህ አደርገን አትሆንን አው
ተህ ልላ ተተባለክኝ እኛ ተደላኝለሁ” ብለው ላኩባቸውና
መቀሌ ገቡ = ምስት ቀን ሙሉም ረገጠህና ሆነ = ደበበ የገገ

ሆነት የግጥም ልብስ ለበሉ = መንገሻም የሙላዋ አትሆን
ገንጠው ነገሥት እንዲባሉ አልጋውን እንደግላቸው አረገገው
በዚያ በኋላ ደበበ ወደ አጼ የሐንሰን ቤተ መንግሥት እንዲገቡና
ሥርዓተ ገንጠው እስተረጸፍ ድረስ በዚያ እንዲተመጡ መንገሻ
ሰመዝጥቸው = ወራው መቀሌን ዐልፎ በሙላዋ ትግሪይ ተባረሰ =
በአጼ የሐንሰን ነብረ መወረት መንገሻን ባለገንገላቸው ሕዝቡ
አሉላን ነጥረ = ደበበም በታላቅ አጀብና ሁራት ወደ ቤተ
መንግሥቱ ገቡ = ከኋላቸውም ታጥኝ ታጥኝ ለሽከርቻቸው ተኪ
ትለዋል = ከቤተ መንግሥቱ ገቡት ከአጼ የሐንሰን ወንጭ ላይ
ሊቀመጡ ሊያገቡና።

“ወንድ አሉላ የየሐንሰን ተኝ አጼ” አሉና ተወርውረው የአጼ
በን አጅ ያሁ = እንደ አርሳቸው በቤተ መንግሥቱ ውስጥ አድፋ
ጠው የነበሩት ለሽከርቻቸውም እየሰሉ የደበበን ለሽከርቻ እየፈ
ጠረፉ እግር ከወርቅ እያሰሩ ወደ አምባ በላጥተራራ ሲደገቡ

በዚያ በኋላ በምድረ ትግሪይ ታላቅ የሐላባ መክፈላ
ሆነ = የመኪንጉቱ ዘር አሉላን ሲረገፍ ሕዝቡ መወረት ጀመሩ
‘በረት ራስ ወልደ ሚካኤልን አስይዞ አሳሰረ = ዛሬ ደግሞ ደባ
በን ደገመ = ይህ የደግ የነበረ ልጅ ትግሪይን በጠበጠው እርሱን
የግጥም ከንድ እንደተ ከሙላዋ ትግሪይ ይጠፋል’ እያሉ ሙኳ
ገንጠው ዘርግጠው ሲረገፍ፣ ሕዝቡ ደግሞ፣ ‘አሉላ
ታጥኝ ነው፤ የየሐንሰን ቃል ለጠቅ አልጋውን ለባላልጋ ሰጠ =
እንደተ በየሐንሰን ወንጭ ደበበ ይተመጣል፤ ደበበ ወንጭ
ነው እንደገና ገንጠው ነገሥቱን ሲበድል የኖረ ነው = የሥራውን
ዋጋ ነው ያገኘው’ እያሉ በየቤቱ በየሕሊናው ረረደ = እርግጥ ነው
በአሉላ ላይ ባርቱ ተቃዋሚዎች ለግስጥባት ምክንያት ሆኗል
በተለይም የአጼ የሐንሰን እገት ወይዘሮ ደንቅነሽ የግጥሙ
የደገባች ሥጦታ እናት የደበበ አክሳት።

“እነዚህ ተገቢናት እንደተ ይዋሳሉ፤
አልጋው ልደበበ ይሰጠው እያሉ
“ወዲቱባን” ካልጋ ላይ ለውጥተው
ደበበን ገድሎ እጅና እጉን አስረው”

ብለው ያሰሙዋት እንጉርጉር በእሱላ ላይ ከፍተኛ ተቃውሞ ሰማሽነጣት መኳንንቱን ረድቶ ነበር። ሕዝቡ ደግሞ ይህን ሲሰማ፤

“እንደ ዲያብሉስ ጌታውን የወጋ

አይበሉህ አሉላ አባነጋ

የማይለወጠው ለዓለሙ—ሥጋ

አባል፤ ሰጠ አልጋን ለባለአልጋ”

ብሎ ገጠመና በየሠርጉና በየድግሱ ቤት መዝፈን ጀመረ።

ራስ አሉላ ደበበን ከነወጅዳማቸውና ከነተከታዮቻቸው ይዘው ካሰሩ በኋላ፤ ራስ መንገሻ መቀሌ ላይ ሆነው ደጃዝማች ሥዩምን እንዲከላከሉ አድርገው እርሳቸው ወደ ሰሜን አመሩና ኩለቲት ሠፈሩ። ወደዚያ የገሠገሡትም ደበበ ከየነጋደውና ከሕዝቡ እየዘረፉ ሲያከማቹት የኖሩትን ሀብት ለመውረስ ነበር። ግን ሰንደቲ ከመድረሳቸው በፊት በጀኔራል ባልዴሴራ እዝ ሥር የነበረው የጣሊያን ጦር ከከረን ገሥግሞ ሌሊት አሥመራን ያሰምንም ተቃዋሚ ያዘ። ጀኔራል ባልዴሴራም ተከታትሎ ደረሰና ከራስ አሉላ ቤት ገባ። ከአሥመራ ነዋሪም ቀጥሎ ያለው እንጉርጉር ተሰማ።

“ሰማሽ ወይ ሐግሴን፤ ሰማሽ ወይ አሥመራ

ያምርባችሁ ነበር ከአባ ነጋ ጋራ

ትላንት ቢለያችሁ አሉላ አባ ነጋ

አረመኔው ገባ በሌሊት ላይነጋ።”

ይህን መርዶ ራስ አሉላ እንደ ሰሙ እጅግ አዘኑ፤ ተከዙ። በዚያ ወቅት የነበራቸው የወታደር ብዛት ከአንድ ሺህ የማይበልጥ ሲሆን፤ ከዚያውም ላይ ደግሞ ባሰጠመንጃው ሰምንት መቶ እንኳ የማይሞላ ነበር። በዚህ ጊዜ የነበራቸው ምርጫ በጣም ጠባብ ሆነባቸው። ከጣሊያን ጋር ለመዋጋት ባይችሉም ራስ መንገሻን እንግሠው፤ ጣሊያንንና ምኒልክን ለመቋቋም መጥከር እንደኛው ምርጫቸው መሆኑን አመኑበት።

ጀኔራል ባልዴሴራ አሥመራን እንደያዘ ከራስ አሉላ ቤት ገብቶ ራስ አሉላ በሰላይነቱ ይዘው አሰረውት የነበረውንና የጥቁር ጥላቻ ከደም ሥሩ ጋር ተዋህዶት የነበረውን ሻለቃ ፒያ

ናን የኩሎኔልነት ግዕረግ ሰጥቶ የሐግሴን ም/አገረ ገዥ አድርጎ ሾመው። ራስ አሉላ ይህን ነገር ሲሰሙ ደግሞ ከመርዶ ሁሉ የከፋ መርዶ ሆነባቸው። ከዚህ በኋላ ነበር አሉላ ኢጣሊያኖችን ለማዘናጋት ልዩ ልዩ ዘዴ መቀየስ የጀመሩት። ዋናው ምኞታቸው የአደራ ልጃቸውን ራስ መንገሻን ለማንገሥ ቢሆንም የኢጣሊያኖች ርምጃ በሐግሴን ግዛታቸው ወይም ከመረብ ወንዝ ባሻገር ብቻ እንደማይገታና ትግራይን ለመያዝ እንደማያመነታ ተረዱት። ስለዚህ ያን የመረረ ጠላታቸውን ሲሆን ከሀገራቸው ጠራርገው ለማሰወጣት፤ ካልሆነም በደረሰበት ሰው ገታትና የመረብ ምላሽን ሕዝብ በቂም በበቀል እንዳያሰቃይባቸው ለማስታገሥ የጦር መሣሪያም ሊያገኙ የገዥነትን መንገድ ለመጥረግ ሲሉ ከጣሊያኖች ጋር ጊዜያዊ እርትና ሰላም ለማሳየት የጊቦጅ መሆኑን በመገንዘብ ለኩሎኔል ፒያና በጻፉለት ደብዳቤ ላይ፤

“ከጥቂት ጊዜ በፊት እኔና ጌታዬ ራስ መንገሻ እንድ ደብዳቤ ልከንላችሁ ነበር። ከእንግዲህ ወዲያም ቢሆን የጥንቱ ጠላትነት ተረሰቶ አዲስ ወዳጅነት ልንመሠርት ይገባል። እኛና እናንተ ተባብረንም ድርሱሽን ልንወጋው ይቻላል። ለዚህም ማንኛውንም ነገር ከእናንተ ጋር እንዲነጋገርና እንዲጨርስ ከንቲባ ሳልሆን ልኬዋለሁ ሰላም እነሆ እጂን ዘርግቶላችኋለሁ። መልሳችሁንም እጠባበቃለሁ” ብለው ጠየቁት።

ተደዳሊ ላይ ያን ሁሉ ውርዶት ካደረሱባቸው ሰውዬ ጋር ለመታረቅ ምኞት ያልነበራቸው ጣሊያኖችም፤ እርትና ሰላም ለመመሥረት ፍላጎት አልነበራቸውምና ኩሎኔል ፒያና በተቻለው መጠን ያደረገውን አድርጉ አሉላን እንዲይዝ የምሥጢር ትእዛዝ ተላለፈና ለማዘንጊያ ያህል እንዲሆን ተብሎ ደግሞ ጀኔራል ባልዴሴራ ለአሉላ በጻፈላቸው ደብዳቤ፤

“እርስዎ ሁሉ ጊዜ ሰላም እንመሥርት እያሉ ቢጽፉልንም በሌላ በኩል የምናየውና የምንሰማው ግን የዚህን ተቃራኒ ነው። ስለዚህ ሁለታችን ለመግባባት አልቻልንም። መላው ዓለም እንደ ረዩቀው በመጀመሪያም ምፅዋ የገባነው እንግሊዞችን ለመርዳትና ከድርሱሾች ጋር ለመዋጋት ሰንሰለት ነበር። ግን ደግሞ

ላይ ያሁሉ እልቂት ከደረሰብን ወዲህ ከድርሰቶች ጋር ጦርነት ከመጋጠም የወታደሮቻችንን ሕይወት ግትረፍ ተገቢ መሆኑን አመንበት ። አሁንም ቢሆን ከአቢሲኒያ ጋር ሰላም ለመመሥረት እንመኛለን ። ግን ሰላምን ለማግኘት ስንል ደግሞ እንለግ መጥም ። ምክንያቱም ከመጀመሪያውም ሰላምን ያበላሹና የተቃወሙ እርሶያ ነዎትና” ላላቸው ። እርሳቸውም ሲመልሱለት ፡

“ሀገሪን ይዛችሁ ሰላምን ያደረጋችሁና የረገጣችኋት እናንተ ናችሁ ። እኛ ወዳጅነትን እንጂ ጠላትነትን የምንመኝ አይደለንም” ብለውታል ።

ራስ አሉላ ከቤታቸው ውስጥ ለገቡት ጣሊያኖች ወረቀት እየጻፉ እርሶና ሰላም በ ረጠይቆበት ወትት ደግሞ ፡ ከአሥመራ የሕዝብ ሮሮ ደረሳቸው ። እርሳቸው እስር ቤት በሰላይነት ተይዞ ታስሮ የነበረው ሻለቃ ፒየና ቂም በቀሉን ለመወጣት ሲል ቁጥሩ በትክክል ያልታወቀ ሕዝብ በመፍጀቱ ሕዝቡ ስቆቃውን እንዲህ ብሉ አሰማ ፤

“ቦራሳው በድርሰቶች ምስረሰሰ
ንጉሥ ባሕሪ ምፀ እናሐመሰ
መድፍዕኒ ሮኬትኒ እናተኮሰ
እልፊ ደቂ ጭዋ አሰረ ሐበሰ
ገህል አፋ ይመጽእ ተብሉና ቲድርሰ
ገጽ እንኳ ይረከፍ ምድሪ መስ
ገረርሁን ዘጥፍኤት በትረ—ሙሊ
ባዕልካሽ ትረልጥ ሥላሴ”

ምንም እንኳ በዚህ ስቆቃው እንባቸውን እያህረከረኩ በያለ ትሱለትም አንድ ሺህ የግይሞላ ወታደር ይዘው አሥመራ ገብተው የእሳት ራት ከመሆን ይልቅ ፡ በመረብ ግጥ ሆነው ጉልበታቸውን ግጠንከርና ግሰራራራትን መረጡና ፡ የደብበ ረዳቶች ለነበሩት ለደጃዝማች አምባዬና ለዋግ ሥዩም ብሩ ይቅርታ አድርገው ወደየሰላገቡት እንዲሑጉ ፈቀዱላቸውና በእካለ ጉዛ ይና በወራዩ እየተዘዋወሩ ጦር ግዘጋጆች ጀመሩ ።

ራስ አሉላ ፡ ቆሐይን ሠፍረው በነበረበት ጊዜ የተከታታ ቸውም ቁጥር ወደ ሁለት ሺህ ከፍ ብሎ ነበር ። ባለ ብረቱ ጥን ከአምስትና ስድስት መቶ አይበልጥም ነበር ። በዚህ ወትት ደግሞ ያሳበቡት ራስ ምታት ደረሰባቸው ። ታግኞቸውና የእገታቸው ልጅ ባዛይ ተደላ ፋንጃ ከእርሳቸው ከድተው አሥመራ ሐደው ለጣለያን ገቡ ።

ሁለቱ ራሶች ከመረብ ወዲህና ወዲያ ሆነው የሰሜን ኢትዮጵያን አንድነት እንደገና ለግጠናከርና ጠላታቸውን ለመቋቋም በሚጣጣሩበት ወትት ፡ የምኒልክ ዳላ የነበሩት ደጃች ሥዩም ከአንድ ሺህ አምስት መቶ በላይ የሆኑና በሚገባ የተደራጀ ጦራቸውን እየመሩ መቀሌ ገቡና ዐድጦ አጠገብ ከምስት መቶ የግይብልጦ ወታደሮቻቸው ጋር ሠፍረው የነበሩትን ራስ መንገሻን ለመያዝ መዘጋጀት ጀመሩ ። ይህንም ነገር ራስ መንገሻ እንደ ሰሙ በአስቸኳይ እንዲደርሱላቸው ለደጃዝማች ተደላ አይባና ለዋግ ሥዩም ብሩ ጥሪ ላኩ ። ግን እንዳቸውም አልደረሱላቸውም ። በእነርሱ ፈንታ ግን የሐውዜን ገዥ የነበሩት ደጃዝማች ሰብሐት ደረሱላቸው ። በእካለ ጉዛይ በኩል ደግሞ ደጃዝማች ባሕታ ሐጉስ ጣለያኖች ባደረጉላቸው ርዳታ ኃይላቸውን እጅግ አዳብረው ነበሩና ራስ መንገሻን የሚደግፉ መሆናቸውን ላኩባቸው ።

ራስ መንገሻ ከሁለቱ ደጃዝማች ባገኙት ርዳታ ተጠናክረው ደጃዝማች ሥዩምን ወግተው ከመቀሌ ለግስወጣት በመዘጋጀት ላይ እንዳሉ ባሕታ ሐጉስ ራስ መንገሻን ከድተው የምኒልክ አሽከርና ታግኝ መሆናቸውን አስታወቁ ።

የደጃዝማች ባሕታን መነጠልና የራስ መንገሻንም ብቸና ነት ያረጋገጡት ደጃች ሥዩም ራስ መንገሻን ለመያዝ ከሚያስችላቸው ሰዓት ላይ መድረሳቸውን አረጋገጡና ከመቀሌ ወደ ዐድጦ ገሥግሠው ከራስ መንገሻ ጋር ጦርነት ገጥመው ከገራ ቀኙም በርካታ ወታደሮች ከወደቁ በኋላ ፡ የአገር ሽግግሎቻችና የሃይማኖት አባቶች በመካከል ገብተው ጠቡን አበረዳና እርት ሆነ ። ደጃች ሥዩምም የራሱነት ዘውድ ደፋና “በእካሉም ካህናት አግካይነት ራስ መንገሻን ይቅርታ አድርጌለታለሁ” ብለው

ላኩበት ራስ መንገድ ገን ሌሊት ከወደጥ ወጥተው የአደራ አባታቸው ራስ አሉላ ወደነበሩበት ቆሐይን ገመገሡ ። ደጃች ሥዩምም ራስ መንገዱን መከታተል ጀመሩ ። ራስ መንገዱም ፈጥነው “ይድረሱልኝ” ብለው ፈጣን ፈረሰኛ ወደ አሉላ በደዱ ። የአደራ ልጃቸውን የጭንቀት መልእክት ቆሐይን እንዳሉ ራስ አሉላ ሲሰሙ በቂጣ ተነሡ ። በራስ መንገዱ ላይ በደረሰውም ነገር አዘኑ ። ደጃዝማች ሥዩም ደግሞ ለራስ አሉላ እንዲህ ሲሉ ላኩባቸው ። “ጌታዬ ሆይ! ወደኔ ይምጡ እቀበለዎታለሁ ። የግዛ ቴንም ገሚስ እስጥዎታለሁ” ራስ አሉላ ይህን ሲሰሙ ደግሞ በጣም ተቆጠሩ እንዲህ ሲሉ ላኩባቸው ። “ከንተ ጋር ምንም ነገር የለኝም ፤ ካንተም ጋር ግዛት አልካፈልም ። ከራስ መንገዱ በተር ሌላ ንጉሥ የለኝም ፤ የዮሐንስ ልጅ መንገዱ ብቻ ነው ጌታዬ! አሁንም አንተ እኔ ነኝ የምትል ከሆንክ ከመረጥክ በት ቦታ ጠብቀኝ መጣሁልህ” አሉና ላኩ ። ደጃዝማች ሥዩምም ወደፊት ጎፍተው ራስ አሉላም ከቆሐይን ገሥግሠው አክሱም አጠገብ እንዳ አቡን ከተባለው ቦታ ጦርነት ተጋጠመና ራስ አሉላ ድል ነሡ ። ምኒልክ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ተብለው በነገሡ በሦስተኛው ቀን ትግራይን ሰጥተው የላኩዋቸው እንደ ሌሊታቸው ድል ሆኑባቸው ። ደጃች ሥዩም ከጦርነቱ ቦታ የፈረጠው የመረብን ወንዝ ተሻግረው አሥመራ ገቡና ከጣሊያኖቹ ጉያ ተሸጉው ። በራስና በደጃች መካከል በተደረገው ጦርነት ከራስ በኩል ከአንድ መቶ ሃምሳ በቁይ ወታደር ሲሞት እስከ ሦስት መቶ የሚገመት ደግሞ ቆስሎባቸው ነበር ። በደጃች ሥዩም ላይ የደረሰው ጉዳት ግን በራስ አሉላ ላይ ከደረሰው አጥፍ ነበር ።

ራስ አሉላም ለራስ መንገዱ ፡ “ጠላታችንን ደጃች ሥዩምን ድል ነሥቼዋለሁና አንተም ተመሰሰ ወደ ቤትህም ግባ” ብለው ላኩባቸው ። ራስ መንገዱም በታላቅ ደስታ ወደ አባታቸው ቤት ገቡ ። መኳንንቱና የጦር አለቆቹ እስቲገረሙ ድረስም ደስታ ሆነ ። ከደስታቸውም የተነሣ ራስ መንገዱ ፡ “ጌታ ራስ አሉላ ሥራዎ ሁሉ እንደምን ያስደንቃል ። ካሉት ሰዎች ሁሉ ለግንም የግልሰጠውን ምስጋናና ሞገስ እነሆ ለእርስዎ ሰጠሁ” ብለው ላኩ ። በዚህ ነገር ሕዝቡም ሠራዊቱም ተደነቀ ።

ደጃች ሥዩም ከሁለቱ ራሶች ጋር ሲቆረቆሩ በነበሩበት ወቅት ደጃች ተድላ አባይና ደጃች ሰብሐት ደግሞ አንድነት ሆነው ለኢጣሊያና ለአጼ ምኒልክ ታማኞች መሆናቸውን የሚገልጽ ደብዳቤ ለጀኔራል ባልዴሴራ ጻፉለት ።

ባልዴሴራ በአጋጣሚው ተደላተና ኩሎኔል ፒያናንና ሌሎችን የጦር አዛዦች ሰብሰቦ ፡ ባደረገላቸው ገሰጸ ፡

“ምንም እንኳን ይህን ርምጃ እንዳንወስድ ሮማ የሚገኙት አንዳንድ ባለሥልጣናት ቢቃወሙንም በወታደራዊ ቆራጥነታችን ከዚህ ደርሰናል ። ይህም ሥራችን አሁን ወደ ተሻለ አቅጣጫ በማምራት ላይ ይገኛል ። በንጉሡ በአጼ ዮሐንስ ተከታዮችና ወራሾች መካከል መለያየትና መፋጀት ደርሷል ። ምኒልክ ሾሞ የሰደደው ሥዩም ይኸውና ርዳታ ሰጡኝና በነመንገዱ ላይ እንደገና ልዝመት እያሰ ነው ። የእርሱን ጥያቄ ለመደገፍ የሚያስችለን አጋጣሚ ደግሞ ደረሰ ። በዮሐንስ ግዛት በነበረው አገር በጣም የታወቁና ብዙም ተከታይ ያላቸው ሁለት ደጃዝማችች ደብዳቤ ሰደውልኛል ። እነርሱም ተድላና ሰብሐት ይባላሉ ። ስለዚህ ሥዩምን መሣሪያና ወታደር ሰጥተን ብንሰደው መንገዳችንና አሉላን ሊያጠፋልን ይችላል ብዬ እገምታለሁ ፤ ምን ታስባላችሁ?” ብሎ ጠየቀ ።

ገና ንግግሩን እንዳበቃ ፒያና ፈጥኖ ብድግ አለና ፡

“ከቡር ጀኔራል! አስገራሚ ሐሳብና ጥናት ነው ፤ ሰተድላ ለሰብሐትም መሣሪያ መላክ ይገባል ። አሉላን ሲሆን ከነሕይ ወቲ ይዘው አጃን እንዲሰጡንና ፡ በዶግአሊ ላይ ባደረሰብን የድፍረት ሥራው ለመላው አፍሪቃ መቀጣጫ አድርገን እንድናቀርበውና በበረሃ ላይ የወደቁትን ጀግኖቻችንን ደም በእጥፍ እንድንመልስ ፡ የጣሊያን ሕዝብም በኛ ላይ ፍጹም እምነቱን እንዲያሳድርብን ማድረግ ፡ ዋናው ግባችን መሆን አለበት ። ያለዚያ ራሣውንም ከሰጡን ልባችን እርይታና ደስታ ይሰማዋል ። ሦስቱ ደጃዝማችች ይህን ያደረጉልን እንደሆነ ከፍተኛ ስጦታና ሽልማት እንደሚደረግላቸው ይነገራቸው” አለ ።

“ደግሞ ትልቅ ሐሳብ ነው። ሐውልቱ ደጃዝማች የግላክው የጦር ጥገሪያ ይዟቸደ ነበሩ ሐሳብ ያላቸው አላቸው” አለ ጄኔራል።

“የአሁን እኛ ወይም ራሳችን የግሪክነት የግሪክነት ሽልግን ይገባቸው” አለ አንድ ኩሉኒል።

“በርሃዋ! ተቆርጥታል ነው የግሪክነት ሽልግን ይሰጠዋል!” አለ ጊዮርጊስ ቀጣሪ ሰው።

“ግሪክነት ሽልግን ይሰጠዋል” አለ ጄኔራል።

“አገር ይሰጣቸውብ!” አለ ኩሉኒል።

“ለጥቂር ሕዝብ ሥልጣን መስጠት ግልጽ ነው፤ ጤንነት ግንባታ ነው፤ ሹመት ለሥራ ለግሪክነት” አለ ጊዮርጊስ።

“ዘቅተኛ ሹመት መስጠቱ አይከፋም” አለ ጄኔራል ጊዮርጊስ ለየተመለከተ።

“ዘቅተኛ ሹመት ከፍተኛ ሹመት በገሰጣቸው፤ ጥቂት እንደ ሆኑ ያው ናቸው። መደባደብ፣ መናኘት፣ መፋጀት ነው። ያቸውና ሰላም ይነካሉ!” አለ ጊዮርጊስ።

“ይኸው ግሪክነት ነዋ! በራሾ ነዋ! አለፍ ጄኔራል ተነሥቶ በክፍሉ ውስጥ እየተገኙ ለሰዎች ፍጥነት ሰዓት የተሰጣቸውን ደስታ ሲገልጽ፡

“የእርሱ በርሃዋው መፋጀት ጥንተመሳቸው መጨረሻ ነው። የአገሪቱ መፋጀት ጥንት ይገኛል። በሐሰት ሐሰት ይጨረራል፤ ከዚያ በኋላ ከሰዎች አገር ከሰዎች ይቆጣጠራል። በሐሰት ሐሰት ይጨረራል፤ እንዲያውም ትንሹን ከፍ፣ ትልቁን ከፍ፣ አድርጎ በገሰጣቸው መተላለፍታቸውን ያሳጥናል፤ አይመስልቸውም” በሉ ወደ መተመራው ተመለሰ።

“የከብር ጄኔራልን ሐሳብ እንጥራለሁ” አለ ኩሉኒል። “እውነት ነው የሆኑ ሥራችን ጠመንጃና ጥቂት ጥቂታዎች ጥቂታዎች ነው፤ መልካም አስባላ፤ ገን ከሰራተኛ ከደጃዝማች ጋር የገን

ወታደራዊ አብሮ መላክና አሁን መያዝ ወይም መገደል አልባን፤ እርሱ በሕይወቱ ለያለ እኛ ሰላም ልናገኛ ሐሳባችን ሊላክ አይችልም” አለ ጊዮርጊስ ጊዮርጊስ ሰው።

“በዚህ እስጥጥላሁ። ሐሳብ” አለ ጄኔራል።

“ከዚህ ሥያቄ ከግሉት ጋር ልኛ ተመልካች አብረን ብንሰርስ” አለ ጊዮርጊስ።

“ይህንም አስባላችሁ። ገን ለሃሬው ያገር ተወላጆች ይበቁን ይመስላል” አለ ጄኔራል።

“ያ ተወላጅ የቲን ያህል አጥጋቢ መረጃ ሲያመጣልን ይችላል፤ አገርን በወታደራዊ ወይን ግንባታ ስለግንባን እንደ መገንባት በገላክ ይሻላል” አለ ጊዮርጊስ።

ግሪክነት እንገዳለን አንተ ሰው ምረጥና አዘጋጅ፤ ለሆነ ለከው የጦር መሣሪያ አስርካቢ አድርጎ እንደሚታዩት። አገር— መንግሥትም የመረቱንና የሕዝቡን ሀይል አጥንቶልን ይመጣል!” አለፍ ጄኔራል በብሰባው አባታችን መረት ለደጃዝማች ሥያቄ ወደ የጦር መሣሪያ ተሰጠና ወደ ትንሹ ተመልሰው ከነደጃዝማች ተደላኝ በብሰባው ጋር ተተላቅለው በሁለት ራሶች ላይ እንዲያቆሙት መመሪያ ተሰጣቸው። ለእነርሱ ረዳት የግሪክነት የኢጣሊያ መከንኛች ያሉበት ጦር የመረባ ወንዝን ተሻግሮ ወደ አንትራ እንዲያመራ ደጃዝማች ባሕታ ሐገስም ወደ ደብረ ዳዋ አካባቢ እንዲያቆሙት ታዘዘ።

ቀደም ሲል፤ ሁለቱ ራሶች በአደ ምረክ እንደራራ ላይ በተገናኙበት ድል በጥቸውና ዝናቸው እየታደሰላቸው በመሄዱ፤ የወታደራዊው ተገር አለምበት ቪህ በላይ ደረሰ።

ኢጣሊያናቹ ያስተጠጥረውና ያስተባባሩት ሦስቱ ደጃዝማች ባንድነት ሆነው ከሦስቱ ራሶች፤ ግሉት ከመንግሥት ከአሁን ከሐገስ ጋር ተፋጠጠ። እንደተፋጠጠው አልተፋ፤ ጦርነት ነጠሠ። በጦርነቱም ሦስቱ ራሶች ድል አደረጉ።

እርግጥ ነው፡ ዘባን ላይ በተደረገው ጦርነት ሦስቱ ራሶች ብርቱ ጉዳት ደርሶባቸው ነበር። በተለይም እንደርታ በደጃች ሥጭ ዘመዶች ይገዛ ነበርና ርሳቸውን የሚረዳ ብዙ ተዋጊያ አግኝተውበታል። ሦስቱ ደጃዝማች ከውስጥና ከውጭ ባላቸው ጦር ሦስቱን ራሶች ድል ለማድረግ እንዳልቻሉ ከተረዱት በኋላ ወደ ሠፈራቸው ተመለሱ። ደጃች ሥጭ ወደ መቀሌ፡ ደጃች ሰብሐት ወደ አዲግራት ሲሔዱ ራስ መንገዳና ራስ አሉላም ተንቤንን ይዘው ከሰሜን የኢጣሊያ ከደቡብ የአጼ ምኒልክ ጦር ሲመጣባቸው ለመመከት መዘጋጀትና መጠበቅ ቀጠሉ።

ምንም እንኳን የአሉላን እጅ ወይም ሬሣ ባያገኙም ቅሉ ጣሊያኖችም የመረብን ምላሽ ሙሉ ለሙሉ ከሠፈሩበትና ወደ ትግራይም እግራቸውን ካስገቡ በኋላ፡ እ.ኤ.አ. ጥር 1 ቀን 1890 (በኛ አቆጣጠር ታኅሣሥ 24 ቀን 1882) ሰሜኑን የኢትዮጵያ ክፍል “ኦርትራ” ብለው ሰይመው ቅኝ ግዛታቸው መሆኑን ዐወጁ።

የውጫሌው ውል በቂ መሬት እንዳልሰጣቸው የተረዱት ኢጣሊያኖች፡ መላውን ኦርትራን አጠቃለው መያዛቸውም ስላልበቃቸው የመረብን ወንዝ ተሻግረው ሠፈሩ። አጼ ምኒልክም ይህንን ክልል እንዲአውቁላቸው ሮም በጉጉት መጠባበቅ ጀመረች። ቀጥሎም ንጉሠ ነገሥቱ ወደ ትግራይ እንዲዘምቱና ያየሐንስን ወራሾችና አሸከሮች በተለይም ራስ አሉላን ከነተክ ታዮቻቸው ፈጽመው እንዲያጠቀሙ አሥመራ የነበሩት የኢጣሊያ የጦር ባለሥልጣናት በታላቅ ተስፋና እምነት መጠባበቅ ጀመሩ።

አጼ ምኒልክ እንደራሴያቸው አድርገው የሾሙባቸው ደጃች ሥጭ እንዳልሆነላቸው ካረጋገጡ በኋላ፡ የትግራይን ጣጣ ራሳቸው ለመጨረስ አሰቡና ኅዳር 29 ቀን 1882 ከአዲስ አበባ ተነሥተው የካቲት 17 ቀን 1882 መቀሌ ገቡ። የኦርሳቸውን መቀሌ መግባት የሰገው ጀጅራላ ባልደሴራ የመን ገዳና የአሉላ ፍጻሜ መሆኑ ነው ብሎ እጅግ ተደስተ። እንዲያውም አጼ ምኒልክ ትግራይ ውስጥ የኢጣሊያ ጦር ሠፍሮበት የነበረውን ግዛት እንዲመርቁላትና፡ የራስ አሉላንም እጅ አስረ

ከበውት ጥርቅም አድርጉ አሰር ወደ ኢጣሊያ እንደሚልካቸው በመተግመን፡ ለአጼ ምኒልክ “እንኳን በደገና የገቡ። የሚያስፈልገዎትንም፡ ነገር ሁሉ ለመላክ ፈቃደኛና ዝግጁ ነኝ” ብሎ ላከባቸው።

ሰሰደደው መልእክት መልስ ሳይደርሰው እንዲያውም ፈቃድ ሳይሰጠው ጦሩን ይዞ ወደ ዐድዋ ገባና፡ የኢጣሊያ ጦር ተድግሎ ላይ ድል የሆነበትን ‘የመታሰቢያ’ በዓል አክብሮዋል። በዚያም አልተገታም፡ ወደ ተንቤን ለመዝመትና ሁለቱን ራሶች ለመግጠም ተዘጋጀ።

የጣሊያኑ የጦር አዛዥ፡ ትግራይ ውስጥ ገብቶ የሚሠራውን ተንኮል እጼ ምኒልክም የማይደግፉት ሆነ። ባልደሴራ ይረዳኛል ብሎ ተማምናባቸው የነበሩት ደጃዝማች ሰብሐትም አገሾቹት፤ ፈታቸውንም ወደ ንጉሠ ነገሥቱ መለሱና በሁለቱ በመረፋጠላቸው በራስ መንገዳና በራስ አሉላ ላይ ብቻ ለመዝመት ፈቃደኛነታቸውን አስታወቁ።

ሕዝቡ የጣሊያኖችን በየቦታው መሥፈር አጥብቆ በመቃወሙና እንዲያውም ወደ ሁለቱ ራሶች እየተቀላቀለ ጉልበታቸውን ለማጠንከር መነሣትን የሁለቱ ራሶች ተቃዋሚዎችና ደጋፊዎች ከተገነዘቡት በኋላ፡ የኢጣሊያኑ ጦር ከትግራይ እንዲወጣ ላቸው ለአጼ ምኒልክ ስላመለከቱ፡ ንጉሠ ነገሥቱም ጣሊያኖች የውጫሌውን ውል ጣጥሰው እስከ ዐድዋ መድረሳቸውን በመቃወማቸው ኢጣሊያኖች ጉዳዩን ወደ ሮም አስተላለፉት።

የሮም ባለሥልጣናት ተስፋ ያደረጉት ነገር መደፍረሱንና እንዲያውም አስከፊያቸው እየሆነ እንደሚሔድባቸው በመንገዘብ ጀጅራላ ባልደሴራ ትግራይ ውስጥ ያሠፈረውን ጦር ወደ መረብ ምላሽ እንዲመልስ ትእዛዝ ተላለፈለት።

ሁለቱ ራሶች፡ ተንቤን ላይ ሆነው በደቡብ ምኒልክ በሰሜን ጣሊያን እየገቡ ትግራይን መያዝ መጀመራቸውን እምነው ለመቀበል ትግራቸው ሁኔታውንም በዝምታ ከመመልከት መወያየት እጅግ አስፈላጊ መሆኑን ራስ መንገዳ ስለተረዱት፡

“ከነዚህ ጥፋት ላይ ከመድቃችን በፊት ወደ መቀሌ ሐደን እንደሚሄድን ይግኛን ብንል ይሄል ይመስለኛል” ቢሉ ራስ መንገዳችን ምክር ጠየቁ ፡ ራስ አሉላ ሲተከዙ ቆዩና ፡

“የምኒልክን ወንድምነት ጌታዬ እንደ የሐንበም ፈላገውት በሰነበረ ‘ላጅህን ለላጅ’ ብለው ለምነው ገቡ ፡ እግዚአብሔር ያልፈቀደው ጋብቻ ሆነና ዘር ሳያተርፉ ቀሩ ፡ መሸራዊት ወደ አባቷ ሲት ተመለሰች ፡ ከዚያም ወዲህ የደረሰውን ሁሉ ታውቀዋለህ ፡ ጌታዬ እንደ የሐንበም ‘ምኒልክ ወንድሜ ነው ፡ እግዚአብሔር ከፈቀደለት በውዳንም ዙፋኔንም ይውሰደው ብለው ነበርና እነሆ ምኒልክም ነገው ፡ አሁንም እሁዳለሁ ካልክ ሐድና ገባ ፡ እኔ ግን አልገባም’ አሉባቸው ፡

“እርስዎ ሰማን አይገቡንን ከኔ ተለይተው ከምኒልክ ርቀው ከጣሊያን ጋር ተጣልተው እንዴት ሆነው ሲኖሩ ነው?” አሉባቸው ፡

“የኔ ሐሳቤና ምኞቱ የነበረው” አሉና ራስ አሉላ ትክክል ብለው ቆዩና ፡ “የኔ ምኞቱ እንተ ኮስተር ብለህ ወዳጅህንና ወላትህን ለይተህ የየሐንበን ዙፋን እንድትይዝልኝ ነበር ፡ ይህ ምኞቱ ለፈጸም ካልተቻለ ደግሞ ገዳም ገብቼ እናራለሁ” አሉ ፡

“ይህ ግን እንዴት ይሆናል ብለው ያስባሉ! ከኔ ከተለየኩ ጣሊያናቹ አውለው አያሳድሩዎትም! እጅዎን ይፈልጉታል! ያደረሱባቸውን ይዘነጋሉ ብለው ያስባሉ!” አሉ መንገዳችን ፡

“ለኔ አታስቡ! ለኔ ብታስቡግን፡ር ከፈት ጀምሮ የነገርኩህን ቀም ነገር ሁሉ ችላ ባላልከውም ነበር ፡ ከእንግዲህ ወዲያ ከየሐንበ ወዲያ ለሌላ ጌታ አልገባም! እንተ ግን ሐድ! ከዚህ ሆነህ ፈሐሳብ ከምትገባታ ከምኒልክ ጋር ታርቀህ በግሪሙህ ትተዳደራለህ ፡ እኔን ተወኝ” አሉ ራስ አሉላ እየተከዙ ፡ በጉዳዩም ሊገባቸው አልቻሉም ፡ በእንደ የሐንበ ቤተ መንግሥት እንደ ምኒልክ መግባታቸውን ራስ አሉላ እንደ ሰው ሆኖ እጅግ አዘነና ፡

“የየሐንበ ግዛት የታለ! አልፍቸውስ አዳራሻቸውስ የታለ! ምልክታቸው የት ይገኛል! እንግዲህ በቃኝ ለምኒልክ እጅ አልነግም ፡ የየሐንበን ቤት ደፍረው ገብተውበታልና በቃኝ በዐይኔያ አላያቸውም!” አሉ ፡ ራስ መንገዳችን ከአደራ አባታቸው ፈቃድ ወጡ ፡ ከተንበንም ተነሡና ወደ መቀሌ ሐደው “ባጠፋሁ ይግሩኝ” ብለው ከምኒልክ ፊት ቆሙ ፡ “እኔን አልበደልክኝም! የበደልክኸው ካሉ ተሰብተህ ታረት! እኔንም ይትር በልኝ” ብለው አትፈው ተተበሉባቸው ፡

የኢጣሊያኖች ድፍረትና እስከ ዐድሞ መሃለት ፡ የትግራይ ሕዝብም ሆነ መኳንንቱ ያላዩት ተቃውሞ ፡ የእንደ ምኒልክን ዐይነት ሕሊና ስቦ በያዘበት ወትት የእንደ የሐንበን ወራሽ አልታረቅም አላቀርቡም ለግለት ደግሞ የግያስቸልና እደገኛም የሆነ ሁኔታ ሊያስከትል እንደሚችል ምኒልክ ተገንዝበውታል ፡ ለትግራይ ግዛት ደግሞ ፡ ከፈታቸው ከቆሙት ፡ ከመንገዳችን የተሻለ ወይም የበለጠ ገዥ ሊኖር እንደግይቸል አምነውበታል ፡ ለገጥሙ ነገሥታቸው ጽናት እንድንትና ሰላም ደግሞ ፡ የኢትዮጵያ ሕግና እንድንትና ጥንካሬ ጥናው ምስራቅ መሆኑን ተተብለውታል ፡

የእንደ የሐንበ ወራሽ የሆኑትን ራስ መንገዳችን አልታረቅም ግለት እና ፡ ተተበሉ ደግሞ መላጥን ትግራይን ጠትልሎ ለባቻቸው መስጠት ፡ ሁለቱም እደገኞቹ መሆናቸውን ምኒልክ ተገነዘቡት ፡

ታዲያ መላጥን ትግራይን አጠቃለው ‘ግዛ ገዳ’ ብለው ቢሰጡ የመንገዳችን ልብና ጉልበት ያብጥና ‘አሻፈረኝ’ ግለት እንዳይመጣ ቢሉ ደጃዝማች ሥዩም በምሥራት ክፍል ፡ ደጃዝማች መሸሻ ወርቂን የእክስት ፡ የዐድሞና የመረብ ምላሽ ወዲህ ገዥዎች እድርገው ጀመሩ ፡ የቀረውን ትግራይን ለመንገዳችን ሰው ፡ የትግራይ ገዥ እንዲሆንላቸው ጣሊያኖች ደጅ የጠነባቸውን

ደጃዝማች ሰብሐትን ግን ምኒልክ ሳይቀበሉባቸው ቀሩ ። በምኒልክ ቤተ መንግሥት ተሸጉጦ ሲያሸቃብዋ የነበረው የኢጣሊያ የፖለቲካ ጠቢብ አንቲኔሊም ንጉሠ ነገሥቱ ትግራይ ገብተው የአካሉን እሙ ደጃች ሰብሐትን ባለመቀበላቸውና፣ ከትግራይም ጥቂት መሬት ቆረሰ አድርገው ለጣሊያን ጦር መሣሪያ ሳይለገሱ ወደ ሸዋ በመመለሳቸው ግንባሩን በወሰደንጥር የወጉትን ያህል ተሰግው ።

አጼ ምኒልክ ትግራይ ደርሰው ሹም ሹር አድርገው ወደ ሸዋ በመመለሳቸው በፊት፣ አሉላ የትግራይ በራሪ ኮከብ ተዘዋዋሪ ኃይል መሆናቸውን በሰላተረዳት፣ የግል ሀብታቸውን ይዘው ከመኖር በቀር በአገዛዙም ሆነ በምክሩ ወይም በጦር ድልደላው ውስጥ እንዳይገቡ ራሱ መንገሻን ምኒልክ አስጠንቅቀዋል ።

የጣሊያኖች ፖለቲካና ተስፋ፣ በከፊል ውድቀት በመሆኑ አንቀረቢ እጅና አግሩ እንደታሰረ ሆኖ ተሰግው ። እነርሱ ተስፋ እንዳደረጉት አሉላ አልተያዙም፤ ትግራይ ውስጥ ቀራጭ መሬት ለማግኘት አልቻሉም ። እንዲያውም ራሱ መንገሻ ከውድቀት ተነሥተው ሥልጣን ለመጨበጥ በቅተዋል ። ይህን ሽንፈት ቢቀበሉትም እንደገና ዕቅዳቸውንና ስልታቸውን በመለወጥ ራሱ መንገሻን በመለማመጥና በማስታጠቅ ከአጼ ምኒልክ ጉያ ለማውጣት ሲያንሰላስሉ መንገሻ ደግሞ ከአሉላ ምክር የማይወጡ እየሆኑባቸው ሔዱ ። ስለዚህ መረብ-ምላሽ ላይ ተደላድለው ለመቀመጥ፣ የፈለጉትን የትግራይን መቀራረብና በንግድ መቆራኝት የአሉላ ምክርና ከንድ እንደሚቆራረጥባቸው በማመን፣ 'አሉላ እያለ ቅኝ ግዛት የለም' እስከ ማለት ድረሱ ።

'በዚህም የተነሣ የአሉላን እጅ ወይም ራሱ ግጥኝት ካልተቻለ የአሉላን ተባባሪነት ለማግኘት ደግሞ ሙከራ መደረግ አልበት' የሚል ሐሳብ አደረባቸውና አንዳንድ በዎችን እየመረጡ ወደ አሉላ በምሥጢር መስደድ ጀመሩ ። "መንገሻ ከአሉላ

እጅ የማይወጣ ከሆነ ሁለቱም ተባብረው ምኒልክን እንዲቃወሙና 'ራሳችሁን ችላችሁ ተዳደሩ' ብለን መቅረብና የፈለጉትን ያህል መሣሪያ መስጠቱ የተሻለ ይሆናል" ተብሎ አሥመራ ላይ በነበሩት የኢጣሊያ የጦር አለቆች ተመከረና ስልቱ በምሥጢር ተቀነባበረ ።

ይህን ዕቅድና ስልት በሥራ ለማዋል እንዲመች፣ ከተመረጡትና ወደ ትግራይ በምሥጢር ሲላኩ ከነበሩት አንዱ መሸሻ ወርቄ፣ ራሱ አሉላን አነጋግረው ያገኙትን ፍንጭ ለግሊቤኒ ሲያጫውቱት፣

"የአገሪቱን አንድነት ለመጠበቅ ቆራጥነት ያለውን ሰውዬ በመቅረብ ላይ ነው ። እርሱም በየተራራው መውጣቱና በጦርነት መኖሩ ስልቶታል ። ስለዚህ በተቻላችሁ ዘዴ እርሱን ማቀፍ ይኖርባችኋል" አሉት ።

እርግጥ ነው፣ በዚያ ወቅት አሉላ ከማንኛውም አስተዳደር ተገልለው በዕረፍት ለመኖር ፈልገው ነበር ። እያረጁና እየደከሙ መሔዳቸውም ማንኛውንም ጉዳይ መቃወም እንደማያዋጣቸው እየተገነዘቡት ሔደው ነበር ።

ለአንድ ሰንደቅ ዓላማ፣ ለአንድ አለቃ፣ ለአንድ ዓላማ መቆም ዓላማቸው ሆኖ ኑሩዋል ። የሚወዱዋቸውን ጌታቸውን የአጼ ዮሐንስን አደራ እስከ ሕይወታቸው ፍጻሜ ለመጠበቅና፣ ለመንገሻ ሲሉ ሌላውን አልቀበልም ያሉ ናቸው ። የንጉሠ ነገሥታቸውን አደራ እንደ ጠበቁ ለማንም እጅ ሳይነሡ፣ 'ካንዱ ገዳም ገብቼ ከግቼ ብቀመጥሽ' እስከ ማለትም ድርሰዋል ።

'የትግራይ መኳንንትን አስተባብሮ፣ በአጼ ምኒልክ ላይ እንዲያምፁና ብጥብጦ እንዲራዘም አድርጎ፣ በመረብ ምላሹ የተጠናከረ አጭም መፍጠር የሚያዋጣ ይሆናል' ብለው የተማመኑት የኢጣሊያ ባለሥልጣኖች፣ ግንቦት 9 ቀን 1882 ዐድዋ ድረስ ሔደው ከትግራይ መኳንንት ጋር በምሥጢር ተነጋገሩ ።

በስብሰባውም በአጼ ምኒልክ ቤተ መንግሥት አሸቃባጭ የነበረው አንቲኔሊና በሰላይነቱ ተይዞ የራሱ አሉላ እስረኛ

የነበረው ግለሰቢ በአጣሪ በኩል ሲገኙ፣ ከትግራይ መካከት ደገፍ ራስ መንገድና መጃጃ ወርቅ ተገኝተው ነበር። በመካከላቸውም እርቅና ሰላም አድርገው ተገኝተው። በሰጡት ላይ መጃጃ ወርቅ ወደጥ እንዲወጥሩ መንገዱ መስጥጥታቸውን አረጋገጠ። በመካከላቸውም ወሰላቶች እንዳያስቸጉ ለመቆጣጠር ወሰኑ።

በዚህ ጊዜ እንደነበረ፣ “ከራስ አላሳስ ጋር መቻቻ ያስታር ቀናል!” ብሎ ራስ መንገዱን ጠየቀ። “ነገ እንዲገኝና እንደት ታረቁ አደርጋለሁ” ብለው መንገዱ አረጋገጠው።

“እንግዲህ ኃጋቱን” አሉ ራስ መንገዱ ከሰበሰባው ተመልሰው ራስ አላሳስ ሲያገኙ ራራ ተባለ አያለም። “መጃጃ ያለፈው ወለፈ። ለፍሕንስ ሲሉ ለአገርዎ ሲሉ ያን ዓሉ ጀገንነት ፈጸሙ። ከእንግዲህ ወዲያ ደግሞ ሳይታዩን እየደገሙ ለኛ ደሴት እያደረጉ እኛን በምክርዎ እየረጉ በሰላም እንደገናር ከጣሊያናቹ ጋር ይታረቁልኝ” አሉና መንገዱ ከአደራ አባታቸው ጉልበት ላይ ጉንበስ አሉ።

ራስ አላሳስ፣ በደግ ብለው መንገዱን ከጉልበታቸው ላይ እንጥተው ከወንበረቸው ላይ አስተመጥቶቸውና እሳቸውን ተቀውረው። ጣቶቻቸውን አፍታትተው እንደ ግጩባጩባቸው አደረጉና።

“አጂ ወዳጂ እግዚአብሔር ያከብርህ ! ዓላግድን ተናገረኸዋል። ላገራ ለጌታ ለፍሕንስ ስለ ነበር ያን ዓሉ የወራወሩና የበሻ ተርቶ የባሕር ግዶ ጠላት ያረራሁት። ከእንግዲህም በስተርጅናቱ ታረቀ፣ በሰላም ተተማር ብለህ ስት ለኛ ተቃልህ አልወጣም። ግን እነዚህ ነጦች ተገባቸውን በልዩናቸው ያዘውነውና፣ ‘እንታረቅ’ የግሉን፣ እኛን በግያጋጭ የአገርን ክብር በግይነካ ጉዳይ ከሆነ እኛ ከቃልህ አልወጣም” አሉና በግጥሥቱ ከሊጣሊያናቹ ጋር ተገናኙ።

በስብሰባውም ራስ መንገዱ ገገጥሮ ሲያደርጉ፣ “እንግዲህ በመካከላችን ሰላም መሥርተናል። በሰላም ውላችንና ገገጥራችን ግም ራስ አላሳስ እንዲገኙ ተደርጓል። ያል መታደል ሆኖብን

ከበዙ ችግሮች ላይ ወደተናል። ለገራችን በብተብጥና ደም በመፈለስ ላይ ናት። ከገራ ተካታታፊ ብዙ ሰዎች የተተሉ። እንግዲህ ያለፈው ዐልፏል። ራስ አላሳስ በሰባረፈው ጉዳይ ሐሳባቸውን ሲነገሩን ፈቅደዋል። በሰዚህ እናገኛቸው ብለው ተናገሩ። ራስ አላሳስ ተነሥተው ገገጥሮ ሲጀምሩ፣ ደምገቸው የደከመና እንግዲሁቸውም ያልተብራራ ነበር። እየቆዩ እየቆዩ ገን ደምገቸው ወሰለ ብሎ የሚሰግና ገልጽም እየሆነ ሔደ።

“...በተደግላ በሆነው ጦርነት ጉዳይ ጥፋቱ የጣሊያኑ የጦር አለቃ ነው። በተሰጠች ግዛቱ ላይ ሰትት ብሎ ገብቶ ሠረጸበት። ጌታቱ በሰጠች ትእዛዝ መሠረትም ተግባራን ፈጽሞኩ” አሉና በስብሰባው የነበሩትን ጣሊያናች ትክ ብለው አፈጠጡባቸው።

“ግለሰቢ በቅጥጥ አለ። ከምስት ዓመታት ተኩል በፈት በጌያ ታላት ጀኔራል ጫግ ሥር ወደቆ ሞሕረት የለመነበቱ ጊዜ ትክ አለው። በዚያች ሰዓትም እነዚያኑ አሽከርቻቸውን ጠርተው እግር ብረት የሚያጠልቁበት መሰለው ታዩት። እጃቸውንና ቁጣቸውን ያልተመለሰው እንደነበረ ግን በጥርጣራ ይመስከታቸው ነበር። በሐሳቡም ‘ለምኒልክ እንኳ እጅ አለኝ ግም ብለህ አፈንግጠህ ከተቀመጥክ ይኸውና ወራት ዐልፈው ሃል። እውነት ለኛስ ልብህን ትሰጠናለህ?’ እያለ ያትግግ ነበር።

“ሃራ የምኒልክ አሽከር ሆኖለሁ” ብለው አዛውንቱ ጀኔራል ገገጥራቸውን ሲተጥሉ እንደነበረ ተቆጣጥመው ወደፈጅኞ አስገን። “ግለሰቢ ደግሞ እናጥጦ እያያቸው እጁ ብርሀን መያዝ እያቃተው ግስታወሻ መጥነጫጫር ጀመረ።

“የመንገዱም አሽከር ነኝ። የመንገዱ ጣላት ጣላቱ፣ ወዳጂ ወዳጅ ነው። በበኩሉ ግን እናንተም ከልባችሁ ሰላም ከሊጋችሁ እኔም ሰላም እወዳለሁ። ይህንንም በመሐላ አረጋግጥሃችኋለሁ።” በመካከሉ በራስ መንገዱ አግካይነት እርቀ ሰላም ወረደ።

ስለ ተደረገው ዕርቅና ሰምዖንነት ለምስት ቀናት ያህል ዕረፍት ግብዣና በግል ውይይት ሲደረግባቸው፣ ከምስት ቀናት በኋላ እንደ ገና ስብሰባ ተደርጎ ሊጣሊያናች ወደ ትግራይ ገባ

በለው ከሌላ እንዲሠሩ ራስ አሉላ እንዲሰግዙበት ሲጠየቁ እንኳን መራት ዐረፈ ቀንጥረው ይሰጡ ቢባሉ የግዜገናቸው አሉላ ትኩረት ለማድረግ እያሰጩ፤ “ነገሩ ነገሥቱ ያስከትን ሁሉ ግንባር አለብን” ቢሉ ራስ መንገዳቸው ተጠል አድርገው፤ “አዎ አገሪቱ ወሳኝ ንጉሠ ነገሥቱ ናቸው ለኛ ታዛዦች ነን” ብለው የአሉላን ሐሳብ ደገቱ ፡ በዚያ ዕለት በዚያ ስብሰባ ላይ ከተነሡት ነጥቦች አጀግ “አከራካሪና አስቸጋሪ ሆኖ የነበረው ደግሞ ራስ አሉላ ፍተግራፍ እንዲነሡ የተረበው ጥያቄ ነበር ፡

‘የእነርሱን ምሳሌቸውን መግሪያቸውንም አላቸውምና አይሆንም’ ብለው ድርት አሉ ፡ ራስ መንገዳቸው እንደ አባት ስምንው እንደ ሕገን አባብለው እፂ አስቸዋቸው ፡ አሉላ እፂ ብለው ፍተግራፍ ተነሡ ሲባል ደግሞ የአድግ ሕዝብ ፡ ‘ግን ይሙት ጣሊያኖች ያሉላን መልክ በትክክል ያወጣሉ’ ያሉ ሁሉ ወታደር የፈጀባቸውን ሰው መልክ እውነት አስመስለው ያላ ያሉን እያሉ መዘበቱን ጣሊያኖች ሰሙ ፡

አዎ በዚያ ዕለት የተነሡት ፍተግራፍ ሌላውን የዕድግና የጭናት ገጽታቸውን የጊዳይ ነበር ፡ ሠራጊታቸው በጦር ኩት ላይሆን በረሃብና በመከራ ተበታትኗል ፡ ዕርቁን በብ ጭናታቸው የተነገሩ ተገደደው ተተሰለፉ ፡ ያን አጋጣሚውን ግልበጂ ለአንተኒሊ ሲያጫውተው ፡

‘ከዛሬው አሉላ ፍጹም ልዩ የሆነት አሉላ ትዝ ይሉኛል’ ተይ ሸግ ለብሰው በበትሉ ላይ ተቀምጠው በኩራትና በልብ— መልካት የነበሩት አሉላ ትዝ ይሉኛል ፡ በዚያን ጊዜ ዝናቸው የግድባቸውን መዘናና የግድባቸውን ሰነድ በት ወትት የነበረው ገጽታቸው ዛሬም ትዝ ይሉኛል ፡ በዚያም ቢሆን አሉላ ለሰ ላይ እጃቸውን ሲዘረጉ በፍጹም ኩራትና ኩባር መሆኑን ለግ ረጋገጥ ትያልሁ ፡ በቆራጥነትና የላቀ ወሬ ወደ ጦርነት ሲሰሩ ጦርነትንም ሲገጥሙ የነበሩት ቆራጭ አሉላ ዛሬም በተረጋጋ መንፈስና በፍጹም ኩራት ለሰማን ተተሰለፉት ፡ ታዲያ እንዲህ ሆነው በልአየኋቸው ዛሬም ሕሊናዬን የግደተውኩ ጥያቄዎች አሉኝ ፡ ከእንግዲህ ወዲያስ ታላቸውን ይሰብቁ ይሆን? በእርግ ጥስ ከእንግዲህ ወዲያ ከመንገዳቸው በታች ሆነው ይኖራሉን እን

በሆነ ጥያቄዎች ያሳደረባኝ ወሬታ ላረ እንኳ አጋጥሞኛል ፡ ለምሳሌ በስብሰባው ላይ እንኳ ራስ መንገዳቸውን ገንግር ሲያደርጉ አሉላ አደርጠዋቸው ፡ ‘በቃህ እነጋገርህን ቆጥብ’ ቢሉትም መንገዳቸው ዝም አሉ ፡ ይህም የአሉላን ፍጹም የበላይነት የግ ያሳየና ሆኗል” አለው ፡

ምንም እንኳ አሉላ በመቻቸውና በጀግንነታቸው ከዚያ ከፍተኛ ደረጃ ላይ ለመውጣት ቢችሉም ፡ በ“ወዲ ቄስ” ነታ ችው የተነገሩ ሁልጊዜ ከተከታይነት ሊያመልሙ አልተቻላቸውም ነበር ፡

ራስ አሉላ የራስ አርእያ ድምፁን ልጃች ፡ በተለይም አጀግ ለሥጊ የነበሩትን ደበበን ካሰሩ በኋላ ፡ የትግራይ መኳንንት መቆራቸው በመጠኑም ቢሆን እየበረደ ልጅ ፡ ራስ መንገዳቸው የግር ካከሩ የነበሩት የአጋጣሚው ገዥ ደጃች ስብሐት ብቻ ሆኑ ፡ ስብሐት ምንም እንኳ በአስተላላሪነታቸው ሕዝብ ቢያትሩቸውም በመረከባቸው ግን ግንባረ ሰባሪ ነበሩና የራስ መንገዳቸውን የበላይነት ሊጽጹት አልተቻላቸውም ነበር ፡ እንዲያውም በመል ሆኖባቸው ፡ ‘አንድ ጊዜ አንበራሰሁ’ ቢሉ ፡ አንድ ጊዜ ደግሞ ፡ ‘እምቢ’ እያሉ ቢያንገራገሩም ትሉ ፡ ጉልበታቸውን ተግምንው ሙሉ ለሙሉ መንገዳቸውን አሉላን ሊያት የግድባቸው አልነበሩምና ፡ መንገዳቸው ‘እምቢ ካልክ ወየላህ’ እያሉ ከግስፈራራት በስ ተቀር ፡ ‘ከተት’ ብለው ሊያቸቱባቸው አልጩትም ነበር ፡ በዚያን ጊዜም በአጋጣሚ በኩል ከታየው የተጋራነት መንፈስ በስተቀር ፡ በእጹ ምኒልክ እንደራሴ ሆነው በተቸሙት በራስ መንገዳቸው የበላይነት ትግራይ መጠነኛ ሰላም እየሰፈነባት ልጃች ፡

ጣሊያኖችም ከራስ መንገዳቸው ጋር ባደረጉት ምሥጢራጂ ወዳጅነት ባለያ ፡ ትግራይ ገብተው የሕዝቡን ተቀባይነት ለማግኘት በነበረችው ዘዴ ለሕዝቡ እህል በነጻ ግድል ጀመሩ ፡ እጹ ምኒልክ ደግሞ ነገሩን ደረሰብትና ጣሊያኖች በነጻ አድላፍላ ላሉት እህል ጥጋውን ዐሥራ ስምንት ጄህ የግራትሬባ ብር በመክፈላቸው ፡ ከጣሊያኖቹ ይልቅ የምኒልክ ስምና ቸርነት እየ ተጋነነ ልጅ ፡

ከዚያ ተጥሎ ደግሞ አጼ ምኒልክ ለራሱ መንገዥ 'የገጥሥ' ነት ግዕዝ ሊሰጣቸው ነው' የሚል ወረ ከአዲስ አበባ አፈትላክ መቀሌ በሰገባ፡ ሕዝቡ፡ 'ዕርት ሆነ በላም ወረደ' እያለ ደስታውን በግስተጋባቱ፡ ራሱ መንገዥ ወደ አዲስ አበባ ለመሔድና ታግኝነታቸውንና ታዛዥነታቸውን ለግራጋገጥ የግ ሰባቸውና የመዘጋጀታቸው ወረ ደግሞ፡ በተራው ከትግራይ ዋና ከተማ ገሥግሥ ሸዋ ዋና ከተማ ገባ።

በራሱ መንገዥ መሪነት የትግራይ መኳንንት አንድነት መጠንከሩ ራሱ አሉላን ቢያስደስታቸውም ትሉ፡ ወደ ሸዋ ሔደው ለምኒልክ እጅ መንግሥታቸውን ደግሞ የግደደግፋት ሐሳብ ሆነ ባቸው። የመንገዥ ሐሳብና ዕቅድ ደግሞ ከአሉላ የተለየ ሆነ። 'አጼ ምኒልክ ለራሱ መንገዥ የገጥሥነት ግዕዝ ሊሰጡ እስ በዋል' የተባለው ወረ መንገዥን እጅግ አግጥቷቸዋል፡ የጥንያትም ነበራቸው። የአጼ የሐንሰ ወራሽ ሆነው የተረቡ ያም ቀርቶ የአጼ ምኒልክ እንደራሴ የሆኑት መንገዥ ከትግራይ መኳንንት ጋር በእኩልነት ደረጃ 'ራሱ' እየተባሉ መጠራቱ በላቸቷቸው ነበር። ምንም እንኳን የላባቸውን አፍረጥርጠው መናገሩን ባይደፍሩትም፡ ወደ ሸዋ የመጓዛቸውን ነገር እንደ ገና ለአደራ ላባታቸው ግስረዓቱን አመኑበትና ከራራያው ለብቅቶ ምክክሩን ሊጀምሩ፡

"አዩ ጌታ ወደ አጼ ምኒልክ ለመሔድ ያስበከትኩ በሌ ለገሩ በሌ ሕዝቡና በሌ ሁላችንም ደህንነት ስለ ነው። አጼ ምኒልክን ያህል በው እዚህ ድረስ መጥቶ 'ጥፋትህን' ምሪህ ለሁ ብሎ እንደራሴ ሁን' ብሎ ይህን ያህል ሹመት ሲሰጠኝ፡ እኔ ደግሞ በተራሩ ከዙፋናቸው ቀርቤ ማመስገንና ደስተኝነቴ ነጽ መገለጽ' ይገባኛል። ይህን ካላደረግሁ ደግሞ ያላስብነውን አስባው ይጣሉናል" አሉ ራሱ መንገዥ።

"ዘውዱና ዙፋኑን ያገተ ነበር። የተሐንሰ ወራሽን አንተ ነባርክ፤ ይኸ ይብላብህ!" አሉ ራሱ አሉላ መንገዥንም ጉዞአቸውንም በገቶት እያዩ።

"አልሆነም ጌታ አልሆነምከ፤ እያወቁት! ያገራ መኳንንትና የሥጋ ዘመዶች መቸ ለዚያ አበቁኝ፤ እርሱ በርሳችን እይደለም የተናከሰነው!" አሉ ራሱ መንገዥም ሆኖ በባሰው በሚት።

"እርሱም ለሁገሰ የትግራይ መኳንንት መቸ ተጽልህ! ይኸውና ስብሐትሰ አጋሚን አሳድሞ ያስቸግር የለም፤ ታዲያ እርሱ 'መጣሁ መጣሁ' እያለ ያገተ ወደ ሸዋ መሔድ ምን ይሉ ታል? ፍርሃት አይመስልብህም? አገሩንሰ ለማን ሰጥተኸው ነው እምትሔደው?" አሉ ራሱ አሉላ።

"እርሱምና ራሱ ሐገሱ አላችሁ አይደለም!"

"እኔንም አጼ ምኒልክ አልፈለጉኝም። እኔን አገር ጠባቂ አድርገህ ሸዋ ብትሔድ ነገሩ ይበላሽብሃል። ራሱ ሐገሱን አደራ ብለህ ብትሔድ ደግሞ አልጋህን ይዞ እንደ ወጣህ ትር ይልክ ላና የዛሬው መንገድህ አይታየኝም" አሉ አሉላ።

ምክሩ ከላባቸው የገባ መሆኑን ራሱ መንገዥ አንገታቸውን ደፋ ተና እያደረጉ ገለጽላቸውና፡

"እንግዲያው ስብሐትን እንግጠምና እርሱን ድል ካደረጉ በኋላ ብሔድ ይሻላል!" ብለው ጠየቁ።

"ይኸንም ያምራል፤ ይገባል፤ ሥርዓቱም ይኸው ነው። ተር ካከረን ድል ነሥቶ ወደ ንጉሥ ሲቀርቡ ገርማ ጥሰም ይደምቃል" አሉ ራሱ አሉላ።

"ይሁና እንግዲያው፤ ለራሱ ሐገሱም እንገላከባቸውና የሕ ሬን ጦር ይዘው ይምጡና ስብሐትን እንግጠመው" አሉና ራሱ መንገዥ ነገሩ በዚሁ ተቆረጠ።

የሰቁ ራሶች እንደ ገና በአንድነት ሆነው፤ ከአንድ ደጃዝማች ጋር ጦርነት ለመግጠም ተሰለፉ። ስብሐት ወደ ኤርትራ፤ እንዳ ይገቡ ወይም ከኤርትራ በኩል መግሪያ እንዳያስገቡ፤ በዚያ ጊዜ የኤርትራ ጠቅላይ ገዥ ሆኖ አዲስ ተቼም ለመጣው፤ ለጀጌራ አገጥኒያ ጋንዶሊሬ፤ ጸፋላትና ደጃች ስብሐትን ለመውጋት ዘመቱ። ስብሐትም፤ የጥሰቱን ራዕዮችና የራሳቸውንም

ቃይሉ አመላካች፡ አጋጣኝ ውስጥ የሆኑ ቦታ ይዘው አደረጉ፡
 እንደ በግልጽ ወጥተው ጦርነት ለመገጠም አልፈሉትና ነበር፡
 ራስ መንገዳቸው ስብሐትን ድል ሳያደርጉ ወደ ሸጥ መሄዱ
 የግንባታውን በላይነባቸው፡ ትግራይ ውስጥ መቆላት ገድ
 ሆነባቸው፡ ከደጃዝማች ስብሐት ጋር የተጀመረው ጦርነት
 ቀልጥሮ ያለቀ እንደሆነው መንገዳቸው ወደ ሸጥ የሚሄዱባቸው
 መሆኑን የተገነዘቡት አሉላ ደግሞ ጦርነቱ ፈጥሮ እንዳያልቅ
 ባቸው በለዘብታ ያዙት፡፡

አንተኔሊና ግሊያቤዚ የተባሉት የኢጣልያ መልክተኞች
 ከራስ መንገዳቸው ከራስ አሉላ ጋር በምሥጢር ተገናኝተው ስርቅ
 አደርገው፡ ሁለቱ ራሶች ከአዲስ ምኒልክ እንዲያፈነገጡላቸው
 የተቃላቸውን ያህል አባብለው አጥጋቢ መልስ ካወቁት በኋላ፡፡
 አባባ ገብተው በአዲስ ምኒልክ ቤተ መንግሥት ባቅ ጥልቅ
 ግላት መጀመራቸውን ራስ መንገዳቸው ከሰው በኋላ ደግሞ፡ ከፍ
 ተሻ ሥጋት እያደረባቸው ሐደ፡፡

እርሳቸውን ከምኒልክ ጋር ለግሊያቸው ያደረጉት መከራ
 ያልተሳካቸው ግሊያቸው፡ ይህን ያልሆነውን ተባብተውና ወን
 ድልው ልላ ርምጃ እንዳያስወስዱባቸው በሌላ ሆነ፡ ከደጃዝማች ስብሐት
 ጋር የነበራቸውን ፍጥጫ በሰላም ወርሰው ወደ ሸጥ ለመሄድ
 ወሰኑ፡፡

ገን፡ ይህን ሐሳባቸውን ለራስ አሉላ ቢነገሩ እንደግራ
 መጥቸው በግሊያ ገን፡ በምሥጢር ይዘው፡ ሽግግራቸውን
 ጭጠው፡ “ወደረት እኔ የሆነኩትን ይሆናል፡ ለዛሬው ደግሞ
 ከግዛቱ ላይ እላ አወጥራለሁ፡ እኔ ከፍ እያሉ ሰሐድ አብ
 ሮኝ ያድጋል” ብለው ላኩባቸው፡ በዚያ ጊዜ ደግሞ፡ “ንጉሥ
 ቢባል ነው” እየተባለ ይወራ ነበርና ደጃዝማች ስብሐትም በነገሩ
 ተስጥተው ስርቅ ሆነ፡ ከዚያ በኋላ በመላው ትግራይ ሰላም
 መስፈን፡ ሕዝቡ መረጋጋትን ካረጋገጡ በኋላ፡ ወደ ምኒልክ ገቢ
 ቢሄዱ የገቡ የግሊያቸውንና የገጠው ነገሥቱን ተደግጦ ባለ
 ግል ሊሆኑ እንደ ረዥሙ ተገጥመዋቸው፡ ከአዲስ ምኒልክ ራት
 ሲተርሱ የግንባራነታትን ገደብነት ግንባራት ጀመሩ፡፡

‘ይህ ድል የገድ ካሰራችሁት ብሎ ነው ካልሐደኩ እያለ
 የግሊያቸው?’ አሉ ራስ አሉላ የመንገዱን መሳገጃት ሆኖ
 ተው፡ “እኔ እጉላ መሰለው፡ የገን ደግሞ የተሰጠኝን እልጋ
 ወራሽ ሆኖ ይዞ ይለቃል? ራስህን ቸስህ ገዛ ቢባል የገድ አሸ
 ከር ልሁን ብሎ ይላካል?” ብለው ራስ አሉላ ራስ መንገዱ
 ወደ ሸጥ እንዳይሄዱባቸው ለግደናቱና የ ረያባቸውን ዘዴ
 ግጥጠንጠን ጀመሩ፡፡

በመካከሉ የኢጣልያ ንጉሥ አምቢርቶ በምሥጢር
 ለአዲስ ምኒልክ የላኩት አራት መቶ ፍርጥ ፍርጥ ጠመንጃ
 ወደጥ መድረሱን ራስ አሉላ እንደሰው ገሥግሙዬ ደረሰና
 ወረሰት፡ የሰጡትም ምክንያት፡ “ደጃዝማች ስብሐትን እከሳክልበታ
 ለሁ፡ እርሱን ድል ካደረግሁ በኋላ እመልሰዋለሁ” ብለው
 ነበር፡፡

ነገሩ የነበረው እንደ የዐደጥ ነጥሪ አዛውንት ታላቅ፡
 ‘የጉበኔ፡ የድርሰቸና የግሊያን ጦር ዌና ያመጣው መግደያ
 ያልበቃቸው አሁን ግደሙት የምኒልክ ዕቃ ቤት ይመልሳቸዋል
 ተብሎ ይታሰባል’ ብለው አሸጋጠዉቸው፡ አዛውንቱ
 እንዳሉትም ከአሉላ አጅ የነበሩ ጠመንጃ መጠላቸው ራት፡
 ተጥለው ደግሞ የአዲስ ምኒልክ ታግና የነበሩትንና ከአሥመራ
 ወደ ሸጥ ለመሄድ በጉዞ ላይ የነበሩትን ደጃዝማች መሸጃ ወርሶን
 ለመያዝ ግሊያድ ጀመሩ፡ መሸጃም ዐደጥ አካባቢ እንደደረሱ
 ነገሩን ሰጡና ወደኋላቸው ተመልሰው አሥመራ ገዛቸው
 ‘አሉላ ለአዲስ ምኒልክ አልገዛም ብሎ ሸፈተ’ ብለው ለግሊያ
 ናቸው ነገሩ፡ ለሉላ ሰሰጥኛና ያህል ዐደጥና መተላን አተረጎግ
 ሆነው ወደ ተገቢናቸው ሐደው አደባው ተተመጡ፡፡

በዚያን ጊዜ ትግራይ ውስጥ የነበረ መርከብ የተባለ
 የኢጣልያ ጋዜጠኛ አሥመራ ተመልሶ ለግሊያን ወታደሮች
 ሲያወራ፡

“እንደ እውነቱ ከሆነ የትግራይ ጥናው አለቃ አሉላናቸው፡
 ይህን ግረግጥና የ ረያባው ደግሞ ሰጥቶት ተናገረ ያህል ትግ
 ራይ በመተመጥ ነው፡ ንጉሠ ነገሥቱ ወተማ ዘጥቶ በኋላ፡፡

‘ፍላጎስ ይሙት’ የሚባለው ግረጋገጫ ቀርቶ ‘ራስ ይሙት’ ተብሎ ተተክቷል። እኒህ ሰውዬ ከሞቱ ትግራይ ምስትልቅ ይወጣል። አሁንም ቢሆን ትግራይ ደካማ ናት። ግን የአሉ ሞንካረና ቆራጥነት በሁለት እገፍቶ ቀጥ አድርጎታል” ብሏል።

አጣሊያዊው ጋዜጠኛ፣ የራስ አሉላ እንግዳ ሆኖ በትንሽ መንደራቸው ሰጥቂት ቀናት ሲነባብሩ ነበርና የብቸኛው ኑር ቸውን ጉዳይ እንሥቶ ለገደዋቸው ሲያጫውታቸው፣ “በቤታቸው ሰጥቂ ከሰቷ ልጃቸው በቀር ሌላ ሴት አልነበረችም። ባለቤቷ ቸው ከሞቱባቸው ወዲህ ይህ ደካማ ባሕርይ አሉላን እንዳላነሳቸው የነፍስ አባታቸው አጫውተውኛል” ብሏል።

አዲሱ ምኒልክ ትግራይ ደርሰው፣ ሹም ሽር አድርገው ከመለሱበት ጊዜ ጀምሮ፣ ራስ አሉላ በሁለት ምክንያቶች የተነሳ ጠጠር ያለ ቅሬታና ብቸኝነት ተሰምቷቸዋል። ከተራ ኑር አሥተው ከዚያ ደረጃ ካደረሱባቸውና ከሚወዷቸው ከአዲስ ፍላጎት ቤተ መንግሥት ምኒልክ ስትት ብለው ገብተው ከዙፋናቸው ላይ በመቀመጣቸው አሉላ እጅግ ተናደዋል፤ ተከዘዋል። ተለው ደግሞ በጎራቦ፣ በኩፊት በተደናላና በሌሎችም ቦታዎች ጦርነት እየገጠሙ ድል ሲነሡ የኖሩትን ስሙ ጥር ፈኒራ አዲስ ምኒልክ ለመያቸው ከጠር ሰጥተው ልዩ መልእክተል ከሰጡ፣ “እኔ ካሉበት ድረስ እንዳልመጣ መስተንገዶው ይከድዎታል ብዬ ነው። እርስዎ የሚመጡ ቢሆን ደግሞ በደስታ በከብር ልቀበልዎ ዝግጁ ነኝ” ብለው ላኩባቸው።

እንደ ሌሎቹ መኳንንት ፈጥነው ሐደው እጅ ነሥተው ማለት ለመው ሹመት ለመቀበል ደግሞ ልዩ—ከሩነታቸው አልፈዋቸውም። በቸው ገገሡ ነገሥት ትግራውን የጦር ሰው በቤታቸውና በዘደያቸው ባለግሽነታቸው ሆድና ጀርባ ሆኑ። ራስ አሉላ አዲስ ምኒልክን ከልባቸው ያከበሩባቸው ሰላነበረ፣ ተደናጋሪ ላይ ከጣሊያኖች ጋር ጦርነት ገጥመው ድል እንዳደረጉ የሚረዱት ለአዲስ ፍላጎት ሲልኩ ለገገሥ ምኒልክም በደብዳቤ ታውቀዋቸው ነበር። ምኒልክ ግን መልስ አልሰጠም። ታዲያ እነዚህ እነዚህ ሁሉ ተደግመውና አሉላን አስኮርፈው

‘ለምን በምኒልክ እንገዛለን? ለምን የሞላን ልጅ እይገዛለን?’ አሰነሱት። አናገሩባቸውና ‘አባረረኝ’ ብለው ተነሡ።

እንደዚያ ሆነው ምኒልክን ጠልተው፣ ከመንገሻ ርቀው፣ ከትግራይ መኳንንት ጋር ተጋጭተው፣ አዘነውና ተከዘው በነበረበት ሰዓት መርከቱሊ የተባለ ጣሊያኖዊ ጋዜጠኛ ሲያነጋግራቸው ሌዶ በላ ነበረ ተቀበለው ሲያነጋግሩት፡

“ወደዚህ የምትመለሱበት ጥናው ምክንያትህ ምንደን ነው?” ብለው ጠየቁት።

“አገርዎን ጉብኙ፤ ታሪካችሁን ለሀገሪ ሰዎች ለማስተምዎት ነው” አላቸው።

“የኛን ታሪክ መውሰድ ብቻ ሳይሆን፣ ያንተን ሀገር ታሪክ ለምን አትነግረንም?” ብለው ፈገገ አሉበትና ቀጠል አድርገው ደግሞ፡

“አገሪን ሐማሴንን የያዙት ወገኖችህ ሐሳባቸው ምን ደን ነው? ሽዋ ገብተው ከምኒልክ ጋር ወዳጆች እንሁን እያሉ ይወተውታሉ፤ ነገርም ይጉነጉናሉ። በዚህ በኩል ደግሞ ጦር ጭነው ገብተው አገር ይዘዋል። እንዲያው ጥናው ምኞታቸው ምን ይመስልሃል?” አሉት።

“እርስዎንና ራስ መንገሽን ለመርዳት፣ የምትፈልጉትንም ለመበጠትና አገራችሁን ለማልማት እንደሚጥሩ ዐውቃለሁ” አላቸው።

ራስ አሉላ ጋዜጠኛውን ትኩር ብለው ተመለከቱት። የሐማሴን ገዢ በነበሩበት ሰዓትም ይህንኑ የመሰለ አነጋገር ከግሊ ምቤኒና ከፒያና እንደበት ሰምተው ነበር።

“አየህ ወዳጄ” አሉና ራሳቸውን እያወዛወዙ ቆይተው ንግግራቸውን በመቀጠል፣ “ለማህ ወዳጄ! አሁን የተናገርከውን ነገር ወገኖችህም ደጋግመው የተናገሩት ነው። ግን ወዳጆች እንሁን እያላችሁ ገብታችሁ አገር ስትይዙ ነው የምናቸሁ...” ብለው ዝም ሲሉ ጋዜጠኛው ጣልቃ ገባና፡

“ያሰረው ዐልፏል ከእንግዲህ ወዲያስ ወዳጅነታችንን አይፈልጉትም” አላቸው።

“በፊትም ቢሆን የፔ ጥፋት አልነበረም፤ ከእንግዲህ ወዲያም ወዳጅነትን የምጠላ አይደለሁም። በእውነት ወቅት ደግሞ የፔም ያገራም ጠላት በዝተውብናል። እኔ ምኒልክ ደጃዝማች መሸሻ የሚባል ተንኮላኛና መሠሪ በመካከላችን አስገብተውብናል። እርሱም በፔ ላይ ከፋ እንዳሰበና እኔን ለመበደል እንደጣረ ነው። እኔም ሆነኩ እገራ በሁለት ላላት መካከል ገብተናል። እስከ ዛሬ የጠምናቸው ጦርነቶች፣ የከብቱ በሽታና ረኃቡ በጣም ጉድተውናል። ከእንግዲህ ወዲያ ዕረፍትና ሰላም እንፈልጋለን። ሀገራችንን ካልተመናቸሁብን ወዳጅነታችሁን እንተባላለን። እገር እናልግ ስትሉ ግን፣ በእውነት አላባችሁ ከመጣ ችሎ ደስ ይለናል። እገር ቢለግ፣ ንገድ ቢሰፋፋ እንደግፋለን። ይህን ሁሉ እንተ ልትወርሰልን ትችላላህ!” አሉት።

“መጅም ይህንኑ ሐሳብምን በጋዜጣ እጽፈውና ሕዝቡ እንዲያውቁት መንግሥታችንም እንዲጠነቀቅ አደርጋለሁ” ብሏቸው ወደ አሥመራ ተመለሱ።

በዚያው ሰዎች ደግሞ፣ ከራስ መንገሻ ጋር ወደ እኔ ምኒልክ ለመሔድ ከአሥመራ ገሥግወው ዐድዋ ሲደርሱ ራስ አሉላ የቆዳቸው መሆኑን በምተው እንደገና ወደ አሥመራ ፈርሞ ጠው የነበሩት፣ መሸሻ ወርቂ፣ ወደ መቀሌ እንዲመለሱና አብረዋቸው ወደ አዲስ አበባ እንዲጓዙ ራስ መንገሻ ያደረገት ጥረት ተሳክቶላቸው፣ ራስ አሉላ እንዳይሰሙ በከፍተኛ ጥንቃቄ መቀሌ ደረሱ። ግን፣ ራስ መንገሻ ደግሞ ወደ እኔ ምኒልክ ቤተ መንግሥት ለመገሥገሥ የነበራቸውን ዕቅድና ዝግጅት ችላ ብለውት ነበር። ምክንያታቸውም በአዲስ ምኒልክ ቤተ መንግሥት ባለሟሉ ሱሽ የነበሩት አንቀጂሊና ግሌቤኒ የፈጸሙት ስሕተት ደግሞ በኢትዮጵያና በኢጣሊያ መካከል የነበረውን ወዳጅነት ግፉ ዝቅዝቅ በሰ ሰሙ ነበር።

ይህንም ነገር መንገሻ ከረባቸው ሱሽም ጋር ግንኙነብ ጀመሩ። ከኢጣሊያ ጋር መነጋገርና መዋዋሉ የበለጠ ራሳቸውን የመቻላና

የመጣኩር ዕድቴ ሊያስተላቸው እንደሚችሉና፣ ራስ አሉላ የገለቡትን ውጭ አስተያየት ሊያጥቁቸው የሚችል እንደሚሆን አመንዘዙ። በሰላህም ጉዞአቸውን ግዝግብ አንድ ፍንጭ ሊያገኙበት እንደሚችሉ ተግመነዘዙ።

በዚያ ላይ እንዳሉ ደግሞ በአምባ ሰላማ ታስረው የነበሩት የራስ ወልደ ጊክሌል ጎንዥ ልጃቸው ጋደላ መለኮት ከአምባ ወደ አምልጠው አሥመራ ሲገቡ፣ በአምባው ዕቃ ቤት የነበረውን በርካታ የጦር መሣሪያና እህል በግንኙነታቸው የተደሰቱት ደበበ አርሲያ እንደገና ዐመፀ። በዚህ ጊዜ ከራስ መንገሻ ጋር እርሱን አድርገው ሞኝነበሩት የኢጋሚው ገዥ ደጃቸው ስብሐትም ደበበን ለመደገፍ መዘጋጀታቸው ተሰማ። ስብሐትና ደበበ ከተገጥሞና በእንድነት ከተሰለፉ ደግሞ፣ የኢጣሊያ እንደፈሪ ሆነው አካል ጉዛይን ሲገዙ የነበሩትን ባሕታ ሐጉስን ጦርነት እንደሚገጥሙና አሸንፈውም አገሩን ለመቃዝ እንደሚችሉ የታግመኑት ስብሐት፣ አካል ጉዛይ ውበተ የነበሩት የደበበ ደጋፊዎች ሁሉ በአስቸኳይ ደበበ ወደነበሩበት አምባ እንዲገሠግሙ አደረጉ።

ተገቡ ደግሞ የጥጅራቱ ገዥ ደጃቸው ተደላ ጥሀድና ደጃቸው አምባዩ በራስ መንገሻ ላይ የመነሣሣታቸው ወሬ መቀሌ በሐ ደረሰ፣ የራስ መንገሻም ጉዞ እየተሰናከለ ትግራይም እንደገና ወደ ሰይፍ እሳትነት እየተሸጋገረች መሔድ ጀመረች።

ራስ መንገሻ የተነሣግባቸውን ዐመፀ ብቻቸውን ሊቋቋሙት እንደሚችሉ በመረዳታቸው ራስ አሉላን ከተንቤን አስጠፉ። ምንም እንኳ አሉላ ሊይዟቸው ቢመችም፣ መሸሻ ወርቂም ከራስ መንገሻ አስፈቅደው ወደ ሸዋ ተጓዙ።

ሁለቱ ራሳች እንደገና ለትግራይ እንድነትና ሰላም ተሰለፉ። ሕዝቡም እንዲከተላቸውና በሁለቱም መካከል ፍቅርና ሰላም እንዲገኝ ትያሚ ያስመናሩን ለግሪጋንቲ ሊሉ፣ ዐድዋ ገበያ ላይ ሁለቱም ጥንድነት ቁመው ለሕዝብ ታዩ። ዐጥጅም አሰነገሩ።

በአምባ ሰላማ የተነሣው ዐመፀ ደግሞ እየተጋጋለ ሐደ። የአምባው አውራሪስ ሆነው የተነሡት ደበበ፣ ታግቶቻቸው ያቀ

በሰባቸውን አርጎ መድርች ጠምደው፤ የመንገዳችን የአሉላን ጦር ግንቃት ጀመሩ። የአርባቸውን ግመዕና የመድፍ ባለቤት ነት የሰውነት ሌሎች የትግራይ መኳንንትና የመንገዳችን ተቃዋሚዎች ደግሞ መቀሌን እንዳይዙ ለመከላከል፤ መንገዳችን ወደ ጥና ከተማቸው ሲመለሱ፤ አሉላ ታግኖች ወታደሮቻቸውን ብቻ ይዘው ለርኅነቱን ቀጠሉ።

በአሉላ ወታደሮች የተከበቡት ደበበ ፍጻሜያቸው እንደ ግምር ከተረዱት በኋላ ካሉበት ቦታ እንዲወጡና በሠራዊቱ በአካል ጉዳይና በአሣውርታ ላይ የነበራቸውን ሥልጣን እንዲያጽድቁላቸው ወደ ራስ መንገዳችን አግላጅ ላኩ። ይህ ጥያቄያቸው ደግሞ አሥመራ ስለ ተሰማ፤ በጣሊያኖቹ በኩል ያልታሰበ ደብ—ዕዳ ሆነ፤ በጣሊያኖቹ ላይ ያስከተለው ሥጋትም፤ ‘የደበበን ጥያቄ መንገዳችን ከተቀበሉ፤ ትግራይንና አርትራን ግፋራኝነት ብቻ ሳይሆን፤ የአጼ ምኒልክንም እግር ሲያስገባ የሚችል ስለሚሆን፤ ምስቱ የትግራይ ዋልታዎች፤ ግለትም የደጃች ሰባጋዲስ፤ የራስ አርአያ ደምፁና የአጼ ዮሐንስ ወራሾች የሚደርጉት ጎብረትና ውል አደገኛ ስለሚሆን ግፈራሪስ አሉብን’ የሚል ነበር።

ምንም እንኳን ከኢጣሊያኖቹ ጋር ባይነጋገሩበትም ቅሉ ራስ መንገዳችን ከሰባጋዲስና ከአርአያ ልጆች ጋር የጀመሩት ጎብረት እነርሱንም የሚጉዳቸው መሆኑን ስለአመኑበት፤ ጎብረቱን ራስ አሉላ ራስ ሐጉስና ራስ ወልደ ሂክኤልም ተቃወሙት፤ በተጨማሪ ደግሞ፤ ደበበ የራስ አሉላን እጅ እንዲያስረክቡዋቸው ራስ መንገዳችን በምሥጢር መጠየቃቸውን ራስ አሉላ ስለ ደረሱ በት፤ የመሳፍንቱን ሹከቹከታ በጥብቅ ይከታተሉት ጀመር። የመኳንንቱን ትርምስ በጥብቅ ሲከታተሉ የነበሩት ጣሊያኖች ደግሞ፤ “ከእንግዲህ ወዲያ የምዝናትን ‘አርትራን’ ከጃችን እንዳትወጣ ሲረዳን የሚችለው የራስ አሉላ ሁኔታ ብቻ ስለሆነ፤ ወደ መንገዳችን ከሰባ እንዳይገቡ ግድረገና ግባባልም ይገባናል” ከሚል ውሳኔ ላይ ደረሱ። ይህንኑ ውሳኔያቸውን በሥራ ለመተርጉም ሲልም የጣሊያኑ ጦር አዛዥ ለጦር አሰቆቹ፤ “ራስ አሉላ በጠቅላላው የአውሮፓውያን በተለይም የኛ ብርቱ ጠላት

መሆናቸው አይታዩም። ቢሆንም በአፀት ጊዜ ኢጣሊያ ‘በኤርትራ’ ላይ ያላትን ዲላማ ከገቡ ለግድረሰ የምትችሉው አይነት ሰውቱ በግንባረብና በግብፍም ነው። በዚህ ረገድ ከፍተኛ ጥጋ የሚኖረው ውጤት ሊያስጨብጡ ይችላሉ። ደበበንም የጃቶ ደጋሪዎች የሆኑትንም ሁሉ በመቃወም ላይ ስለሆኑ፤ ረድመው ሊያጠፉዋቸውም እንደሚችሉ ይተግመናሉ። መንገዳችን ከምኒልክ ጋር ለማስተባበር የሚጥሩትንም ይቃወማሉ። ስለዚህም ያለፈው ተረሰቶ ወዳጅነትና ስምምነት ብንመመርት ይካላል” ብሎ አስረዳ።

የትግራይ ሁኔታ በዚህ ገዜ ይታይ በነበረበት ወቅት ደግሞ ‘የአርትራን ጉዳይ’ የሚያጠና ቡድን ከርም ተልኮ አሥመራ ሲገባ፤ የትግራይን መኳንንቶች ፍጥጫና ጠጫ ሲያጠና የነበረው ጋዜጠኛ ሚርካቲሊ ከዐድጥ ወደ አሥመራ ተጠሪና ከሱድን ጋር ሆኖ እንዲሠራ ተመድቦ። ከርም የተላከው ቡድን በምሥጢር ከትግራይ ራሶች ጋር የሚገናኝበትን በደ በዚያን ጊዜ ዐድጥ ተቀማጭ ከነበረው ደ. ግርቲና ከሚባለው ጣሊያን ጋር ሆኖ እንዲያከናውን ታዘዘ። በዚያን ጊዜ ኢጣሊያኖች ያመኑበትም ጉዳይ በትግራይ ውስጥ እግራቸውን ግስገባቱን ለጊዜው ገታ በማድረግ፤ የመረብ ወንዝ ወሰን ሆኖ፤ ‘የአርትራን ቅኝ ገዥነታቸውን’ የትግራይ መኳንንቶች አምነው እንዲቀበሉላቸውና ይህንንም በውል እንዲያጸድቁላቸው መለመን ነበር።

ግንኛውንም ነገር እንዲያዘጋጅና ስብሰባውን ተግባራዊ እንዲያደርግ ጋዜጠኛው ሚርካቲሊ ከአሥመራ ወደ ዐድጥ ተለከና ራስ አሉላ ከኢጣሊያኖቹ ጋር እንዲገናኙለት ጠየቃቸው። ምንም እንኳን አዲስ የተጀመረው የራስ መንገዳችን የደበበ ጎብረት ቢያሳስባቸውም ቅሉ፤ ከኢጣሊያ መልእክተኞች ጋር ለመገናኘትና ለመጥዋል ፈጥነው መልስ አልሰጡትም ነበር። እርሱም የተላከበትን ተግባር በሥራ ላይ ሳያውል ወደ አሥመራ ፈጥኖ መመለሱን አልወደደውም ነበርና እዚያው ዐድጥ በነበበተ።

የአርሱን ሙጭ ብሎ መቀመጥ ለመንገዳችን ሲሉም አሉላ ጋዜጠኛውን አስጠርተው፤

“አውጥቶታል ይህን ጥገርና ጥገር ጥገር ነው ብዬ
 ባለው ይህን እንጂ በአውጥቶት እንጥ አስቸጋሪ ከሆነ ይህ
 ላይ በመደረግ ጥገር ከሆነ ይህን ከአውጥቶት ጋር በማየት
 አስረገጥ ይህም የመልክተኛው ጥገር ጋላ ስለሆነ ጥገር
 ነገር ሊታደር ከሆነ እኔም በመንግሥት ሊታደር ነው ግን ይህ
 ወን በራስ መንገዱ አስታውቅ መልስ እስከሆነ ድረስ ታገዛለች”
 አሉት ፡ ራስ አሉላ ይህን ወን አብረውት እንዲያስረዱ ደጃቸው
 ወደ ሂሳብ ወደ ራስ መንገዱ ላኩት ፡ ራስ መንገዱ
 በባለቤቱ ፡ ማለፍኛው አርትራን እንደሆነ ለሂሳብ እንዲቆይ
 የሚሰጥው መጥፋትና ስለ እርሳቸው ሆነው ማለፍኛውን
 እንዲያነጋግሩ ላኩት ፡ ይህን እንጂ ምን እንኳን ራስ
 አሉላ ከአማላፍኛው ጋር እንዲነጋገሩ በረታዳላቸው ትሉ ፡

“የሚሰጥን ስምተው ይላኩብኝ ፡ ሐሳባቸውን ካወቅሁ
 በኋላ መልክ በወረት አስታውቃለሁ” የሚል ውሳኔ
 ጭፍረው ሰጥቶ ፡

የትግራይ መኳንንት የሚገቡት ራስ መንገዱ ፡ ደበበ
 ከማለፍ ጋር እንጥ በሚሰጥ ወትት የማለፍን የመረሩ
 ሐሳት የነበሩት አሉላ ደግሞ ከማለፍ ጋር እንገንጠና ሐሳባቸውን
 እንወቀው ብለው በሐሳባቸው ከሁለቱ የገንገላቸውን
 ሐሳብ በመተባበሩ ግሰሰሰሰ ጀመሩ ፡ ከመረብ ግድ ሆነው
 ይህንን ባህታተሱና ሲጠባበቁ በነበሩበት ማለፍኛው መካከል
 ተመሳሳይ የአርብ በርስ ገትርክ ተጀመረ ፡ ራስ አሉላ ከአማላፍ
 ሊያመልክተኛት ጋር በመነጋገር የረሰባት በድጥና በመረብ
 መንገዱ መካከል በሚገኘው ላይ ተከላይ በተባለው ሥራ
 እንዲሆን ለጋዘጠኛው ማለፍን ነገረውት ስለነበረ ፡ ከርም የተላ
 ከው የመልክተኛት ቡድን መረብን ተካገረ ወደ ትግራይ ለው
 የሐት ሲባይ የአርትራን እንገረኛው የነበረው ጋንደልድ ደግሞ ፡
 “የትግራይ ተጠሪና ጥገር ፡ ራስ መንገዱ ጥገር እንጂ አሉላ
 አይደለም ፡ እናንተም የሪን ጋላፊትና ሥልጣን ችላ ባላችሁ
 ወስተ ውስጡን መላክ አይገባችሁም ነበር ፡ እሁንም እኔ
 አስቀድሜ በሐትሁትና በሐትሁት ገላይ መረብ ሆኑ
 ሆነ መካገር የለባችሁም” ብሎ ሠረዘው ፡

በመካከል ደግሞ ፡ ራስ አሉላ ለመልክተኛው መረብ
 ራስ ለርብገረ፤ “ጥገርና ጥገር ተቀብረሁ ፡ ለመነገራት
 ለመነገር ሊታደር ነው ፡ ለማለፍ ወላጅነትን ለመሥራት
 ዝግጁ ነኝ” ብሎ ላኩት ፡ የመረብን ወን ተካገረ ከአሉላ
 ጋር እንዳይነጋገር የአርትራን አገር ገዢ የሰላሰው በርብገረ
 ገን ፡

“እኔና ጓደኞቼ በጠና በሰታውን ፡ ወደ አገራችን መመለስ
 ላችን ነው ፡ በላግታችን ለራስ መንገዱ እንዲያስተላልፉን
 አጠይቀንታለሁ” ብሎ ወደ አማላፍ ተመለሰ ፡ የመልክተኛው
 በድን አማላፍ እንደ ነፃ ራስ አሉላ ፡ ከመረብ ሆኖ ሳይሆን
 ግራይ ውስተ ብቻ ተገትተው የመረብ ሆኖ ሆነ ጸገታ በግሰሰ
 ሩና ከአማላፍ ጋር ዕርቅና በላግ መሥርተው ለመገር ሊታደር
 ደግ የሆነባቸው እንደሆነ ፡ አማላፍ በየው አንድ ዜግ ብሮ ደው
 ወዛ ለትከፍላቸው ሊታደር ሆኖ እንደ ነበረ ፡ አንዱ መልክተኛ
 ለጋዘጠኛት በመናገሩና ምሥጢሩም በጋዘጣ በመውጣቱ በህ
 ገረ አማላፍ ከፍተኛ ትራታና ውህንነት አስነገጠ ፡

አሥመራ በነበሩት የአማላፍ ባለሥልጣናት ፡ ዐደግ በነበሩት
 ራስ አሉላና መተላ በነበሩት ራስ መንገዱ መካከል የነበረው
 ጥገር እንደሆነ ሁኖ ተጠላልሮ በነበረበት ወትት ደግሞ ፡
 ደበበ አርባያ ዙሪያውን ከተከበሩበት ከአምባ ሰላም አምልጠው
 ሞጅረት ገብሶ ሲጠባበቁ የሆነው ከነበሩት ከአምባት መተ ሰላም
 ከሚሆንት አገርያቸውና ከተባባሪያቸው ከደጃዝማች ተጽላ
 ጥህድ ጋር ተቀላቀሉ ፡ ወዲያውም የተከታያቸው ሐሳት ከሆሰት
 ዜግ በላይ ደረሰ ፡

የደበበ ግምላት ራስ መንገዱ እንደ ሰው ፡ ነገሩን ችላ
 አሉት እንጂ እንደ ተለመደው ራስ አሉላን ድረስላችሁ ብለው አሉ
 ጠየቁ ፡ ምክንያቱም ከደበበና ከሰብሐት ጋር ዕርቅና በላግ
 ከመረብ ፡ ትግራይን በእንደነገሩ አረጋግተው ለመገዛት እንደ
 ሚችሉ ያመነባቸው የተቀበሉትም ጥገር በመሆኑ ነበር ፡ ከዚያ
 ላላ ደግሞ በዙሪያቸው የነበሩት አሉላ ለጥላሪያቸው የአዲስ
 ምኒልክ ደጋፊዎችና የአሉላ ጠላቶች ስለ ነበሩ ፡ መንገዱ ወደ
 ሆኖ ሐደው ለአዲስ ምኒልክ ታግኝታቸውን እንዲያረጋግጡና

የገንዘብ ጥዕረጥ እንዲያገኙ የሚወተው አንድ የአሉላን የክር ሰው እንዳያፈነገጡ የሚመክሩ ነበሩ።

ደበበና ስብሐትም ባንድነት ሆነው ለራስ መንገድ ታማኝ መሆናቸውን አረጋግጠው ራስ አሉላን ግን ከማንኛውም መንገድም ታማኝ ጉዳይ እንዳያሰጡ አጥብቀው ለመጥቀሻው ራስ መንገዱ ግን የራስ አሉላን መንገድ የማስይማቸውን መሆኑን አበረድተው ለደበበ ስለ ታማኝነታቸው የደጃዝማችነት ጥዕረጥ ስለ ፈቀዱት ለደበበና ስብሐት መቀሌ ገብተው ከራስ መንገዱ ጋር አንድነታቸውን በመሐላ አደራጁባቸው።

ከዚያ በኋላ ደጃች ደበበ ለኤርትራው አገረ ገዥ ለጋንዶ ልፈ የዕርቃቸውን ዋና ነጥብ ሲገልጹለት፡ “እኔና መንገዱ ስንታረት ሁለታችንም የነገሥታት ልጆች እንደ መሆናችን መሆኑን አሉላም የኛ አሸከር እንደሆነ እንዲያስገልግልን ነው” ብለው ላኩለት።

አሉላ ደግሞ ይህንን የመሳፍንት አንድነት አጥብቀው መቃወም ጀመሩ። እርሳቸውን ያገለለ ግንባር የኤርትራውን ጥገነት የናቂ ግንባርተኞች ስምምነት አደረጉ። ደግሞ፡ ደጃች ደበበ የሠራዊት የአካላት ሃይልንና የአጣውርታን ግዛት የትግራይን መኮንንት አስተባብረው ለመጨበጥ ጣሊያኖችንም ለመቃወም እንደሚፈልጉ ለግንባርተኞቻቸው አረጋገጡ። አሉላ ደግሞ ይህን እንደ ሰሙ፡ “የእኛ አንድነትና ጉልበት ሳይጠነክር ጣሊያኖችን ጦርነት መግጠሙ በትግራይ ብቻ ሳይሆን በመላ ኢትዮጵያ ላይ ጠቅላላ ጥፋት ያመጣል” ብለው የመሳፍንቱን ገብረትና ዓላማ ተቃወሙትና የመሳፍንቱን አንድነት ለመበታተን ሲሉ ጦራቸውን አስከትተው ሰተት ብለው መቀሌ ሲደርሱ፡ የገይጣኞች አባቶችና የሀገር ሽግግራዎችም በጉላዩ ገቡበት። የሰብኝም ለምነው አለቃረቁባቸው።

ከወጣትነታቸው ጊዜ ጀምረው ሲተናነቁ የኖሩትን አሉላንና ደበበን አስታርቀው ተከታዮቻቸው ለማድረግ የቻሉት ራስ መንገዱ፡ አዲስ የመሠረቱትን አንድነትና ፍቅር ሕዝቡም እንዲያውቁባቸው ሲሉ፡ በሁለቱ ተናናቂዎች ታጅበው የትግራይ

አምባርትና መኮሪያ ወደ ነበረችው ወደዋ ሲገቡ፡ የጥቅም አዲስ ግንባር የተቃወሙት ደጃች ስብሐት ደግሞ፡ ብቻቸውን አዲስ ግንባር በግዛታቸው እንደሆነ የአዲሱን ግንባር አዲስ ፍሬ መጠባበቅ ጀመሩ።

ሁለቱ ራሶች ከአንድ ደጃዝማች ጋር ወይም ሁለቱ የነገሥታት ዘርች አንድ ‘ወዲ ቱቢ’ አስከትለው ወደዋ ሲደርሱ፡ ሕዝቡ የነርሱን ገብረት ግድነትና የአዲስ ግንባርን ዘመድ እንዲያስመልሱ ምኞቱን መግለጽ ጀመረ። በኢጣሊያና በምኒልክ መካከል የነበረው ስምምነት በመደፍረሱ፡ ትግራይን እንበል ፈላጭ ቆራጭ እንደ ልባቸው ለመግዛት ይመኙ የነበሩት ራስ መንገዱም፡ ‘ከጣሊያኖች ጋር እንስማማ’ እያሉ ባለግሉቻቸው ሰውተውታቸው የነበረውን ጉዳይ በሥራ ላይ ለማዋል የሚያስቡበት ብቻ ሳይሆን የሚገባበት እንደሚሆን፡ አዲሱን ግንባራቸውን ለሚመርቁባቸው ሁሉ ያረጋግጡ ጀመሩ።

ራስ መንገዱ ወደ ኢጣሊያ በመለሱት ገጽታቸውና ፈቃደኝነታቸው ላይ ደጃች ደበበ ሲጨመሩ ደግሞ፡ ምን ሲመስል እንደሚችል የአዲሱን አንድነት እርምጃ በየዕለቱ በልዩ ተመልካቾቻቸው ዐይን ሕሊና ሲመለከቱት የቆዩት ጣሊያኖችም፡ ‘ሁለቱ ራሶች የኛን ርዳታ ሊያገኙ ከሚችሉበት ወቅትና ምክንያት ላይ ደርሰውልናልና የምኒልክ እጅ ሳይደርስባቸው ግጥና ከር ነው’ ከሚል ውሳኔ ላይ ደረሱ።

ሁለቱ ራሶችና ደጃዝማቹ፡ በአዲሱ ግንባራቸው ጥላ ለጥቂት ሳምንታት ያህል ተጠልለው ከቆዩ በኋላ፡ ደጃች ደበበ ከመረብ ወንዝ ግዶ አየተሻገሩ ዝርፊያ በመጀመራቸው አድራጉኑ ከኢጣሊያ ጋር የሚያጣላቸው መሆኑን የተረዱት ራስ መንገዱ ከወረራው እንዲገቡ ደበበን አዘዙ። ቀጥለውም ብቻቸውን ተከፍለው ከግዛታቸው ተቀምጠው የነበሩትን ደጃች ስብሐትን ለመያዝ ሁለቱ ራሶች ተነሡ።

የሁለቱንም ራሶች ሁለት ውሳኔ ደጃች ደበበ በጥበቅ ተቃውሞትና ንትርክ ተጀመረ። የአዲሱን ግንባር ርምጃ በየዕለቱ ሲከታተሉት የነበሩት ጣሊያኖች ደግሞ፡ ሁለቱ ራሶች በደበበና

በተከታታዊ ላይ የወለዱትን ርዥም ሙዚና በርካታ የሮሮ ሙዚና ላኩላቸው። ከዚያ በኋላ ነገሩ እየከረረ ሲሄድ ጥንባቄ ሊረሰና ለጦርነት ተሰላለፉ። ሁለቱ ራሶች በድጥፋ ሁለት ዚህ የግሪክ ወታደር አከግተው በአለላ አህግጥነት ሲገኙ ደጃች ደበበ ደግሞ አንድ ዚህ የግሪክ ወታደር ይዘው በራሳቸው አህግጥነት መስከረም 19 ቀን 1883 አዲነሱን ከግሪክ ለው ቦታ አጠገብ ከ 275 ተራራ ላይ ጦርነታቸውን ገጠው። ምንም እንኳን ራስ ማገዝ በዘር ሐረጎቹው በደበበ ላይ ለው ጨካኝ ባለሙያላቸው 'ደበበን ከነሕይወት ይዞ ላሙዓልኝ ወታደር ሁለት መቶ ብር ገርሻ እሰጣለሁ' ብለው በጦርነቱ ቦታ ላይ በያለጠፉት፣ ራስ አለላ ደግሞ፣ የራሳቸውን ታግኝ ታግኝ ወታደሮች ይዘው በተለመደው የውጊያ ስልታቸው የደበበን ጦር ከበው ግብጫነትን አምርረው ገፍተውበት ነበርና። የደበበን እጅ በሕይወት ለመያዝ አልተቻለም ነበር። ደበበ በአለላና በወታደሮቻቸው መከባባቸውን እንዳረጋገጠ እርድ እርድ ይዘው ሲታሰሱላቸው በነበሩት ታግኝቻቸው መካከል ሆነው።

"ይህን የድግ ገበሬ ልጅ፤ ይህን የክግራ አጣቢ የነበረ ይህን የሙዚና ትግራ መካከንንና የጨዋ ልጅ ሁሉ ጠላት የሆነ እጅን ይዞ ለግሪክና የጥቂትን ግጥም እሰጠላለሁ" እያሉ ራሳቸው ሲሞሁ፣ አለላ ደግሞ በታግኝቻቸው መካከል እየተዘጋጁ።

"ያው በዚያ በኩል ራወው ላስቷል በዚህ በኩል ጠንክሩ ያን ሥፍራ ያዙ፤ ያኛውን ልቀቱ፤ በዚያ በኩል ባሉት ተኳኢ ላይ አነጣጥሩባቸው። ይህን ርገም፣ በተረገጡት ዕለት የተወሰነ ርገም ጥንቁን ብዙ ካላረፍኩት በርሱ የተነግ አገራ ስትሆን መሰረት ሲተላለፉት እየደርሱ" እያሉ ደበበ የቃደቡበትን እርድ ግንዛቤ ጀመሩ።

ተራ ወታደር ሳለመገደል በደበበ ላይ ብቻ የዲሞት ራሱን እረር ለግላረፍ በግሪክነት በታገደው ወትት ደበበ በውትነቱ ወትት በአባቱ ቤት ላሉ የሰደባቸው ትዝ አላቸው። በርግጫ መትረቸው ገብገብ ሲጋጠሙ ከመራት ላይ ዘርረው ታያቸው። የግሪክነታቸውን ባለቤታቸውን ገብረት ምሳሌ አካባቢ

በርድ ከወሰደ በኋላ እጅር የሰዘባቸው ታላቅ በዚያ ጥንባቄ ባለቤታቸው ያዙት ገዢን ትውስ አላቸው፤ ወዲያው ደግሞ ባለቤታቸው እያለሱ፣ 'ከጠቀሙ ይውሰደው ተወው ቲም አትያዘበት' ያሉባቸው የተዘጋ ቃል ትዝ አላቸው። ያን ትዝ ትፍትር የጣል የደበበ ወገኗል ደግሞ ተራራ ያህል ያገኘ ከረታቸው ታያቸው። ደበበ ከጥብቆች ጋር፣ ደበበ ከጣሊያኖች ጋር፣ ደበበ ከትግራይ መካከንን ጋር፣ ደበበ ከአግድር ቅጽ ተች ጋር ሲወራው የነበረው የጥክልና ግራ ታያቸው። እንደዚህ ደግሞ ከየሕንሰ ዙፋን ላይ ሊተማ ሲያገቡድ ታያቸው። ይህን ሁሉ ጥሶ ደግሞ 'አወይ ትላረ፤ ከብራ ግዕረን በደበበ ጥጋብ፣ በደበበ ግን አለብኝነት ረረሰ' ብለው የደበበን ታይለ ሥላሴ ግሪክ የነበሩት ያለባቸው፣ ለጃቸው ከረታቸው ቆሙባቸው። 'የኔን ገዛት ተመኝቶ በኔ ወገበር ላይ ለመተማት ሲል እያደለም ታግኔን ጋይለ ሥላሴን ከነጅግኖቹ የገደለብኝ። እኔን የበደለ መስሎት እያደለ በጣሊያኖች አሥሞ ራን የሰጠብኝ' ብለው አገራመረሙና፤ 'ግንካላ እያግረኝ ባምረው' ብለው ከገረረቸውን ነክሰው ትገሩባቸውን አምተው ዲሞትረረቸውን አነጣጥረው ዐይናቸውን ተራ በተረፉ ጭን ከፍት፣ ጭን ከፍት፣ እያደረጉ ሲጠባባቁ ራስ አደላ ደግሞ ደግሞ የአደ የሕንሰን ራሳ አላሰግርኩም ብለው ከአካታቸው ልጅ ራሳ አጠገብ ወድተው፣ 'በየሕንሰ ዙፋን ልተማ አለ? ታላቸውን ጣቢ ያዘውና ገረረው' ብለው ሲል ምክላቸው ደበበ ተገባርክኩ ሲታሰቡበት ከነበረው እርድ አገነታቸውን ተና እርድገው፤ "ወዲ ቲቢ ዛሬ የግርኩህ እንደሆነ እያግረኝ፤ ዛሬ ያሙለጥክን እንደሆነ ቀጭ ብዬ ያንቻላለሁ፤ ዛሬ..." ብለው ተናገረው ሳይጨርሱ፤ 'እኔም የግርኩህ እንደሆነ እያግረኝ' ብለው አለላ የዲሞትረረቸውን ምሳሌ ሳሉት፣ የአለላ ዲሞትረረም የወነጨረቸው እረር ከደበበ ግን ብር ላይ ስታርፍ ጦርነቱ ቆመ።

ራስ ማገዝ፣ የዘር ሐረጎቻቸውንና የግንባርተኝቸውን የደጃ ዝግቶ ደበበን አሰባሰባን አሸክመው ዐድጥ ገቡና ሁለቱም ራሶች በተገኙበት በክብር ተቀበረ።

የመላንንቱ ዘርፍ አሁን 'ዐይንህ ላይ' እያለ ተረገመ።
'ዘደገች ኃይለ ሥላሴ ቢሉ ደበበን ገደለች' እያለ አግኘው።
በየቦታ ሲያትግግና ጉልበትን ሲተግመን የነበረው የትግራይ
መላንንቱም እዚህን የአሁን ላለ በመፍራት በመንገዱ ዙሪያ
መሰበሰበ ደመረ። ከዚያም በኋላ የራሱ መንገዱ ልብና ጉልበት
እየመነከረ ሐደና የአጼ ምኒልክንም ጥሪ ችሎ ግለት አመጣ።

ትግራይ ውስጥ የነበረው አጣሊያዊው ጋዜጠኛ አሥመራ
ተመልሶ ባቀረበው አስተያየት፡

“በአሁኑ ወቅት ያለው የራስ መንገዱ ሥልጣንና ኃይል
ፍጹም ተርክካሪም የሌለበት ነው። የትግራይም መላንንት
የጭንቅ ወረሽነታቸውን ሙሉ በሙሉ አያነው ተተብለው
ይሰግዳላቸዋል። አሁንም ቢሆኑ ታላቅ አክብሮትና ትሕትና
ያሳዩባቸዋል። መንገዱን የሚፈርሱ ግንም የለም” አለ።
ቀረቡት ምክር የሚያጥጣቸው እንደሚሆንላቸው ራስ መንገዱ
የተግመትበትን ያህል ደግሞ፡ አሥመራ የነበሩትና የርም የፖለ
ቲካ ጠበብትም ምላሽታቸው ወደ መልካም ፍጻሜ መቃረቡን
በመግመት፡ ከሁለቱ ራሶች ጋር የሚነጋገሩ መልእክተኞች ወደ
ትግራይ ለመላክ ወሰኑ። በዚህም መሠረት ደክተር ነሬዚኒና
ዲ. ግርቴና የተባሉ አጣሊያውያን ወደ ትግራይ ከመሐዳ
ቸው በፊት በጉዳዩ ላይ የኤርትራው አገረ ገዥ ባለበት ምክ
ክር ሲደረግ፡

“ከየቦታ አንዱ ተገድሏል፤ አሁን እንግዲህ ሁለቱን እንደ
ምን አድርገን እንደምንቀርባቸው ወይም እንደምናርቃቸው
ወይም ከምንልክ ጋር እንደ ጌጋው ዘዴውን ብንመከከርበት
ይቻላል” አለ አገረ ገዥው ጋንዶል። “ለላሪው መቀራረቢያ
የሚሆንን መግቢያ አዘጋጅተናል። ለራስ መንገዱ ባለፈው መሬ
ረት ንጉሣችን የላኩትን ደብዳቤና ልዩ ልዩ የጌታሰብት ደዘ
ናል። እንግዲህ በዚህ ከቀረብናቸው በኋላ የጌታሰብት ጉዳይ
ደግሞ እንደዚሁ እንመክርበታለን” አለ ነሬዚኒ።

“ልክ ነው፤ የአሁኑ ርዕሶችን ይኸው ነው። ሌላው ነጥብ
ግን የሁለቱ ራሶች የእርስ በርስ ጉዳይ ነው። አሁን ምንልክ

በሰ አባታቸውን አክርሮ፤ ዘመኑን ለመንገዱ ለሙሉ ለሁሉ
ይላል። ትግራይም ለጥ ለጥ ብላ በመንገዱ ሥር እንድትገዛ
ብርቱ ተረት ያደርጋል። የጦር መሣሪያም እንደልክ ለግንገት
እንደሚፈልግ ተረድተዋል። ይህን መሣሪያ የሚፈልገው ምን
ሲያደርገው ነው? እኛን ሲወጋበት ነው? ወይስ ምንልክን? እኛ
ዚህን ነጥቦች በጥንቃቄ ግጥናት ይናገራል። እናንተም ትግ
ራይ እንደ ገባችሁ እነዚህን ጉዳዮች እንድታተኩሩባቸው ያስ
ረዳል” አለ ጋንዶል። መልእክተኞቹን ተራ ቦተራ እየቀመ
ላከት።

“ምናልባት ሉዳናቹን ለመከላከል ብለውሳ እንደሆነ”
አለ ነሬዚኒ።

“ሉዳናቹ ለኛም አስቸጋሪዎች ሊሆኑብን ይችላሉ፤ ስለዚህ
ሁለቱም ቢፋጁ እኛ የምንፈልገው ጉዳይ ነው። መግሪያ የፈ
ለጉት በእርግጥ ለዚህ ከሆነ ነገሩ ገፍቶ ሲመጣባቸው የፈላ
ገትን ያህል መሣሪያ ለገባቸው እንደምንችል ለታረጋገጡ
ላቸው ትችላላችሁ” ብሎ አገረ ገዥው መልእክተኞቹንና ከፈቀ
የነበረውን ግንደር እያስተያየ ሲመለከቱ ቆየና።

“አሁን ከሌሎቹ ራሶች ለየት ያለ ለሰሆነ፤ ከተዋረነነትም
ሌላ የንግድ ጉዳይ ያሳስበዋል። ንግድ በግብፋት ረገድ ቀደም
ያለ ፍላጎት እንዳለው የተጠና ነው። አሁንም ይህን ነገር
ሊያነግጣችሁ ስለሚችል፤ ከወደቀ እስከ ምዕራፍ ንግድን ለመዘር
ጋትና ለግብፋት እንደምንፈልግ አረጋግጠለት። የንጉሡ ወራሽ
የሆነው መንገዱ ደግሞ እንደ አጼ የሐንሰ ጠበቅ ያለ እምነት
ያለው መሆኑ ስለ ታወቀ፤ አንድ ቤተ ክርስቲያንና አንድ ቤተ መን
ግሥት ልናወራለት እንደምንችል አረጋግጠለት። ለጊዜው በእነ
ዚህ ነጥቦች ለመቀራረብና ለመስግግት እንችላለን” አለ።

“ከእሉላ ጋር ዕርቅ ግድረጋቸንን የአጣሊያ ሕዝብ ሲሰግ
ከፍተኛ ችግር እንዳያስነግብን ለጊዜው ከመንገዱ ጋር ብቻ በግ
ልጽ ተነጋግረን ከእሉላ ጋር ደግሞ ሰነባብተን በምሥጢር
ብንስግግብ” አለ ጊያና።

“ያንድም እርሳችን ያውጥላል። ጥንታዊው ጥላቻ ስሜን ገዢ ያህል ያውቀው፣ አላሳ በየገዢው ላይ ላይረሰብን ጥቅ ነን። ለሆነን የግንባራው ከመረብ ወንጌ ወዲህ ያለው እኛ የታዩት መሆኑን አምና የተቀበልና፣ ትግሪይ ውስጥ ብቻ ለመቀመጥ መስግጥቱ ነው። በዚህ ላይ ትችላላ ተብሎ ታዋቂ ታላቅ ልቢህ አሁን ከመንገዱ ጋር ተነጋግሮን እርሱን ችላ ብንለው፣ እርሱ ደግሞ ወደ ባለ ባለቤት ያመራና መንገዱን አሰር ወይም ገደቡ ከምንልክ ጋር የታረቀባን እንደሆነ፣ ከደንበኑ የከተ ውድተት ሊያርስብን ይችላልና፣ ከሁለቱም ጋር በአንድነት መንጋገፍና መስግጥቱ ነው የግንደባን” አለ ነገረህ በሰብሰባ ባወ ላይ የነበሩትን ተራ በተራ እየተመለከተ።

“እኔም በዚህ ነው የምስግግውና ጉዳዬን ተጥላችሁ ይላኝን ጋር ከተስግጡ በኋላ ከኔ ጋር ደግሞ በምሥጫር የምገነኛቸውን ዕድቱ ትቀይላችሁ” አለና አገረ ገዢው ጉዳዩን አጠቃላይ።

ከዚህ በኋላ ከርሞ የተላኩት መልእክተኞች ወደ ትግሪይ ተገኝተው ከሁለቱ ራሶች ጋር ተነገሩ። አስቀድመው ጣልያኖቹ የተነሱትን ነጥቦች አሰሙ። በነጥቦቹ ቢሰግጡትም አላሳ እንደ ግክረፍ አሉና።

“ከዚህ እስከ ምጥጥ ገዢ እናስተላለጥ ያላችሁትን እኔም እስግግባቸዋለሁ። የመግሪያውን ጉዳይ ጥንታዊ በሆነው ይገባል። ከወደቃች በኩል ደርሶቼ እየተገኘ ነው። አጤ ምንልክም እርሱ ርታልግም። ለዚህ በዚህ ዕለት መግሪያ ያሰረዘናልና ምጥጥ ላይ የራሳችንን ሰው እስተምግን ከድንተኞች ሆነ ከሌላ አገር በገንዘባችን እያሰነገን የምናስመጣው መግሪያ ያለ ችግር እንገንግ አናገተም ምክራብ” አሉ።

“ይሁን፣ ይህንን ሐሳብምን ለመገንጠያችን እናተርጋለን ጥንታዊና በሌላ ላይ ከሰው አኛ በዝምታ ልንመለከት እንችላለን። ምንልክም ቢሆን በንት መግሪያ እንላለን። እና ምላሽ። በሌላ ላይ የግንደባችሁ ከሆነ እኛም የግንደባችሁ ያህል እንረዳለን” አለ ግርደኛ።

ምንም እንኳን ነገሩ ከልባቸው ባይነበብ፣ አላሳ ለገዢው ሐሳቡን ተቀበሎትና ‘ከኤርትራው አገረ ገዢ’ ጋር ለመገናኘት ረቃቂነት መሆናቸውን ከረገገውላቸው በኋላ መልእክተኞችን ገዳጃ ወደ አምራ አስተላለፉ።

ራስ አላሳ፣ የጦር መግሪያ የግንገላ ጉዳይ እየረቃቸው መሆኑን ተገነዘቡት። እኛም በይበልጥ እየታሰረ ጉልበታቸው እየደከመ ሐሊናቸው እየቆበለ እንደግራሮ ለመገባት። ባዚያም ወትት ነበር ከዕለታት አንድ ቀን ከራስ መንገዱ ጋር ቢነጋገሩ።

“እንዲያው ነገሩን በጥጥና ስታስበውክ አገራችን አትቶ አያ እያነበች እጃቿና እግሮቿ እየታሰሩበት መሆኑን ነው። እስከ ተመልከተውን እነዚህ ተገነዘባች በመጀመሪያ የደንክልን የባሕር በር ተጥለው የምጥጥን በርች ያዙ። ከዚያ ተንፈተው ተንፈተው ደግሞ ሐግላንን ይዘው የመረብን ወንዝ ግድ አጠቃለው መረሰባት። የልባቸውን ካረሰ በኋላ የጦር መግሪያ አናስገባላችሁም ሌላን። እኛም እርስ በርሳችን ስንባላ እያደር እየተመናን ሐጃን። ከአጤ ምንልክ ጋር ጦርነት በንጋጠም ደግሞ በይበልጥ እየተገባን ለንግራ ነው። ታላቅ እስከ አስበውን አትቶ አያ እያነበች እያነበች እጅ እግሮቿ እየታሰረባት መሆኑ አይደለም። ወይን አሉላ ያገራ መላኛችን ነገር በሩት አልታገው ብሎ አገረን ሊያጠፋት ነው!” አሉባቸው።

ምንም እንኳን ሁለቱ ራሶች አናጥጦ የመጣባቸው ግራት የጊደባቸውን ጣጣ እስተደረሰው ሊረዳት ቢችሉም፣ ከቀረበላቸው አግራፍ መውጣት በላልተቻላቸው ደካግነታቸውን በልባቸው አምተው ‘ከኤርትራው አገረ ገዢ’ ጋር ለመገናኘትና ለመንጋገር ተገደዱ።

የሁለቱ ወገኖች ስብሰባ አጣላጆች ሠፍረውበት በነበረው መረብ ግድ እንዲሆን ተስግጦ። በዚህ መሠረት ራስ መንገዱ ከራስ አላሳ፣ ከራስ ሐገሶና ከራስ ወልደ ጊዛኤል ጋር፣ ‘የኤርትራው አገረ ገዢ’ ጋንዶልደግም ከባለሥልጣኖቹ ጋር ሆኖ ቀረባ።

በመጀመሪያ ራስ መንገዥ የመረብን ወንዝ ሲሻገሩ 'የእር
ትራው አገረ ገዥ' በታላቅ ክብር ተቀበላቸው። ተገላውም ራስ
መንገዥ ተጽጓሏል ላይ የረረብውን አልቂት ከልቡ የረሳው መሆኑን
ጋንዶላፈ በመልሳ እንዲያረጋግጥላቸው ጠይቀውት። እርሱም
ከልቡ ይቅር ያለ መሆኑን በመልሳ ከአረጋገጠ በኋላ፣ ራስ አሉላም
እንዲሻገሩ ተላከባቸውና ተሻገሩ።

የጋንዶላፈና የተከታዮቹ ዐይኖች መንፈስ እንደሚያዩ
ሁሉ ገልብተዋል ብለው ፈጠሩ። ቀዩ ቆዳቸው ጥላሼት እየለ
በለ ሐደ። እንዳንዶቹ ከንፈራቸውን ሲነክሱ፣ ጋንዶላፈ
ፊትን ትጭም እንዳይረገ ወደፊቱ ራመድ ራመድ አለና ቆም
ብሎ ሲጠጋቸው፣ አሉላም ቆም ብለው ፊታቸውን እንዳስቆጡ
ከጋንዶላፈ ላይ አተኩሩበት። ከበስተ ኋላው በነበሩትም ላይ
የዐይኖቻቸውን እሳተ ነበልባል ለቀቁባቸው።

ራስ መንገዥ ከነበሩበት ወደ ፊታቸው ራመድ ራመድ
ብለው ከራስ አሉላ ጉን ቆም ብለው።

"ይበሉ ይቅር በለኝ ይበሉት" አሉጥቸው።

"እርሱ ወ 'ይቅር በሉኝ' ይበለኝ እንጂ፣ እኔ የምን በደልኩና
ቀድሜ እጠይቀዋለሁ" አሉ። ራስ መንገዥም እንደገና ወደ
ጋንዶላፈ ሐደው።

"ይበሉ 'ይቅር በለኝ' ይበሉጥቸው" አሉት።

ጋንዶላፈ ጥቂት ርምጃዎች ወደፊት ሐደና አንገቱን ደፋ
አደርገው።

"ይቅርታዎን እጠይቃለሁ" ሲል።

"እርሰዎም ይቅር ይበሉኝ" አሉ አሉላም።

ከዚያ ቀጥሎ ሁለቱ በመጀመሪያ ከተጨበጠው በኋላ፣ ጋን
ዶላፈ ከኋላው የነበሩትን ተከታዮቹን እያቀረበ አስተዋወቃቸውና
የእጅ ሰላምታ ተለዋወጡ።

"በአይወቁ ለመጀመሪያ ጊዜ የአውራ እጅ መጨበጫ
ነው" አለና እንዲህ ጣልያን ለግደኛው ሹክ አለው።

"ደግሞ ላይ የወደቁት ጀግኖቻችን ደምና አጥንት መጅም
ይተረፉናል" አለ ግደኛውም።

ራስ መንገዥ በመካከል፣ አሉላ በስተቀኝ፣ ጋንዶላፈ በስተ
ግራ ሆነው ወደፊት አምርተው ከተዘጋጀው ላስ ውስጥ ገብ
ተው ሲቀመጡ ጋንዶላፈ ተነግሮ።

"ከቡር ራስ መንገዥ፣
"ከቡር ታላቁ ጀጌራ ራስ አሉላ።

"ከቡራን ወዳጆቻችን፣ በዛሬው ቀን ከዚህች ቦታ ለእርቅ
ለሰላምና ለወዳጅነት በመገናኘታችን በመገገሥቱና በራሴ
በም የተሰጥኝን ደስታ እገልጻለሁ። ግንኛውም ጀግና የጦር
ሰው እንደሚያደርገው ሁሉ፣ ከቡር ራስ አሉላም የገገሡ ነገ
ሥታቸውን አደራና ትእዛዝ ለማስከበርና ሀገራቸውን ለመጠበቅ
ሲሉ ከኛ ጋር ባደረጉት ጦርነት የደረሰብንን ጉዳት ረስተን
ካሬ ለእርቅ በቅተናል። እኒህ ታላቅ ጀግና በሀገራቸው ፍቅር
ሲሉ ከግብጾችና ከግሪኮች ጋር ባደረጉት ጦርነቶች
ያገኙባቸውን ድሎች ከልብ አድገቱያለሁ። በእውነት አስደናቂ
የጀግንነት ሥራዎች ነበሩ" ብሎ ሁለቱን ራሶችና የራሱንም
ባለሥልጣናት ተራ በተራ ተመለከኩትና ንግግሩን በመቆጠል።

"ከእንግዲህ ወዲያ ግን ታላቁ ጀጌራ በመገባባትና በፍ
ቅር እንደሚኖሩ እየተመኘሁ፣ ዳግመኛ ያን ደም የለመደ ጉራጌ
ያቸውን እንደማይመዙ ተስፋ አደርጋለሁ" ብሎ ሲቀመጥ፣
ከባዱን ዝምታ መጠነኛ ፈገግታ ገፈፈው።

"እርሰዎም ከልብዎ ይቅር ያሉ መሆንዎን ቢያሳውቁቸው
መልካም ይሆናል" ብለው ራስ መንገዥ፣ ራስ አሉላን ሹክ አሉ
ጥቸው።

"ምን ከፋኝ" ብለው አሉላ ሲነሡ ራስ መንገዥም አብረው
ብድግ ሲሉ፣ ራስ አሉላ አስተመላጥቸውና ግራና ቀኝን ቅክ
ብለው አስተውለው።

“ከቡር አገረ ገዢ

አንዲያውቀት ጀግና ወታደር አገሩን ሲደፍሩበት ልቡ ይቀጣል። ከብሩ ይቀረጣል። ያገራ ሕዝቡ ደግሞ በባህሉ ወታደር ነው። አገሩ ሲነካበት የሚቀጣው ሁሉም ነው፤ እኔም በዚያ ጊዜ ከወገኖቻችሁ ጋር ጦርነት የገጠምኩት በዚህ መድረሱ ነው። ገን አስተዳዊ ወረተኛው ሰውም እየላከሁ የጦር አለቃውን ለምኒው ነበር። “ከምትገባ እየወጣህ አገር መያዝ ተገቢ አይደለምና አገሪን ለተቅላኝ” እያለኩ በላምነው። ባስጠነኛቸው አለቡንም ብሎ አስተንረኝ፤ የርሱ አንባ ወንበደና ወሰኛታ እየሰበሰበ መግሪያ እየሰጠ ሰላም ነጥኝ፤ ያን እያየሁና እየሰጥሁ ዝም ብል ደግሞ ያገራን ሕዝብ እጅግ የሚያሳዝነውና የሚያስቀጣው ይህን ነበር። “በልዩ የሚገባኝን ሥራ መርቻለሁ። አወን ገን እናገተም ሰላም ሊገኝብኝ ከሆነችሁ እኔም ሰላም ሊገኝ ነኝ፤ ጥናው ሐሳቤ ሰላም ነው። አገሪንና ከብሪን የሚደርስ ካልመጣም ጉራደዱን አላነግሽ” ብለው ተቀመጡ።

ከዚያ ሥነ ሥርዓቱ ተገባ። ራሱ መገዛ ለጀራል ጋንዶል፤ የራሱነት ግዕረግ ሰጠው። ከዚያ በኋላም ሁለቱም ወገኖች ወደየሠራራቸው ከመመለሳቸው በፊት ስምዎቻቸውን ይመልሳ ሲያደርቴ ራሱ አሉላም። “የመገዛ ጠላት ጠላት፤ የመገዛም ወላጅ ወላጅ” ነው ብለው ታላቸውን ሰው። ራሱ መገዛ ራሳቸው ከራሱነት ግዕረግ ያለበት ሆነው ላሉ፤ ለሳዕድ ተወላጅ የራሱነት ግዕረግ በመስጠታቸው እደ ምኒልክን ለግብ ቀጣት ሊሉ የወሰዱት የተጋራነት ምልክት መሆኑንም ብዙዎቹ መኳንንቶቻቸው ተረድተውት ነበር። ከዚያ በኋላ ራሱ መገዛ ከሌጣለያናት በኩል በቂ የጦር መግሪያ ለግጥነትና ለአደ ምኒልክ ‘አልገብርም፤ አልገዛም፤ አላገኑበስም’ ለግብት የሚችሉበት ወትት እየተረበሳቸው አንዲግራሉ እያመኑበት ሓዱ።

በዚያ ወትት ከራሱ መገዛ አረንገጠው የነበሩ ደጃ ዘግቶ ሰብሐት ሰለነዩት፤ እርሳቸውንም በጀመትና በጋብቻ መቆራረት አንድሟኛል። ራሱ አሉላ በሰጣቱበት፤ በጉዳዩም ራሱ መገዛ ሰለተሰግሙበት የራሱ አሉላ ወንድም የባህይ ገብረ ግርያም ለጅ ወይዘር ዘግቶ በአደጃው ስብሐት ወንድም

ለደጃው ገዛ ወይዘር፤ የራሱ አሉላን ለጅ ወይዘር ደመቀኝ ከራሱነት ግዕረግ ጋር ሰጥተው፤ ነገሩ በእርት አለተ። ከዚያ በኋላ፤ የራሳቸው የራሱ መገዛ፤ የራሱ አሉላ፤ የራሱ ሐገ-ሰና የራሱ ስብሐት ጦር ተደቆሮ ከወሥር ሺህ በላይ መድረሱን መገዛኝ ካረጋገጠው በኋላ፤ “ዘንግዶ” እየተባሉ አንዲጠሩ አዘዙ። ተገለውም።

“ከምኒልክ ወታደር የበለጠና የተሻለ ሠራዊት አዘጋጅ ተገ ወደ ሸጥ እንዘምታለን። ሸጥ ገብቼ ዘውደን እዋናለሁ” ብለው ለመኳንንቶቻቸው ቁርጥ ያለ ሐሳባቸውን አስታወቁ።

ከሁሉም ከሁሉም በዚህ ሐሳባቸው ራሱ አሉላ እጅግ ተደባቀ።

“አንተ ቆራጥ ከሆንክ፤ አንተ ለአባቴ ዘሩን አብቅኝ ብለህ ከተነገህ፤ መግሪያም ሠራዊትም አይጠላም። የኔ ጥናው ሐሳቤም ይኸው ነው። ትልብታችንና አንድነታችን እንደባራቴ ከተመለሰ ከመረብ ምላሽ ያለውን የተተግነውን አገራችንና እናስመልሳለን። ከምኒልክ ዘውድህን፤ ከጣሊያናች አገርህን ካስመለስን፤ እያነሰች፤ እየተቆረሰች የሐደችውን ኢትዮጵያን ወደ ታላቅነቷ እንመልሳታለን። ከዚያ በኋላ ደርሱሽ ቀርቶ ግንኙ አይዘጋጁንም፤ ከሰላም በአንድ ራሱ ጦር ግሰመለሰ እያትተንም” ብለው ለባቸው አምቆት የኖረውን ምሥጢራቸውን ገለጸላቸው።

ራሱ መገዛም የመኳንንቶቻቸው አንድነት የተጠናከረ የአደራ አባታቸው የራሱ አሉላ መንገዱን የታደሰላቸው መሆኑን ካረጋገጠው በኋላ፤

“የጦር መግሪያ ከሰጣችሁኝ ወደ ሸጥ ዘግቶ የወሰደብኝ ዘውድ ለግብረመለስ እችላለሁ። ከዚያም በኋላ ከእናንተ ጋር የጸና ወላጅነት እንመሠርታለን” ብለው ለጋንዶል ላኩ።

“የትግራይ ራሳች አንድነት የተጠናከሩ ደመወዳል፤ ወደ ሸጥ ዘግቶ ዘግቶ ከምኒልክ ጋር ጦርነት ለመግጠም መደጋጀታቸውን ለክውብኛል፤ መግሪያም እንደገባቸው ጠይቀዋል።

በዚህ እያታለሉ አገሪን ለከተ ለላርገቶት ያገራሉ ፤ ለካ የአገሪቱ ወገኖች እንደዚህ ነው ብ” ባለው ተቀው ፡ ቀጣ የአለው መልክታቸውም ከአዲስ አበባ ተነሥቶ ሮፕ ደረሰና በአጣሊያ የፖለቲካ መብቦት ላይ ራስ ፍልጠት ለተቀባቸው ፡ የሥልጣናቸው የተጋለጠባቸው የአጣሊያ ባለሥልጣናቸው ፓፓራ ሌሊ የወራው ሥራ ፍጹም ስለተነሱ መሆኑን እምነው የይትርታ መጠየቂያ መልክት ወደ አዲስ ምኒልክ ሰደው ፤ ፓፓራ ሌሊን እንሥተው የገራሉ አርባቲ ባራቲሪን ሰደዱ ፡

ባራቲሪ ፡ አሥመራ እንደ ገባ በጉዳዩ ላይ ከጅግግንቱ ጋር ከመከራበት በኋላ ፡ “መቼት የትርባብና የራት ግጥምቶች አልገዙ ከአለባ ምፃዋ ፡ ከረን ፡ ከከረን አሥመራ ለመድረስ ብዙ ጊዜ ወስ ደብረዋል ፡ ብዙም ሕይወትና ጉዳሪት ከሰከሰናል ፡ ሳራም ከዚህ ተነሥተን ወደራት ለመራመድ ስልትና ጊዜ ያወቃቸናል ፡ ምንም እንኳን በግጥም ባይሰትም በስልትና በጊዜው ግንባራ ረገድ ፓፓራ ሌሊ በመጠኑ ተሳታፊ ፡ አሁን እንግዲህ ከትግራው ራስ ጋር የተጀመረው ግንኙነት እንዳይቋረጥ በመጠኑ አልዘጋጅን እንደሚችል ፡ ተጥለንም አዲስ ምኒልክን እንዲያስታገውልን ከራስ ወጥለን ጋር እንዳገኛለን ፡ የትግራው ራስ የጠየቀትን የጦር መግሪያም ሆነ አሁን የግንባራ መሆናቸንን እናረጋግጥላቸዋለን ፡ ራስ መተገንም የቸ ተባባሪ የሚሆኑበትን ዘዴ እንቀይሳለን” ብሎ አዲሱን መመሪያውን አረጋገጠ ፡

በዚህ መሠረት ወደ መቀሌና አዲስ አበባ መልክተኞች ገደብረው እየሰዩ መሰደድ ጀመረ ፡ እንደ ተመኘውም የራስ መገንባትና የአዲስ ምኒልክ ወገኖችን አልዘጋጅ ለመሆን ከቻለበት ወትት ላይ ደረሰ ፡ ከዚያ ተጥለው በትግራይ ውስጥ የነበረውን ዐረቃ የሚያጠነልት ሰዎች በላይ ላይ የገነባችን እየሰደደ ያገኘችውን መረጃዎች ከወጃታቸው ጋር ካገናኘው በኋላ ፡

“አሁን መቼት ወገኖች ነው ፤ ለምኒልክም ሆነ ለፕ ጠላት ነው ፤ አሁን መገንባት ከራሱ አስተዳደር ይሆን ዐሉ ዘራያ ጥያቄ የሚወጡ ለፕም ልዩነት ሆኖ ለመታተት የሚመከረውና ይህን ዐሉ ደብዳቤ የሚጠይቀው ፤ ከዚያ በሚያገኘው ሆነ በመገንባት ሰዎች የሚጠውን የጦር መግሪያ በሰበሰበ በኖ ላይ ከጉዳን እንደገና

ለግንገባትና አሥመራን ለመሆን መሆኑን በትክክል ደርሷል ፤ ለሁ ፡ ትግራይዎችም አርባ በአርባቸው እያጋጩ ሰራዊት የግብርናው አርባ ነው ፡ በሰዚህ በተቻለ መጠን በርካት ያለ የጦር መግሪያ ወደ ትግራይ እንዳይገባ በብርቱ መጣር አልብን” ብሎ ለጅግግንቱ አረጋገጠ ፡

በዚህ መመሪያ መሠረትም ራስ መገንባት ፡ ‘መግሪያ ላኩ ሌላ’ እያሉ ለሚሰዱት መልክተኞች ዐሉ ፡ ‘በመከከላችን ያለው ወገኖችን እንዲቀጥል አደርጋለሁ ፡ የጦር መግሪያ ለመላክ ግን አለቀቼን ጠይቄያለሁና ይታገውኝ’ እያለ ከመመለስ በቀር ጠውገኝ ቀርቶ ጥይት ጠብ የግደው ሆነ ፡

በዚያው ወትት ላይ በየ ጥግባሉ የተወሰነ አለቃ በርካት ያሉ ኮበልዎች ለበሰበሰው ሠራዊት ውስጥ ከመገደር መገደር እየተዘጋጁ ፡ ጣሊያኖችን ግስቸካር በመጀመራቸው ፡ ጣሊያኖችም ‘በየገን አብልታችኋል ፡ አጠገታችኋል ፡ አባድራችኋል’ እያሉ ሕዝቡን ከኩኝ ይቀጡት ጀመር ፡ በዚህ ጊዜም ራስ አሉላ ላይ በየገን አስጠርተው ፡

“በግህ ላይ ሕዝባችንና ሥራህን ወድጂዋለሁ ፡ ግን አንተ በተነካካቸው ቁጥር ጣሊያኖች ደግሞ ሕዝቡን እያሰጩት ነው ፡ አንተ ጣሊያኖች ሠራዊትን አይገኩብኝ ነው የምትለው ፡ እኔ ደግሞ ምንምም ውጭር ለግስበላት ነው ምኞቱ ፡ ለዚህ ዐሉ የሚረገጥን ደግሞ የጦር መግሪያ ስናገኝ ነው ፡ መግሪያ እንዲሰጠንና እንደዚሁም በምትጥ በቡል ለግስበላት እንዳያስገኙን መገንባትን እያመቻችን ነው ፡ በዚህ የተነገ አሁን እነርሱን መከላከልን አላረቀድኩትም ፡ አንተም አንድ ቀን ላገረህ ታላት መቼ ትመራላታለህና እንዳትቀጥ ተጠንቀቅ ፡ እኔ ላገረሁ ድረስ ከዚህ ከኔ ቤት ዐርጌህ ተተማት ባለው ላይ በየገን እንደቀደ አስር አደርገው በቤታቸው አቸዋቸው ፡ ባራቲሪ ግን ፡ ‘በየገን ብዙ በደረሰ ረጽጥብኛልና እጅግ ስጦታ ላይርድ ለተርባለሁ’ ብሎ ለራሱ አሉላም ሆነ ለራስ መገንባት መልክት ሰደ ነበር ፡ ግን አርባ የጦር መግሪያ እንደ ከሰከሰ ውሳኔ ራስ አሉላም ፡ ‘የበየገን እጅ አባል፤ አልሰጥም’ ብሎ እያሉ አሉ ፡

መንገሻ አሉላና ምኒልክ

ወደ ትግራይ ምንም ዐይነት የጦር መግሪያ እንዳይገባ ኢጣሊያኖች መከላከላቸውንና፣ ራስ አሉላም የአደራ ልጃቸውን ለማንገሥ የጀመሩት ዘግጁት እየተሰናከሰባቸው መሄዱን፣ አደ ምኒልክ በላይ ላይ መገደር ካረጋገጡ በኋላ፣ የትግራይ መኳንንት እርስ በርሳቸው እንዳይጨራረሱ ወይም እንዳይሸፍኑት ሕህብ እንዳያሰቸጉ፣ ያለዚያም ደግሞ፣ ወደ አሥመራ ሐደው ለጣሊያኖች እጃቸውን እንዳይሰጡና ጠቅላላ የሆነ ውርደትና ውድቀት እንዳይደርስ በሰ ሠጉበት ሽግግራዎች በአስቸኳይ ወደ መቀሌ እንዲሑዱ አዘዙ።

ለዚህም መልእክትና ጋላፊነት ብላታ ተስፋይ ሕንጣሌ የተባሉ አዛውንት ተመረጡ። ይህን ነገር ራስ አሉላ እንደ ሰው ደግሞ ተቆጡ። በጉዳዩም ከራስ ሰብሐት ጋር ተነጋገሩበትና መንገሻ ወደ ዘዋ ከመሐድ የግደገቱ ከሆነ እርሳቸውን አሰው ገደው 'ክንሆይነቱን ከነጣጣው ለራስ ሰብሐት' ለመስጠት ግሰባቸውን ለሰብሐት ነገሩዋቸው።

በዚያን ጊዜ ሁለቱ ራሶችም ከለባት ሺህ የሚበልጥ ወታደር ነበራቸው። ነገር ግን ራስ መንገሻን ጦርነት ከመግጠም፣ ለመስተል ግብር ሲያገቡ በድንገት መድረስና ሰልፋቸውን አሳይተው ታማኝነታቸውንም ለጌታቸው ከገለጹ በኋላ፣ ከጉዞላቸው እንዲቀሩ ለመጠየቅ አሉላና ሰብሐት ተስማሙ።

በተባለው ዕለት ያወጡትን ሰልጥ ለመፈጸም የገታቸው ህጌታ ደግሞ ደረሰ። ራስ ሐጉስ በርከት ያለ ጦራቸውን አሰልፈው በድንገት መቀሌ ገቡ። በዚያ ላይ ነገር ቢያነው ህጌታው የግምገማ እንደሚሆን በግወላወል ላይ እንዳለው ራስ መንገሻ መኳንንቱንና የጦር ኮሌቶችን ሰብስበው፣ "እባክዎ ወንድሞቼ

እስከ ሄራ ድረስ የእናንተን ምክር ወግዳሙን የአደ የሐንበን ዘውድና ዙፋን ለመያዝ አትደን ነበር። ግን እግዚአብሔር ያልፈቀደውን መመኘት በሀገር ላይ ብርቱ ጉሳይ እንደሚያመጣ በራሳት አደ ምኒልክ ለወሳኝና ለሰላም እጃቸውን በሰ ዘርጉልኝ መሄዱን እንድታውቁት" ብለው ተናገሩ። እዉጌ ቴዎድሮስም ተገለጸ። "እግዚአብሔር ሰላሙን እርቱን ልኩልዎታል። ከታገሙ፣ በጸዎ በጸሐት ከለሙትም ያለቡትን ይስተዋታል። ያባትምን እያላጣዎትም፣ አሁንም ከወንድሚ ጋር ልታረት ብለው ንጉሠ ነገሥቱ ሲጠይቁ ገሸሽ ግለት ከእያላክ ትእዛዝ መውጣት ነውና መልካም ለሰበጥል። እግዚአብሔር ይከተልዎ" አሏቸው።

ራስ ሐጉስም፣ "እነርምንና አልጋምን እንጠብቃለን፣ ይሑቶ ግለፊያ ሥራ ነው" ብለው ደገፉ። ይህን ከሰሙ በኋላም ራስ ሰብሐት እጋሚያቸው ሲገቡ፣ አሉላ ብቻ መቀሌ ውስጥ አደ ሩና መንገሻ ወደ አዲስ አበባ እንዳይሑዱ እየርከሩም እየሰደቡም ቢጥሩ መንገሻ ዝግጅታቸውን ከመተጠል በቀር አሉላን ሲያዳምጡ የግደረሉት ሆኑ።

ራስ መንገሻ፣ ከአደ ምኒልክ ዘንድ ይቅርታ፣ ሹመትና ሽልግንም ሲፈልጉ ከባራቲሪ ጋር የጀመሩት ወዳጅነትም እንዳይቀዝቅዙባቸው ጽኑ ምኞት ነበራቸውና፣ እርሱን ለማስደላት ቢሉ ልጅ በየነን እንዲልኩለት ራስ አሉላን አዘዙ። አሉላ ገን፣ 'እነርሱ ሕዝብ እንዳያሰቸጉ ብዬ እኒ ብይዘውም፣ ወገኒን ለሳልፈ ለጣሊያንስ አልሰጠውም' ብለው እያቢ አሉ። ራስ መንገሻ ገን የባራቲሪን ወዳጅነት ፈልገውታልና ራስ ሐጉስን ከነውታደርቻቸው ወደ ራስ አሉላ ሠረር በድንገት እንዲሑዱና ልጅ በየነን ከአሉላ ቤት ለውጥተው ለባራቲሪ እንዲልኩለት አዘዙዋቸው።

ራስ ሐጉስም እንደ ታዘዙት በርከት ያሉ ወታደሮቻቸውን አሰልፈው፣ ራስ አሉላ ወደ ቤተ ክርስቲያን በሐዱዐት ሰዓት ከገባቸው በተት ብለው ነብተው ልጅ በየነን ለውጥተው ወደ እርቅራ በደዳትና ከጠፋቸው እጅ ገባ። ከዚያ በኋላ ራስ አሉላም በነገሩ እጅግ ተናደዱና የራስ መንገሻን እሸከርቻ እያሰያዙ ለሳላሩ። ተገለጸው ራስ መንገሻን ከሥልጣናቸው ለግ

ወረድ ግብዣቸውን ለራሱ ሰብሐት አስረድተው ፡ ዐድዋ ላይ ነጋ ራታቸውን ግብጉሰምና ሠራዊታቸውን ግስከተት ጀመሩ ።

ራስ ሰብሐትም ከአጼ ዮሐንስ ወራሽ ጋር ጦርነት መግ ጠው በትግራይ ሕዝብ ዘንድ ከፍተኛ ተቃውሞ እንዲሟያሰነ ግብቸውና ፡ መንገሻንም ለመደገፍ ሲል ባራቴሪ ከፍ ያለ ርዳታ ሊያደርግ እንደሚችል በመገመት ፡ የአክሱም ካህናት ፡ እጩጌውና የሌሎችም አድባራት መሪዎች ፡ በድንገት ቲግ ያለውን የአሉላን ቱጣ እንዲያበረዳላቸው ግስለመን መረጡ ። ካህናቱም የራስ ሰብ ሐትን ሐሳብ በመደገፍ ፡ ዐድዋ ሔደው አሉላን ለመት ። የቀሳው ስቱን ልመና መቃወም የማይቻላቸው አሉላም ፡ ሲያስጉሰሙ የነበሩትን ነጋሪታቸውን ከነዱላው አሸከሙው ፡ ተንቢናቸው ገብና ዝቅሊ በሚገኘው ምሽጋቸው አደፈጡ ።

አሉላ ከዐድዋ ወደ ተንቢን ሲሔዱ ነጋሪታቸውን ብቻ አልነበረም የወሰዱት ። ዐድዋ ተቀማጭ የነበረውን ዲማርቲ ኖንና ሌሎች አምስት ጣሊያኖችንም እየነዱ ወሰደው ነበር ።

ዝቅሊ ከምሽጋቸው ገብተው ፡ ‘የመንገሻን የበላይነት ላላው ቅም ፡ ጣሊያኖችን እንድፈታላቸው ከፈለጋችሁም ከቤቱ ነጥቃ ችሁ የወሰዳችሁትን የሠራዊውን ጀግና በየነን መልሱልኝ’ ብለው አሻፈረኝ አሉ ።

ከዚያ በኋላ “ወዲ ቄቢ” እና የአጼ ዮሐንስ አልጋ ወራሽ ለዱላ ተሰላለፉ የትግራይ ሕዝብም ምንም እንኳን ለአሉላ ጀግንነትና ሙያ ታላቅ አክብሮት ቢኖረውም ፡ ከራስ መንገሻ ጋር ለጦርነት መበለፋቸውን አልወደዳቸውም ነበር ።

ራስ መንገሻም ቢሆኑ የአደራ አባታቸውን ቢያከብሩዋቸውና ከቃላቸው ላለመውጣት ቢጠነቀቁም ፡ እስከዚያ ድረስ ‘ማን አለብኝ’ ግስታቸውን በቸልታ ሊያልፉት የሚቻላቸው አልሆነላቸውም ። በዚያ ወቅት የአሉላን ውድቀት የማይመኝ አልነበረም ለማለት ይቻላል ። አጼ ምኒልክ ‘መንገሻን የሚያሳስተው አሉላ ነው’ ይላሉ ። ባራቴሪ ፡ ‘አሉላ እንደገና አሥመራን ለመያዝ የረቀቀ ዘዴውን እያውጠነጠነብኝ ነው’ ይላል ። የትግራይ መኳንንትም ‘ወዲ ቄቢን’ የሚይዝ ወንድ እንዴት ጠፋይላሉ ራስ

መንገሻም ‘ብችላቸው ብችላቸው የምፈራ መሰላቸው ዘ’ ግስት ጀምረዋል ።

ሐጉስም ቂማቸውን ሁሉ አደሱና ተነሡ ። ‘የአጼ ዮሐንስ ዘመን መንግሥት እንደዚህ ፈጥኖ የወደቀው በወዲ ቄቢ የተነሣ ነው ፤ መክረን መክረን አልሰማን ብለው ነው ፤ ለዚህ የደረሱትና አሁንም ይፍቅዱልኝ’ እጁን እንጠልጥዬ ላምጣልም’ ብለው መንገሻን ለመት ። ‘ራሴም እዘምታለሁ’ ብለው ራስ መንገሻም ነጋሪታቸውን አስደለቁና ከሁለት ሺህ በላይ የሆነ ወታደር ሰብሰበው ፡ ራስ ሐጉስንም አዝማች አድርገው ፡ አሉላንና ከመቶ የማይበልጡ ወታደሮቻቸውን ደብቃ ወደ ነበረችው ዝቅሊ ዘመቱ ፤ የአሉላ መንደር በመንገሻና በሐጉስ ሠራዊት ተከፀበች ። የሦስቱ ግንበርተኞች መፋጠጥ በመላዋ ትግራይ እጅግ ከባድ ጫላማ ጣለ ።

ራስ አሉላም ከእርዳቸው ወጥተው ፡ በኩራት ጦርነት ጊዜ የግሕዲስተችን የጦር አሰላለፍ ወሰል አድርጉ ባላቸው መነጽራቸው የሁለቱን ራሶች ጦር አሰላለፍ ተመለከቱት ። ያች ቁብታ መንደራቸው ተከባለች ። መነጽራቸውንም ለእሸዘራቸው ሰጡና ፡ “የሐንስ አደራ በሰጡን ሰው ላይ አልጫክንም እንጂ የሠፈረበትን ቦታ ለይቸዋለሁ ። እርሱን ብቻ አጥፍቼም ልጠፋይቻለኝ ነበር ። ግን አላደርገውም ፤ እንደ ሐጉስ የመሰለ ክንቱ ሰው የሚመራኝ አይደለም ። በኔ የተነሣ የዝቅሊ መንደር አይቃጠልም ። ከብሬንና ሰሚን እንደ ጠበቅሁ ዐልፋለሁ ። አይብገሬ! አይኢትዮጵያ እያነሰሽ መሔድሽ ሲያገነባገብኝ ፡ ብለን ብለን ደግሞ እኛው በኛ እንተላለትብን! ጠላት እኛን እያፋጀ እኛን እያታለለ በእኛ እየግቀ ሰተት ብሎ ሊገባ ነው! የሚመክተው ክንዴ ሊጠፋ ነው!” ብለው ሊተክዙ ቆዩና ፡ ደጃዝማች ዐባይንና ደጃዝማች ተድላ ፈንጃን አስጠርተው ፡

“በኛ አገር ጠላት መደሰቱ ነው ። አገር ወገንና ታሪክም እንገቱን መድፋቱ ነው ። አጼ ዮሐንስን ወትወተው ወትወተው ሳይሳካላቸው የኖሩት እነሐጉስ ፡ መንገሻን አባብለው አሸንፈው ጦር ጭነው መጠብቅ ። እኔ እንደነርሱ አይደለሁም ፤ ያገር ግፈሪያ አልሆንም ፤ በመንገሻም ላይ ጥይት አልተኩስም ።

የጥላባስ ዕውቀት ይቀረጥል = እንግዲህ ተዘጋጅና ወደ በረከትን
እንገባለን = እነዚህንም መዘዞች ጣሊያናት እቀራጃቸው
አስተድሞታቸው" ባለው ትእዛዝ ሰውና ሙተ የግድግዳ ታጥፋ
ወታደራዊታቸውን አስከትለው ፡ እስረኞችን ጣሊያናት አስተድሞ
ከመንደራቸው በእኩል ልሊት ወተተው ወደ አበርገሌ ሲጓዙ ፡
ደጃዝማች ዐባይ እስረኞችን ጣሊያናት እንደ ያሉ ከደተው
ከራስ መንገድ ወረር ገቡና እጃቸውን ሰው = ራስ አሉላም ከተ
ራራ ላይ ወተተው የመጨረሻ ምጃቸውን ግዘጋጅት ጀመሩ ፡

የጥብቱን ራሶች ለዳላ መጣለፍ ባራቲሪ በበላዮቹ አግካይ
ነት እንደ በግ በደስታ ረነደተና ፡ ለራስ መንገድ ፡ "የእርሴን
የበላይነት የሚገባው የአገርን ጠላት የሆነውንና ለሊትተክያም
እንትፋት የሆነው አሉላ የሚሠራውን ድፍረት ሰምቻለሁና ተከ
ታትለው ግጥፋት ይገባዎታል = እርሱን ካጠፋ ከእኛም ጋር የግ
ይናወፅ ወዳጅነት ልንመርት እንችላለን" ብሎ ላከባቸው ፡

ለራስ ሐገብም ፡ "አሉላ ካመሰጠም የታወቀው ደግነነት
ዎና ዝናዎም መገቢያ መሆኑን እንዳይዘነጉት ፤ እርሱን ካጠፋ
እኔም የምችለውን ያህል እረዳዎታለሁ ፡ ራስ መንገድ እንኳ
ችላ ቢሉት እርሴም መብርታት እንደሚገባዎት እምናለሁ" ብሎ
በምሥጢር ላከባቸው ፡

ራስ መንገድና ራስ ሐገብ ፡ አሉላ ከተከበበበት ግምለማ
ቸውን ሰምተው ወራሪታቸውን ወደ አበርገሌ ለገዝመት በተነ
ወሰት ሰንት ደገም አወገገ ቲያራሰና የአገር ሽግግራዎች
ወሳኪሉ ገብተው ከወታደራቹ ተደመው በምለክ ራሶች ወረር
መጀረጥ ጀመሩ ፡

ከራስ አሉላ ዘንድ 'ይትር በላኝ' የሚል ቃል ይዘው
ከራስ መንገድ ወረር ደረሱ ፡ "እኔም መቼስ ከእናንተ ቃል መቼ
እውባለሁ ፤ የእርሳቸውን ሰውና እንደት እምቢ እላለሁ ፤ እርሳ
ቸውንም ምሁራኝ ፡ ዐደጥ የበራትን ጣሊያናት በግብራቸው
እምራሪ የሚገኙት ጣሊያናት በጣም እዘነጥል ፤ የጌራላ ባራ
ቲሪያ እጅግ ተቆጥተዋል ፡ ከእንግዲህ ወዲያ ሙቼም ከእነርሱ
ጋር ሙተያት አይችሉም ፡ እኔም ቀጥሎ እውብኳለሁ እንጂ ከእኔ

የሚልክ ጋር ጦርነት አልነጥፍም ፡ እርሳቸውም ከእንግዲህ
ወዲያ በአባትነታቸውና በክብራቸው ተከብረው ዐርፈው ይቀ
ሙ ወሙ እንጂ በኔና በእኔ የሚልክ መካከል እንዳይገቡ ምክራ
ላኝ" ብለው እርሱን ተተበሉ ፡

ዐላቲ ራሶች ዐደጥ ሥላሴ ተገናኝተው በመሐላ ፡ 'ይትር
ይትር' ተባባሉ ፡ ከዚህ በኋላ የወረሩ ገዢነት ጀመትና ዐላት
ሙተ ጠመንጃዎች ራስ መንገድ ለራስ አሉላ ሲጠጥቸው ጥሁ
ለቲ ራሶች እርት ፡ በአራተኛው ቀን እምራሪ ደርሶ ከባራቲሪ
ደር እንደ ገባ በንደት ጦረ ፡

'አሉላ ከመንገድ ጋር ከታረተ ነገሩ በቃው አላተሰት ፡
ከእንግዲህ ወዲያ ጦርነት እንጂ በላኝ የለም ፡ አሉላ እኛን ወጥቶ
ምትገኝም ለመያዝ የግድግዳ ምቹት እንዳለው በገንዝ አረጋ
ገመልኛል ፡ የእርሱን የራት ዕቅድም መንገድም ሆነ የሚልክ
አልደረሰብንምና' ለመንገድ የረለገውን ዐላ ሰጥተን የአሉላን
እጅ መረከብ አለብን" ብሎ ለጃግምገቶቹ ቂርጥ ያለ ሐሳብን
ገለጸላቸው ፡

ከእንዲት ወረሩ ፡ ያውም የከብት አልቲትና ድርት ከገረፋት
ወረሩ በሚገኝ ገቢ ፡ ከሁለት መቶ በላይ የሚሆኑ ወታደራት ለግ
በተዳደር ደገም አሉላ የግድግዳቸው እያሆነ ሐደ ፡ ግዘን ሙተ
ከዘና መብላጫትም የዘወትር ጓደኞቻቸው ሆኑ ፡ እንደ መኳን
ንቲ ርስት ጉልት የላቸውም ፤ በገቢው የሚተዳደሩበት ከዘር የወ
ረሱት አውራጃም የላቸውም ፡ ከገቢረ አብራክ የተገኙ በዕውቀ
ታቸው ፡ በቀረጥነታቸውና በችሎታቸው ብቻ የንጉሠ ነገሥት
እንደ ራሴ እስከ መሆን የደረሱ ቢሆኑም ፡ የነበረቸውን ገንዘብ
ዐላ ስለከሰም እጥንና ለሌሎችም ገላግት ሰጥተው በዕልት
ጉርስ ብቻ የሚኖሩ መሆናቸውን ሙላው ትገራይ ወውቀላቸ
ዋል ፡ ከደረሰባቸው ችግር የተነገገ ፡ 'ምንው ከጌታ ጋር ድር
ቡሽ አስተርቶቹ ቢሆን ነር!! እኔ ረግራጭ እጂ እስከታሰር ድረስ
ዕድሜ ትሰጠኝ!!' ብለው እስከግረረው ችግር ይደርሳቸው
ጀመሩ ፡ ደንገት ወተተው ወደ ሐደበት አዘትዘተው ወር
ደዋል ፡ ያውም ፡ በአስደናቂ ፍጥነት ደህነቱ ደገም መከተሉ!

ብቻውን አልሐደባቸውም፤ ውርደት አስከትሎ ጋራረት አዝሎ ታዝሎባቸዋል።

‘ወዲያልኝ ወዲያ! ለዚህ ነው ያቀየኸኝ?’ ከአበርገሌ ተራራ ከወረዱበት ዕለት ጀምሮ የሚያሰሙት ሙሽላቸው ነበር።

ነገሩ ሁሉ እየከበዳቸው፣ ቀንና ሌሊት አንድ እየሆነባቸው ሐደ። የትግራይ መኳንንትም ‘የድሃ ልጅ ጥጋብ አይችልም’ በድህነቱ በሰላም ይኖራል’ እያሉ እንደ ሚዛብቀባቸው አሉ ሰሙ።

ያት በአምስትና በዐሥር ሺህ ወታደር ስትርመስመስ የነበረችው ዝቁሊ ጭር ብላለች። በአሉላ ግቢ ሃምሳ የግይዋላ ወታደሮች ውር ውር ይላሉ። ከሙዋት እስከ ግታ ግብር እንገባበት የሚውለው የአሉላ አሳራሽ የከንብ ገበያ ሆኗል። በሙሴ ሲግታ የነበረው የአሉላ እጅ ተሰብሰቧል። በጠጅ ሲራጭ የነበረው አሳላፊ ውሃ ግቅረብ አቅቶታል። ‘ይኸው ነው ኑሮ እኔ አሉላ እንደዚህ ሁኔ ነው የምናረው አውራ ገድየሰ ብበላ!’ እያሉ በሚያቅግሙበት ወቅት አሸከራቸው እየርጠጠጠ ብሎ “እረ! ጌቶች ተከበብን፤ ይነሡ እንወጣ!” ሲላቸው “አሉላ ወንዱ! የጥሐንሰ ቀኝ አጅ!!” አሉና ዲሞትረራቸውን ይዘው ወጡ። በርካታ ጦር አውራውን መንገድ ይዞ ሲያመራ በሩ ይታያል። ወዲያው ጥሩዋባ አሰነፉ። እነዚያው ውርወሮ የሚሉት ወታደሮቻቸው ከተቱ። መቶ የግይዋላ ነበሩ። እነዚያ አሰለፉና ወደ ሚጓዘው ጦር ገሥግሠው ገጠሙት። ያ በጉ የነበረ ወታደር ተበታተነ። የራሱ መንገሻ ጦር ነበር። ወሽዋ የሚጓዝ ነበር። እግረ መንገዱንም አሉላን ወደ መቀረ ለመውሰድ ታዞ ነበር። የአሉላ ግመፅ እንደገና በዐድዋ በመቀሌ ሲሰማ ታላቅ ድንጋጤ ፈጠረ። ከሁሉም ከሁሉም ዐድዋ የነበረው ዲሞርቴና እጅግ ፈራ። ገሥግሠው እጁ እንደገና የሚይዙት መስሉት እጅግ ተደናገጠ። ዐድዋ ጠባቸው። ወደ ቤተ ክርስቲያን ሩጦ ገባ፤ ቀላውስቱ አባረሩት። ከዚያ ወጥቶ ቴ.ጁ.ቤንት ወደ ተባለ እንግሊዛዊ የቅርስ ጥናት ባለሙያ ቤት ሐደ። እንግሊዛዊውም በደረሰው ነገር ተደናገጠ ስለ ነበር። “የከተማው ሕዝብ ምስቅልቅሉ ወጥቷል! ቢያ

በት ይረረግል! አሉላ የመንገሻን ጦር መገጠማቸው እንደ ተሰማ፤ ‘እንዳንዱ ዐድዋ ሊገቡ ተቃርበዋል!’ እያለ ወራውን ያነጉ ደዋል። ከዚህ ከገቡም ‘የከዳዋቸውን ጠላቶቻቸውን ሁሉ እጅና እግር እየቆረጡ ሊቀጡ ወስነዋል’ እየተባለ ይወራል። ምን ይሻላል?’ ብሎ ሲያጫውተው ያ ዐድዋ ተቀጣጭ የነበረ ጣሊያንም በፍርሃት እየተርበደበደ፤ “የድሮ ጠላታቸው እኔ ስለሆንኩ አይለቀቅም ይቀርጡኛል” እያለ ያስቅስ ነበር። ‘ራሱ አሉላ ከተራራ ጫፍ ላይ እንደ ጥቁር ጢስ ተመስለው የሚወጡ ሰይጣን ናቸው’ እየተባለ ይነገር ስለ ነበረ፤ የዐድዋው አገር ገዥ ደጃች አምባዩም ሰይጣኑ አሉላ ወደ ቤታቸው እንዳ ይደርሱባቸው ከበራቸው ላይ መስቀል ሰቀሉ። በዚያ ወቅት ዐድዋ በታላቅ ሽብር ብትመታም፤ አሉላ መቀሌን ወደም ዐድዋን ሰመያዝ በቂ ጉልበትም አልነበራቸው። ጉልበታቸው እንኳ እንደ ዱርው ባይሟሽከ ኑሮ፤ መንገሻን ሰመያዝ ወደ መቀሌም ቢያመሩ ባራሪ በዝምታ አይመለከታቸውም ነበር። ራሱ መንገሻም ዱር የራሱ አሉላ አሸከር የነበሩትንና ሰአርላቸው ገብተው የነበሩትን ደጃች ዐባይን በርከት ያለ ጦር ሰጥተው አሉላን እንዲወጡ አዘመቁ።

ራሱ አሉላም ነገሩን ሰሙና፤ ‘ምንስ ቀን ቢከፋኝ አንተም ልትወጋኝ ትሰለፋለህ! የሳደግሁህና ለዚህ ማዕረግ ያደረሰኩህ እኔ አሉላ አይደለሁም! ከጨካኝነክ አልወጋህም ናና ያዘኝ’ ብለው ላኩባቸው። ዐባይም በድርድር ጌታቸው ላይ የሚጨካኝ አንጀት አልነበራቸውምና ከነሠራዊታቸው ወደ አሉላ ተጠቃ ለው ገቡ።

ከዚያ በኋላ አሉላ ከሁለት መቶ የሚበልጡ ወታደሮች ለመሰብሰብ ቻሉና እንደ ተለመደው ወደ አበርገሌ ተራራቸው ወጡ። የዚህም ወራ አሥመራ ደረሰና፤ “የእርስዎና የትግራይ ዕድል የሚወሰነው ከእንግዲህ ወዲያ ነው። ርኩሱ ሰይጣን እንዳያመልጠዎ!! ከዚያ ተራራ ላይ እጁ ካልተያዘ ወይም ራሣው ካልተገኘ በእርስዎ ሕይወት ላይ መጥሮ ነገር ሊደርስ እንደሚችል! በኤርትራ ከሚገኙ ታላላቅ ቤተ ክርስቲያናት የተላኩ፤ ምሥጢሩ በርእይ የተገለጸላቸው አባቶች ልክበውብኛልና! አሉላ መቀጣጫ

ሁለቱ ራሶች ከታረቁና አሉላም በቂ ያይል ይዘው በሠራተኛ ሆነው እንዲጠበቁ አደራ ከተባሉ በኋላ፣ መንገሻም ወዘተ ለመጓጓዣ ዝግጅታቸውን ተጠሉ። “ከእንግዲህ ከእንግዲህ በኋላ ትግራም መንገሻም የተሰኘውን ትክክል ምንም አይደለም። በተዋረሱ በቤት ትግራ አልፍርም። የመንገሻ አገር ጠባቂና አግዛዝ ከምሆን የምንገልክ ግብረ በላ ሆኖ ደጅ እጠናለሁ። ሲሆንም የራሳችን ግዛቱን አስመልሳለሁ” አሉ ራሱ አሉላ ከአጫቴ ጋር ሲጫወቱ።

“ግለረያ አበበዋል። በእውነት ከአዋላክም ጋር የሚታረሙ ቁሳቁሳችን መንገድ ነው የመለከተዎትና፣ ይህም አስማግለሁ” አሉ እጫጊውም።

“እርሱም ብቻውን መሐዳ አያምርበትምና አብረው እንደሐድ ይለምኑልኝ፤ የርሱን አገርና አልጋ ለሚያስጠብቀው ያስጠብቅ፤ ከእንግዲህ ወዲያ ትግራይ በቃኝ፤ ቁራሽ እንጀራ የነፈገኝ አገር ነው፤ በቃኝ!” አሉ አሉላ ምራት እያንገፈገፈቸው ግንቦት 26 ቀን 1886 ራስ መንገሻ ከዐሥራ ሁለት ሺህ በላይ በሆነ ሠራዊት ታጅበው አዲስ አበባ ገቡ። አብረዋቸውም ራስ አሉላ፣ ራስ ሐጉስና ራስ ወልደሚካኤል ነበሩ።

አጼ ምኒልክ በዙፋናቸው ላይ ሆነው ዘውዳቸውን ደፍተው ራስ ዳርጊ፣ ራስ ሚካኤል፣ ራስ ወሌና ሌሎችም መኳንንቶቻቸውንና የውጭ አገር መልክተኞችም በተገኙበት አራቱን የትግራይ ራሶች ተቀበሉ።

አራቱ ራሶች ደንጋይ ተሸክመው ከንጉሠ ነገሥቱ ፊት ወድቀው፣ “ባጠፋን ይማሩን” ብለው ጠየቁ። “ምሬኤትሁአለሁ ደንጋዩን አንሠላቸው!” አሉና ምኒልክ ተነሥተው፣ “እኛንተም ይቅር በሉኝ” አሉና ጉንበስ ካሉ በኋላ እያንገዳቸውን እያቀፉ ስሙው ተቀመጠ።

በዚህ ጊዜ የአጼ ምኒልክ አጋፋሪ ራስ መንገሻን በተዘጋ ጀላቸው ወንበር ያስተምጡና ሦስቱን ራሶች ሲያስወጡ፣

“ከፈረንጆች እንኳን እንሰን ነው እኛ እምነወጣ” ብለው ራስ አሉላ በአጋፋሪው ላይ አፈጠጡ።

“መልሱ—መልሱ—አስገባ—” ብለው አጼ ምኒልክ ተቀጡ። ሦስቱ ራሶች ከመንገሻ ተጥለው ሲቀመጡ ያሉላ ቂጣ እየበረደ እየበረደ ሲሐድ ያስተዋሉት ንጉሠ ነገሥት ምኒልክም በላህ ሳስ አነጋገር።

“ከግልያን ጋር እየተጣላሁ እንዳንተ ያለውን ጀግና የግስ ቂጣ ምን ምን ነው!” ብለው በልባቸው በጉጉት ተመለከቱዋቸው።

አሉላም፣ ‘ያደራ ልጄ ከተቀናቃኝ ጋር ተመሳጥሮ ሊያጠፋኝ ሲል ነፍሴን የታደግሃት ምኒልክ በሩቁ ሰጠላህ፤ በሩቁ ሰንትህ ኑረለላሁ። በሩቁ ሆነህ ነፍሴን አተረፍካት! ከወርደቱ አወጣሽኝ! ከእንግዲህ ወዲያ ከግቢህ አልወጣም’ እያሉ ከሐሳባቸው ጋር ሲጨዋቱ፣ በአዳራሹ ከነበሩት መኳንንት ይልቅ ምኒልክና አሉላ ዐይን ለዐይን እየተያዩ ልብ ለልብ ይጨዋውቱ ነበር።

በዚያች ፍጥነት-ሰዓት በዚያ አዳራሽ ውስጥ ሰደቂቃዎች ያህል በነበረው ዝምታ ልብ—ለልብ ከሚጨዋውቱትም ከምኒልክና ከአሉላ በቀር ሁሉም ወለል—ወለሉን የሚመለከት ነበር።

ከዚያ በኋላ ስለ እንግዶቹ ክብር ታላት ግብር ተደረገ። ራስ መንገሻም አንድ መቶ ምርጥ ምርጥ ጠመንጃዎችና ስድስት ሺህ ብር ለንጉሠ ነገሥቱ ግምጃ ቤት አበረከቡ።

ከሦስት ቀናት በኋላ ንጉሠ ነገሥቱና ጥቂቶች መኳንንቶች ባሉበት አራቱም ራሶች ቀርበው የኦርቱ ሐሳብ ተረበላቸው። ነጥቦቻቸው።

አንደኛ፡—የራስ ሐጉስ ግዛት የነበረው ጠለምቲ አውራጃ በእቱጌ ጣይቱ የበላይነት እንዲተዳደር፤

ሁለተኛ፡—የአክሱም ንቡረዕድ በንጉሠ ነገሥቱ እንዲሾም፤ ሦስተኛ፡—ከትግራይ የሚሰበሰበው ግብር ለንጉሠ ነገሥቱ ግምጃ ቤት ፈሰስ እንዲሆን፤

አራተኛ፡—የወይዘሮ ዘውዲቱ ርስተ—ጉልት የነበረው እንደ ርታ እንዲመለስላቸው የሚሉ ሲሆኑ፣ ራስ መንገሻ ከመኳንንቶች

ቻቸው ጋር ሆነው በእነዚህ ነጥቦች ላይ ሙከራው የባከላቸውን ልሳሳ እንዲያቀርቡ ታዘዙ።

አራቱ ራሶች አዲስ አበባ ከመግባታቸው በፊት ጀምሮ የአጼ ምኒልክ ሙከራንትና የጦር አባታቸው ራስ አሉላን ለግዮት ለመተዋወትና ለግንጋር ትጥቀውበት ነበር። አጼ ምኒልክ አራቱን ራሶች ካነጋገሩ በኋላ በየተዘጋጀላቸው ቦታ እንዲሙሩና ሙስተንገራዎ እንዳይጓደላባቸው አዘዙላቸው።

ሙከራንትና የጦር አባታቸው ገን፡ከራስ መገዛቸው ይልቅ ወደ ራስ አሉላ ሠረር እየራራ ላይ ላይ ገደብ በረከትና ሙስተንገራዎ ያወረኩባቸው ጀመር። ይህ ሁለት ጊዜ ከጥበቃ ጦር ጋር፡ ከግራዲስ ቸችና ከወሊያች ጋር በሰ አደረጉባቸው ጦርነቶችና በላከገኙ የቸው ድሉች እንዲያግደውታቸው ሙከራንት ይጠይቋቸው ጀመር። ሙከራንት ብቻም ሳይሆኑ እቲጊ ጣይቲም ላይ ላይ ስሙታ ላኩላቸው። ከሙከራንትና ከየጦር አባታቸው ቤት እየተዘጋጀ የግራ ላኩላ ሙስተንገራዎ የአሉላን ሠረር የጥገዘጥዘን አወጣው። ከሙዋት እስከ ግታ ድገሱ የግያጽርጥ ሆነ። የአሉላ የጦር አላቶች በሽልግት ተገባጠፉ።

በዚህ ወቅት ደገዎ በአዲስ አበባ ውስጥ አንድ ግቢን ቆኝ፡

“አሉላ የግራት ጀገና ገባ ላረ
ደስ ይባልሽ ጀግ አሉላ በይ. አገረ
ገበሬን የግሪክ ድርሱሽን የገላ
ጣሊያንን የወታደርነት ማግለጫ
የራሶች ራስ ነው የጀገኖችም ጀገና
የምኒልክ ግቢ ደሙት እንደገና።
አሉላ አባነጋ የጦሩ ትገታገ
ደርሶ የግሪያታሃል የጠላት ምሽግ
ግንን እረረሰው ከግን እሸሻለሁ
የላቲን ነበልባል አሉላን ይሃለሁ
የሰደድ እሳት ነው አሉላ አባ ነጋ
ጠላት የግሪክ፡ ጠላት የግሪያንጋጋ

እገሩ የረገጠው እጁ የወሰደው
ደፋዝል አሉላ ለጠላት እሳት ነው።

እያለ በግስተኃብቱ የአሉላ ዝና እየገነነ ልደ። አሉላ በየወሩ እርዳታ፡ በየሰዓቱ ረገገታ የግደላያቸው ሆኑ። እስከዚያ ወቅት ድረስ ያልታየባቸው የደስታ ኑር አጋጠማቸው።

“የምወዳትና ያገለገልኳት አገረ እኔነቱን ዐውቃልኝ የቆ ሰለውን ማረሰን አደሰችልኝ” እያሉ ለወዳጆቻቸው ግጥ ወትዎ ጀመሩ።

ከወላታት አንድ ተገ በሠረረቸው ውስጥ እየተዘዋወሩ ወታደሮቻቸው የግሪኩትንና የግሪጠጠትን ተመሳሳይነት፡ ትክክል በለው፡

“አይ ገብሩ ይህን ታሪክ ሳታይ በመዋቅህ አዘንኩ። በምኒልክ ግቢ ይህ ዐሉ ሙስተንገራዎ፡ ይህ ዐሉ ስሙታ፡ ይህ ዐሉ ከጦር ሲደረግልኝ አንተ ሳይሆን ኑር አንድ ምን ደስ ባልኝ ነበር!” እያሉ ተናገሩ።

እንዲያውም የሙስተንገራዎ ድገስ ከአሉላ ሠረር እየተትረፈረፈ ወደነ ራስ መገዛቸው ራስ ልትስ ሠረር ይላክ ነበር። በዚህ ሆኖ ጊዜ አሉላ፡ “እናንተ ለታጠቁኝ ስታገሩ ምኒልክ ከዚያ አውጥተው ለዚህ አበቀኝ፤ እንኳን አገረ በእናንተ መጻፍ ያልገባች” ብለው እንራስ ልትስን ወቅሱ።

በዚህም ነገር ሦስቱ ራሶችና አሉላ እንደገና ሆደና ጀርባ ወደ ሙሆኑ ተዳረሱ። የእነርሱ ሠረር እንደ ነገሩ ሆኖ የአሉላ ሠረር በተላከ ድገስ ገብሮ ሲበሉ በምኒልክ ግቢ ቀርቶ በአዲስ አበባ ከተማ የአሉላ ዝና ሲያስተጋባ፡ የአሉላ ስም ሲጥገስ፡ የአሉላ ለሽከር እየተረፈሰ ሲሸለፍና ሲጋወዝ፡ ሦስቱ ራሶችና ወታደሮቻቸው ጥርሳቸውን መገከስ ጀመሩ። በዚህ ጊዜ ነበር ከአራት መቶ ወደራስ አሉላ የገቡት። አጼ ምኒልክና እቲጊ ጣይቲም በአራቲያ ራሶች ሠረር የደረሰውን ሙቀትና ትክክለኛ ከተረፈ ወደኋላ፡ “ሆን ተብሎ የተደረገ ነገር እንዳይመስል ለነራስ መገዛቸው ሙስተንገራዎና ሽልግቱ እንዳይጓደሉ” ብለው አዘዙ።

በመከላከልቸው የነበረው ሁኔታ እንደዚያ ተራርቆ በነበረ ቤት ወትት ራስ መንገዱ ራስ ሐጉስን ለብቻ ጠርተው ሲያነጋገሩባቸው፡ “የራስ አሉላ ምክር ዛሬ ነው የገባኝ ብለን መጥተን በንግታችን ገመድ አስገባን አይደለም?” አሉ ራስ መንገዱ፡ “አሉላ የጦር ሰው ብቻም አይባል ነቢይ ነው” አሉ ራስ ሐጉስም፡ “የሆነ ሆኖ ለሰጥቶብኝ ያለባሉ?” አሉ ራስ መንገዱ፡ “አሁን ማንነገሩ አልቆ ሌላ ምን ሐሳብ ይኖረናል? ከእኛ ቸው ከገባን በኋላ፣ ከቃልም አንወጣም ነው እንጂ ሌላ ምን ቃል ይወጣናል” አሉ ሐጉስም፡ “እንግዲህ ራስ ወልደሚካኤልን ወያሪን እንመክርበትና መልሱን እንስጥ እንጂ” አሉ መንገዱ፡

“አሉላስ” አሉ ሐጉስ፡

“ከእርሳቸው ጋር ማ ከእንግዲህ ይብቃን” አሉ ራስ መንገዱ እየተ ከዙ፡

“ለምን? ምክንያቱስ” አሉ ራስ ሐጉስ ደንገጥ ብለው፡

“ከእንግዲህ ወዲያ አሉላ የልባቸውን ይነግሩናል ብለው ያስባሉን?” አሉ ራስ መንገዱ እንደ መናደድ ብለው፡

“ስለ ምን ይደብቀናል?”

“ከእኔ ምኒልክ ጋር በቆይታ መነጋገር ጀምረዋል፤ ለኛ አይጠቅሙንም” አሉ ራስ መንገዱ እየተከዙ፡

“አይሆንም፤ እዚያ ሰለን ለንጣል የኖርንው አንሰደግም፤ እዚህ ተጣልተን የሸዋ መጣቂያ እንሁን” አሉ ሐጉስም ኮስተር ብለው፡

“ታዲያ የምኒልክን ታማኝ ከመከላከላችን አስቀምጠን ምን ምን እንድንነጋገር ያስባሉ?” አሉ መንገዱ፡

“በላሰረገጠት ነገር እንደዚህ አይባልም፡ ነውር ነው፤ አይባልም” አሉ ሐጉስ፡

“ምን ነው ያላረጋገጥኩት?” አሉ መንገዱ፡

“አሉላ ወደ ምኒልክ ማድሳቱን!”

“በቆይታ ተነጋግረዋል፤ ይመኝኝ፡”

“እንዴት ዐወቁት?”

“የወይዘር ዘውዲቱ አሸከር ከኛ ጋር የነበረ እኔንም የሚያውቀኝ አሜውቶኛል” አሉ መንገዱ፡

“ቢሆንስ ታዲያ” ብለው ራስ ሐጉስ ፊታቸውን ቅጥም አድርገው አንገታቸውን አወዛወዙና፡

“ቢሆንም ነገሩን ማወቃችን ማለፊያ ነው፡ ገን በዚህ አኩርሬን አሉላን ማገልገል ከዚህ እስሩን ማለት ነውና አሉላም ይጠራና ተመክከረን፤ ‘እንሆይ ከፈቀዱ እኛም ፈትደናል’ ብለን እንሰማለንና ከተመለስን በኋላ የሚሆነውን እናደርጋለን፤ ምክር በራስ ቤት ነው ከሰው ቤት ሆኖ፤ ማንነጋገር አያዋጣም” አሉ፡

ከዚያ በኋላ አራቱም ራሶች በተሰጡቸው የስምምነት ነጥቦች ላይ ተመክከረው ‘ይስማማናል’ ብለው ለንጉሠ ነገሥቱ አቀረቡ፡

ራስ አሉላ የአዲ ምኒልክን ቤተ መንግሥት የጦር ኃይላቸውን ሚዛን የመኳንንቶቻቸውን ነርና ሁኔታ የአስተዳደራቸውንና የፖለቲካ ሚዛናቸውን ለማጥናት ብዙ ጊዜ አልፈደባቸውም፡ ከዚያ በኋላም ነበር፡

“ወይ ለቤቱ! ወይ አለማወቂቱ! ባናውቅ ለካ ተታሰናል? እኛን እኛን ተውን፤ የኢትዮጵያ መመኪያ ምኒልክ ናቸው!” ብለው ተናገሩ፡

ራስ መንገዱ፡ ወደ ትግራይ ለመመለስ ከተዘጋጁ በኋላ ራስ አሉላ፡ ‘እውነተኛውን ጌታ፤ እውነተኛውን የኢትዮጵያ ጋሻ አግኝቻለሁና መንገዱን ተከትቼ አልሔድም’ ማለታቸውን እኔ ምኒልክ ስምተው አስጠሩዋቸውና፡

“አዲ የሐንሰም አደራውን የሰጠት ሰለንተ ነው፡ አሁን አልሔድም ማለትህ መንገዱን ያሳዝነዋል፤ ብቻውንም ይሆናልና

ባይሆን አባረኹው ሐደና ካልተሰጠችው ተመለስ እንደ እንደ
ኢት ትተረላህ!” ባለው ወጥቶች።

“እስቲ ማረባት ለመለስ ይፍተዳልኝ” አሉ አሉ።

“ግለረያ ነው፤ ስያድረው ሰው መለስ ነውና ማረባት
ተመለስ” ባለጥቶች አሉ። ሰው፡ አቲጊ ግይቱ ነገሩን ከሥር
ከመረቱ ይከታተሉት ነር ከአለፍቶችው ወተተው ንጉሠ ነገ
ሥቱ ወደ ነባሩበት አዳራሽ ገባና።

“የማንኛንና የአሉ፣ ነገር ምን እልባት አገኘላት?”
ባለው ወጥቶች።

“አባረችሁ ሐደ፡ አትነግሙሉ ብዬጥሰሁ አሉ፣” አሉ
አሉ።

“ወያ ባዚሁ አለቀ? አሉ፣ አሉ አሉ?”

“ማረባት ለም፣ ብሉኝል።”

“ከሆኖ ከአባሪ ነው፤ አሉ፣ ሐደ የግሉት?”

“አይመኝ፣ ምጥ፣...” አሉ አሉ እንደ መተኪያ ባለው።

“አይሆንም ኃ፣ አይሆንም ያስቡት! አሉ፣ ያህል ጀጉና፤
‘ያላደሩኝ ያስጠጉኝ’ ባለጥቶች ሐደና ከማንኛ ጋር ወይም
ከባለ፣ ጋር ሆነህ ውጋኝ ነው የግሉት?” ባለው ተገለሉ።

“እኔም ነገሩ ትድመንም ከአባ ገብቷለሁ፤ እንዲያው
ነግረኩኝ እንዲሉኝ ብዬ ነው አንደኛ” አሉ አሉ።

“ግንው ነግረው የግለጥቶች! ርስ—ባርሳቸው የተነግሙሉ፤
እርሳቸው የግሉት መግቢያቸውን አይደሉም፤ አሁንም በነገሩ
እርሳቸው ባይገቡበት እኔ አወርሳለሁ። ለሀገራችን ያን ሁሉ
ሙያ የሠራ ሰው ከሀገራችንም ዐልፎ በዓለሙ ላይ ግዴታ
ሰው የተጠራ ሰው ከእርሳቸው እንዲሁት ሲደረግ አይታዩም። ነገር
ለሀገር የግለጥቶች ነገር መሥራቱ አያጠራጥርም፤ እኔ ነገሩን አወር
ሰው፤” ባለው አቲጊሁ ሰው። “እንደታዩኝ እድርጊ፤ ጀጉና
አወሳ መሰባሰብ” አሉ ምንልኩም ራሳቸውን ደሩ ተና እያደረጉ።
አቲጊ ግይቶች ራስ አሉ፣ ወደ አለፍቶችው አስጠርተው፤

“አዲ የሐገስ የእርሳቸው ምክር ቤት ነር ድርሱን ባለ
ተግባራት ነባር = ጥቂትም ባለው ነባር = አዲ የሐገስ
ካው ይህ ደግሞ ትግራው ብዙ መቶት ባለሰላጣን ነባር = ገሥግ
መ ቢሙ ውሳኝንም አክባሪን ባተባላገም ነባር = ያም
ወላ ትግራ ባለደረሰባን ነባር = አሁንም ማንኛ ከሙሳንንቱ
ጋር እንደ ረሰገው ይሁን = አዲ ምንልክ ለእርሳቸው አገርና ሽልግት
መከፈት የግሉት ለይደሉትና እዚሁ ያስተባብሩ” አሉጥቶች።

ራስ አሉ፣ የአቲጊሁን ገንገር ከልባቸው ሲያገኙ
ነባር፤ “እግረአብሔር ይስጥኝ! እግረአብሔር ያስብርኝ፤
ምክር ባለሀገሩ ውስጥ ያደረግን ነው ያስታወቅኝ፤ እኔም ባዚሁ
ተርግላለሁ።” አሉጥቶች።

ራስ ማንኛ የአደራ አባታቸውን መለሰው ለመውሰድ
ባለሙያነቸው እያሉ ወደ ትግራይ ሲመለሱ ደግሞ፤ ባርሳት
ያሉ ወታደራቸው፤ ‘አሉ፣ የግሉት ይሁን ይሁን’ ባለው
ከደተው ከራስ አሉ፣ ጋር ተረባቸው።

ምስቱ ራሱን መቀሌ እንደ ገቡም ማንኛ የአደራ አባታቸውን
ወን ለመጀመሪያ ጊዜ ‘አንተ’ ባለው “አሉ፣ እነኚህ
አገሩን ትግራይን ጠልቶ ሆኖ ገብቶ ከድቀኝል = እንግዲህ የእርሱ
ወገኔ ሁሉ ጠፋቴ፤ ጠፋቴም ወገኔ መሆኑን እንድታውቁት”
ባለው ለመካንንቱና ለተሳውስቱ ተናገሩ።

የአሉ፣ ሆኖ መቅረት ከመቀሌ ይልቅ በአሥመራና በርሆ
ታፋት ደንጋጌ ረጠረ = ‘አሥመራን ብቻ ባይሆን ምላሽም
መልታችን ነው፤ ያህልምን ለመለጠን’ ባለው ባለፍቶች
ሐሳባቸውን ደመደሙ።

ራስ አሉ፣ አዲስ አበባ ውስጥ ተተግቶ ሆነው በምንልክ
ገዢ ወታፋት ክብር ባግኝታቸው ሰጥን ደግሞ፤ አሥመራ ባሉ
ያውቃቸው የነበረ ጥይል ደግሞ የተባለ እንግልሳዊ ነጋዴ አዲስ
አበባ መተቶ ወደ ቢታቸው ሐደ ሲያገኝ።

“ሰጥን ሆኖ ተና፤ ከአዲስ ምንልክ ጋር እንዴት ታረብ?”
ባሉ የጥባቢውን መገባያ ከፈተ።

“ወደ የቀረቡበት ራስ መንገድና መኳንንቱ አላስተምሩ ስለሆነ ነው። እኔ የግስበው ሌላ ነበር። የኔን ሐሳብ ደግሞ የገፈ መኳንንቶችና ጊዜው የግድግዳት ሆነ። አጼ ምኒልክን ቀረበኳቸው። ከሌላ ደስ ብሏቸውም ተቀበሉኝ። እኔኒያ በእውነት ለሀገር የሚያስቡና የሚደክሙ መሆናቸውን ተረዳሁት። አጼ ምኒልክን ሕገገና ሰላምን የሚወዱ፣ የአገርን እንድትገናኙ የሚጠቁ መሆናቸውንም አመንኩበት። የኢትዮጵያን ትልቅነትና አገሪኝነት ለማጠናከር በሚያደርጉትም ደካም ሁሉ ዐትሜ የቻለውን ያህል ሳገላግላቸው ወደድኩ” አሉት አትኩረው እየተመለከቱት።

“ከጣሊያኖች ጋር ጀምረውት የነበረውን ወዳጅነትስ ይቀጥሉበታል!” አላቸው።

“ከእነርሱ ጋርግ ወዳጅነትም አንድነትም የሚኖራችሁ እናንተ ናችሁ፤ ከእነርሱ ጋር ወዳጅነት ጀምራ የነበረውም ሌላ ሐሳብና ዓላማ ስለነበረኝና ለራስ መንገድም ስለ ነበር፤ ከእነ ገዲህ ወዲያ ቢሆን የምከተለው የአጼ ምኒልክን ሐሳብ ነው። ንጉሠ ነገሥቱ ‘ይሁን’ ከሚሉት አልወጣም! እናንተ ግን...’ ብለው ራሳቸውን ነቀነቁና፤

“አድራችሁ ውላችሁ ከጣሊያኖቹ ጋር እንደምትጣሉ አትጠራጠር” አሉት።

ራስ አሉላ፣ ከመንገዱ ጋር ተኳረፈው ሸዋ ከቀሩ ጀምሮ እኔ ምኒልክ በታላቅ እንክብካቤ ይዘዋቸዋል። ከአጣሊያ ጋር ለነበራቸው ያለመገባባት ምርጥ ዱላ አግኝተዋል። ሽልግቱ ጌታ፣ በወታወቀ ከእኔ ምኒልክ፣ ከእኔጌ ጣይቱ፣ ከወያዘር ዘዋዲቱ ከራስ መኩንንና ከሌሎቹም መኳንንት በየጊዜው ይላካሉ። ለሰሜን ኢትዮጵያ ተራራ ለተራራ፣ ሽለቆ ለሽለቆ፣ ግዳ ለግዳ ከጦርነት ወደ ጦርነት ሲሸጋገሩ ሲቀበሉ ሲራቡ ሲቀረቱ ሲደቁና ሲነሡ የኖሩት፣ በትግራይ መኳንንት ዘንድ፣ “የድግልጅ የገበሬ ልጅ፣ የሴት ልጅ፣ የሰይጣን ቅሪጭ ከሆኑ...” ሲባሉ የኖሩት “ወዲ ቁቢ” በአምቤ ምኒልክ ቤተ መንግሥት መጥሰዋቸውን፣ መዘባኝን ጀመሩ። በዚያን ዘመን ከእኔ ምኒልክ ጋር ለመነጋገር ከርም ወደ አዲስ አበባ ሲመለሱ የነበሩት መልእክተኞች

ራስ አሉላንም ለማነጋገር እንዲተድላቸው እኔ ምኒልክን ጠይቀው፣ ተረቀቅላቸውና ወደ ቤታቸው ሐደው ሲያነጋግሩዋቸው፤

“ከሀገራችን ምን እንላክለዋለን?” ብለው ጠየቁት።

“ሁሉንም እኔ ምኒልክ ስጥተውኛል፤ የምረልጓው ነገር የለኝም” ይላሉ። ጣሊያኖቹም ድርት ይሉና።

“ይኸግ እኛ ዕርት ስንፈልግ እርስዎ እምቢ ግለትም መቀየም ነውና አንድ መታሰቢያ የሚሆን ነገር እንድንልክለዎ ይፍቱኛልን?” ብለው አጥብቀው ይለግናሉ።

“እንግዲያው” አሉና አሉላ አሽከራቸውን ጠርተው የእደን ጠመንጃቸውን እንዲያመጣላቸው አዘዙትና፤ ጠመንጃውን ለጣሊያኖቹ እያላዩ፣ “እዚህ የሚሆን ጥይት ላኩልኝ” ይላሉ። ጣሊያኖቹም ተስግተው ተሰነባበቁ። አገራቸው እንደ ደረሱም ሁላት ሺህ ጥይት ላኩ። አሉላም ዓላማ ሊመቱ ጥይቶችን ከጠመንጃቸው ሊያገርሱ ሲጥኩ ጊዜ የማይገጥም ንምራው የተለያየ ሆነባቸውና፤

“ዳርውንስ ቢሆን ከእነርሱ ጋር ልብ ለልብ ሳንገናኝ ጥይታቸው ከጠመንጃዬ እንዴት ሊገጥም ይችላል ነቀዋል!” ብለው የተላከላቸውን ጥይት በሙሉ አቃጠሉት።

እኔ ምኒልክም ነገሩን በሙሉ አሉላ በጣሊያኖች ላይ ባላቸው ጥላቻ ለዓላማቸው መምቻ እንደሚሆኑዋቸው ተግመኑ ባቸው። በቅጽበታዊ ደንጋጤ ቁጡነት ‘የበዛብዝ አሽከር’ ቢሉም በጭውውት ጊዜ ደግሞ፣ ‘ምኒልክ ያህ’ ሲሉም ተስ ምተዋል።

የመረብ ምላሽ ገዛታቸው ከእጃቸው ወጥተ በመቆየቱ ከሁሉም ይበልጥ እጅግ የሚያሳስባቸውና የሚያስተካካቸው ከመሆኑም ሌላ የምቶች የቅንጦትና የመንደላቅት ልማድና ፍላጎትም ስላልፈጠረባቸው፣ የምኒልክ ትምህርት እየሰለፉቸው በመምጣቱ ወደ ሰሜን ኢትዮጵያ መገምገሙና መረባገጥ ደግሞ የሌሊትና የቀን ሐሳባቸው፣ የንግግር መጀመሪያ

ደው የኢትዮጵያን ታሪክና አንድነት የግዕዝተወሪያቸው ጦርነት
አልቲ የግዕዝተወሪያቸው እየሆነባቸው ልዩ ፡

በአዲህ ንጉሠ ነገሥት የሰሜን ኢትዮጵያን ጉዳይ ቅድ
ሚያ አንዲለጠትና ጦርነት ያላቸው ጦርነት ነጻ ግዕዝተወሪያ
ሚያል በየጊዜው እያገጠ የግዕዝተወሪያቸው ሆነ ፡

‘አሉላ የሚልክ ተራቢ ሆኖ አሉላ በሚልክ ቤተ መንግሥት
ተተዋል ‘እርቅራቅ’ ይህን እንቅያልን ግልት በወት ነው ፡
ሚልክ አሉላን ግዕዝተወሪያቸው በእኛ ላይ ለመገመት በመስ
ናዶ ላይ ለመሆናቸው በቂ ግረጋግሜትን ሊሆን ይገባል’ እያለ
ባራቲሪያ በየሰዓት የሚያላገግቡት ሙተነት ሆነ ፡

ራሱ አሉላ የሰሜን ኢትዮጵያ ጉዳይ ሲወዘውዛቸው በነበረበት
ወትት ደግሞ ፡ እኔ ሚልክ ወደ ወላይታ መገመት እስረ
ላጊያቸው ሆኖ ቀረቡ ፡ በዚያም ዘመን አሉላ ሰባት ሙተ ታሪካት
ደርቶ ተደልፏል ፡ በሰዓት ግዕዝተወሪያቸው በቂ ግረጋግሜት
መገረፍና ገንዘብ ተላካቸው ፡ በዚያም ጊዜ ፡ ‘ይሸኛው ዘመን
የአንድ ፡ ቢወጥ የሁለት ራሶች ጦር ይባታው ነበር ፡ ባርቱ
ከንድ የሚያሰራጩ ጠላት ያለው ገን በሐግራን በኩል ነው’
በለው ነበር ፡

አዲህ ሚልክ በሰሜን ኢትዮጵያ ሲደረግ የነበረውን የውጭ
ወረራና ግራት የሐንሰ አንዲወጡት ጠባቢ ርገፍ አድርገው
ትተውላቸው አንድ ነበረና ፡ የእርሳቸው ትኩረት ደግሞ ወደ ደቡብ
ኢትዮጵያ አንድ ነበረ አሉላ በደበልጥ የተገነዘቡት ወትትም
ሆነ ፡ በአዲህ ዝውላዋ ሲመለሱ የሰሜንን ጉዳይ እስረከርብ
ታሰቡ’ በግሉ እያነት ወደ ወላይታ አብረው ልዩ ፡

• • •

አዲህ ሚልክ በደቡብ ኢትዮጵያ የነበረባቸውን ችግር ለግ
ታደል የኢጣሊያኖች የመረራ ጠላት የነበሩትን አሉላን አስከት
ሎ ግዛታቸውን ለግዕዝተወሪያቸው ሲታገሉ ፡ ኢጣሊያኖች በሰሜን በኩል
ገናነው ነበሩት ፡ ከራሱ ሙገሻ ጋር ጦርነት መግጠማቸውን
በየተው ወደ አዲስ አበባ ተመለሱ ፡

ኢጣሊያኖች ፡ ወደ ምዕራባዊ ቀላ ወርደው ግልጽነትን ደል
ነገሩት ፡ ከሰላን ከያዙ ይላ ፡ ከራሱ ሙገሻ ጋር ወረራውን ሆኖ
መረባቸው ያከናወኑት አንዱም ፡ ሙገሻ ከሙሉላዎች ጋር
ተባባረው ሲወገንና የአካል ጉዳይ ገዥ የነበሩትንም ሳሉት
ሐትብን አባባለው የእርሳቸው ተባባሪና የኖ ተታዋቂ ለግደራን
በየተነትና ዕትድ አንድ ነበረችው ከግልጽነት ላይ ከግሪክ
ነው በነድ አረጋግጠናል ፡ በለው ነበር ፡

በላራ በገጣሪ ያከናወኑትን ለብስቦ ትግራይን ለመያዝ
ሲያሳሳሉ የነበረው ባራቲሪ ዐደጥ ሲያርብ ፡ ሕዝቡ ባርቱ
ተቃውሞ በግዛቱ ፡ ያልጠበቀው ሁኔታ ሆነዋልና ከአራት ተናት
በኋላ ጓዙን ጠቅልሎ ከዐደጥ ወጣና አከላገላቸው ነፃ ፡

ያንጥ አንኳን አሉላን ያህል ታላቅ እዝማች ባይኖራቸው
ወጥ ቅሉ ፡ የአገራቸው መደረር እጅግ ያገነዘባቸው ራስ መንገድ
ገዳ ዐሥር ሺህ የሚሆን ጦር አሰልፈው እርሳቸውም ወረንታቸው
የመረብን መንዝ ተሻገሩና ከአካላት ላይ ጦርነት ገጠሙት ፡

በራቲሪ ከዐደጥ በወጣ በዐሥር ተናት ውስጥ ራስ ሙገሻ
ዐሥር ሺህ ጦር አስከትተው ሁለት ተናት ሙሉ ተጥ አድርገው
መከተው በሚያስደንት ጀገንነት ከተጥቱ በኋላ ደል ሆኑ ፡
ከከአካላት ተመለሱም በገጣሪ ላይ አንድ ሰራና የጣሊያን ጦር
ሐሊቲን ሲገመገሙ አድር ደረሰባቸውና አንድ ገና ተጥቱ ፡ በዚህ
ኛውም ጦርነት ሙገሻ ደል ሆነው ወደ ትግራይ ሲሸኛ
ደጃች ተደላ ዐባይ ጥቱ ፡

“ወይኔ አሉላ! ወይኔ የወሃብዝ አሽከር! ወይኔ ወንድ! አንድነት
እኔ እዚህ ተተምጦ ባራቲሪ አገራን ያደረግ እርሱም ወንድ
ነገና ጦርነት ገጥሞ ደል ነገግ ምን ያደርገግ ምድረ አንኩቶ
እዚያ ተሰብስቦ እስከ ሰባ እየተባላ አገር አስደረገ” አሉ
ራስ አሉላ የጦርነቱን ነገር አንድ ሰው ፡

ከወጥቻቸውም ተነሡና ወደ ቤተ መንግሥት ልደው እቲጌ
ላይቱ ወንድ ገብተው ፡ “በራቲሪም በእያሉው ተነጋግረናል ፡
እኛም ይሸውና አንዲህ ሆነ ፡ ተግረደን ጀገና ሳይጠፋ ለዘ—
ሙሉ ወንድ ጥላቶ አንድነት አገራችን ያደረገ ለወንጥ አባባም

ያግልጽኝና ልሁድ ለሥመራ ያልገባው እንደሁ ይታዘቡኝ እንዲያውም ሌ. . . .” አሉና ነገሩን ጥተ አደረጉት። ‘ሴት ብለው ይቀሩኝ’ ሌላ ነበር። ግን ከፊታቸው ተቀምጠው ዐይናቸውን አፍጥጠው ይመለከቱዋቸው የነበሩት ጣይቱ ደግሞ ከወገኑም ወገኑ መሆናቸውን ዐውቀዋል። ሁሉንም ‘ጣሊያንን ከገራችን ግንባጣት አለብን’ እያሉ የሚከራከሩ መሆናቸውን ያውቃሉና ነገሩን ጥጥ አድርገው ፤

“በሚያምኑዋት በእንጦጦ ግርያም ይዘዋታለሁ፤ ያግልጽኝና ልሁድ” ብለው በአላህ ሲንቀጠቀጡ አቴጌይቱ ተመስክቶቸውና፤

“ግደለዎትም የኔም እምነት እንደ እርሰዎ መሆኑን ያውቁ የለም? አብረን እንነግራቸዋለን ይሐዳሉ ፤ ግደለዎትም ይዘምታሉ” አሉዋቸው።

አጼ ምኒልክም ነገሩን በቸልታ ለግሰፍ ወይም በዲፐሎማቲክ ብቻ ለመፍታት እንደማይቻል ከታሪኩት በኋላ ራስ ወሴን፣ ራሱ ሚካኤልንና ንጉሥ ተክለ ሃይማኖትን ከነሠራዊታቸው በራስ አሉላ አዝማችነት ወደ ሰሜን ለመላክ ማዘጋጀት ጀመሩ።

ነገር ግን በዚህ ዕቅድ ላይ ደግሞ ብርቱ ውዝግብ ተነሣ በት ። አንዳንዶቹ መኳንንት፣ ‘ይህን ሁሉ ሠራዊት በአንድ ጊዜ ከመላክ ለራስ አሉላ ጦር ተወያይተዋቸው ቢሔዱ ይቻላል’ ሲል በአዲስ አበባ ኑዋሪ የሆኑ የሚጠጋቸው የትግራይ ተወላጆች ደግሞ፣ ‘አሉላ በትግራይም ሆነ በሐግሌን የተጠሉ ስለሆኑ በእርሳቸው መሪነት ጦር ማዝመት ወርሶ እንዲከፋ ግድረግ ይሆናልና ይታስብበት’ ግለት ጀመሩ። በተለይም የአጼ ምኒልክ መልእክተኛ ሆነው ወደ ትግራይ ሲመላለሱ የነበሩትና ራስ መገንባት ለምነውና አብብለው ያመጡት፣ ተስፋይ ሕንጣሉ ከጥላቻቸው የተነሣ የአሉላን አዝማችነት በመቃወም አጥብቀው ተክራክሩበት ። በዚህም ሁሉ ምክንያት የሆኑት ራሶች ሠራዊት ጠቅላይ አዝማች ሆነው ወደ ሰሜን ኢትዮጵያ ለመሄመት ታዋቂው የነበሩት፣ የአሉላ አዝማችነት ለጊዜው እንዲቆይ ሆነ።

ነገር ግን ከሰሜን ኢትዮጵያ ወደ አጼ ምኒልክ ቤተመንግሥት ይጉርፍ የነበረው ዜና፣ የኢጣሊያኖችን ዝግጅትና ትግራይን ካልያዙ የኦርትዶ ጥቃቸው ለረጋጋላቸው እንደማይችል ያመነበት ጉዳይ በመሆኑ፣ ባልታሰበ ቀን መቀሌ ሊገቡ እንደሚችሉ ሰቡ የሚያመለክት ስለ ነበረ፣ አጼ ምኒልክም ዘጥብቅ እያሰበባት ሔዱና የጣሊያኖች ማበረራሪያ የሆኑትን አሉላን የግዝመቱን ጉዳይ እያመነበት ሔዱ።

ራስ ሚካኤልና ዋግ ሥዩም ብሩ ምክትሎች ሆነው በራስ አሉላ ጠቅላይ አዝማችነት ከዐሥራ ሁለት ሺህ በላይ የሆነ ሠራዊት እንዲዘጋጅና፣ ለዚህም ዘመቻ ሃምሳ ሺህ ብር ተመደቦ ለት ለሠራዊቱ ስንቅ ሀገራቸውንም እየከፋ ወደ ኢጣሊያ ለገቡት ማባበያ እንዲሆን ተወሰነ።

የአሉላ ጦር ትግራይ ከመድረሱ በፊትም ለግባበያና ለሰንቅ ማሰናጃ የሚሆን ዐሥራ ሁለት ሺህ ብር በአስቸኳይ ለራስ መገንባት ተላከ። በተወራገሪያም አዝንጌና ዞብል በቀጥታ በራስ አሉላ አስተዳዳሪነት እንዲመደቡና ለጦርነቱ ስንቅና ወታደር የሚዘጋጅባቸው እንዲሆኑ ታዘዘ።

ምንም እንኳን በአሉላ አዝማችነት ጦር ለመላክ ቢዘጋጅም፣ ፈረንሳዮች ደግሞ ነገሩን በሰላም ለመወረስ እንዲያመች በመቻላቸው እንዲዘገይ አጼ ምኒልክን መወትወት በመጀመራቸው፣ ነገሩ እየዘዘ ሔደ። ባራቴሪ ግን የምኒልክን ዝግጅትና በተለይም የአሉላን አዝማችነት ከሰማ በኋላ ‘የተደግለው ዳላ’ ትግራይ ከመግባቱ በፊት መቅደሙ እንደ ሚያዋጣው ሰላመነበት፣ አደግራትን፣ ዐድዋገና መቀሌን እያስታተለ ያዘ።

አሉላ ገና ከአዲስ አበባ ላይወጡ፣ የመቀሌን መያዝ እንደ ሰሙ ተጣና እላህ እንደ ተናነቃቸው ወደ ቤተ መንግሥቱ ሔዱና “እንሆይ ቱርጤን ልወቀው ። ኢትዮጵያኮ ዐይናችን እያየ ተወሰደች ። ምን እስቲሆን ነው ጥቃቸው? እኔን አላመኑኝ እንደሆነ ጀገና ጥልቀታልና የሚያምኑትን ይላኩ” ብለው አቤቱታ አቀረቡ።

“አንተን ወንድህን እንዴት አላምንም! ‘ረረገሳዬ ነገ ሩጅ’ ወላጅ እንወርሳለንና ወቅጥን እያሉ ነው እንጂ” አሉ ምኒልክ።

“እኔ እንደ ረረገሳዬችን፣ እንወላጆችን፣ ወላጆችን፣ ገቢዎችንም ሆነ ደርቡኞችን አላምንም ዕውቃችሁልሁ። በእያለክ ለነርሱ በሩጅ ልቦን የከፈተ የለም። ‘እኔ ሳኙኸው እንተ ቀጥተው’ ነው ብለንታችሁ። በመሆኑ ረረገድና ትንትን ይታመናል! አሁን ለእንግሊዝ ታሪክ የግሉን በልላ ውል እኮ ነው የግሪፍነውን” አሉ አሉላ።

“በምን ዐይነት ውል? ይሆናል” አሉ ምኒልክ።

“መቼት መታለን ይሆናልና መታለን እናስታውቃለን? ዐደግን ለተቀላቀውና ደንበራቸው እዚያ ይሁን ነው የግሉን ይህን ያላለም እንደሆነ ይታዘቡኝ” አሉ አሉላ።

“እኔ ምኒልክ በጋራው ትግል ይህ ይሆናል ብለህ ታስባ ለህ!”

“እኔ ለሳብሽም ለጋራው ትግል መታለን በምናለው ይፍትሳልኝ ለህመት” አሉ አሉላ።

“እንግሊዝ መታለን ከያዘለህ በየት ትገባለህ” አሉ ምኒልክ።

“ወራጅ አበባ ዙሪ ለካላ ጉዳይና ልግላንን ለይዘበት እችላለሁ፤ ብቻ ይፍትሳልኝ” አሉ አሉላ።

“ጉጂ ይሳርከህ ግሉን በልላ በኩልም ሆኖ መሄድት ይገባል፤ ለንተ ብቻህን ከሆነክ ያጠቃልል” አሉ ምኒልክ።

ራስ አሉላም ጥቂት አበባ አደረገና፡ “እንግሊዝውን የአገር ራስ ሆኖ በዚያው በኩል ታጥቆ ከራስ መገዛገዝ ይገባል፤ ወደ መታለን ዐደግ ቢያመራ የወለደ ይሆናል” አሉ አሉላ።

“ጉጂ ግሉን ነው ይሳርከህ፤ እንግሊዝው በዚያው በኩል ራስ ወል ይገኛል” አሉ ምኒልክ።

በዚህ ነገር አለቀ። ራስ አሉላ ከሆነው ሺህ በላይ የግሉን ወንድም አበባረው ግሉን 25 ቀን 1887 ከአገሩ ተነሡ። በወቅቱም ደጃች አንዳርጋቸው፣ የግሉን ጉዞ፣ ደጃዎች ጋደላግርያም፣ ረታውራሪ ጉሙ፣ አሃግቱ አበራና ደጃች ተደላ ጥህድ ተደላደሉ። አሉላ ጉንታና ሲታ እየተናገሩት ጉዞአቸውን ተጠለፍ በወረሊሉ በኩል ተተክሎ በሩ ግሉ ደረሰ። የግሉ ጉዳዮችም በዚያን ጊዜ የገንዘብ ይዘት ይዘው ከነበሩት ከራስ ወል ይገኙት። በወቅቱ ራሽያ መሪት የበለጸገ ከራስ ወል ለግሪክ ነበረ።

በዚያን ጊዜ በአዲስ ምኒልክ ወገን ተደግፈውት ከነበሩት መሃንንት አንዱ ራስ ወል ነበሩ። የእሱ ግሉም ወንድም ናቸው። ታዲያ ነገሩን ከራስ አሉላ እንደ ሰሙ መትላላውን ይመኛውን ተቃውሞ በሳራቴሪና በአዲስ ምኒልክ መካከል ገብተው ነገሩን በሰላም ለመወረስ እንደግባሉ አሰራሪዎች።

ራስ አሉላ ምርጫ ብለው አዘኑ፤ ተከሡ።

“አውራ እያደገኩ በረሃ በተቀመጡ በተላለፍ ነበር። የጉዞዝ አለቃ ሆኜ በተገታሁ ተጥቶ በተወጣሁት ነበር” ብለው ሲያዘኑ አሃግቱ አበራ ሰሙዋቸውና።

“ከዚህ ሌላ ምን እናደርጋለን? የጉዞዝ ቤት እንዴት ተርቷል፤ እንደ ሌላው አይኖር፤ አይከራከር፤ የሸጥው ነገር ላይ ታወቅም፤ ትራፊክን ከነርሱ ተቀረክላሁ። መታለም ነው” አሉ አሃግቱ በምኒልክ ቤት መገንጠያ ለብዙ ጊዜ የቆዩ መሆናቸውን ለግሉ ታላቅ ያህል።

“አዩ ሊትዮዶያ ለዩ አገረ! ለዩ የፒጥናት አገር! ለሻለየ ተናከሰን፤ እኛ እየተባላን ጠላት ቤትኛ ገብቶ ውሉ ይደር! ለዩ የኛ መሃንንት!” ብለው ሲተከሡ ቆዩና።

“ሳንተ ውስጥ ታማኝ ታማኝ አሸከሮች አሉህ አይደለም” ብለው አዝማች አበራን ጠየቁ።

“ለምን ሥራ የሚሆኑ” አሉ አዝማች።

“ወደ ሀገርህ የምንልካቸው”

“ወደ ሐግሴን የሚሉዱ?” ብለው ጠየቁ አዝማች።

“አዎ፤ ወደ ሐግሴን ሐደው ካንቲ ቤት ገብተው፤ ከዘመዶችህ ጋር ተገናኝተው የሚመለሱ።” አዝማች አበራ በሐሳባቸው ከአሸከሮቻቸው መካከል ታማኞች ለመምረጥ ሲያምሰሰሱ፤ ለሌላም ዲላማቸውን መምታቸውን በማረጋገጥ በጉጉት ይመለከቱዋቸው ጀመር።

“ለዎ እንዴታ! አሉኝ እንጂ አይሳኑኝም” ብለው አዝማች አበራ የታማኝ አሸከሮቻቸውን ብዛት በሐሳባቸው እየቆጠሩ ጣቶቻቸውን ተራ በተራ ሲያጣጥፉ ቆዩና።

“እንድ ዐሥር የሚሆኑ በጣም ታማኞች” አሉኝ አሉ።

“የተወለዱትስ የት ነው!” አሉ አሉላ።

“ከኔው ጋር ነው፤ ሐግሴኖች ናቸው” አሉ አዝማች።

“መልካም ነው፤ መሸት ሲል ለብቻ አምስቱን አምጣልኝ፤ ጉዳይ አለኝና ወደ ሐግሴን እስካትዋለሁ” አሉ አሉላ። ሁለቱ ይህን በሚነጋገሩበት ሰዓት ደግሞ ደጃች ተደላ ዋህድ ገቡና።

“እንግዲህ ውስጥ ማደራችን ነው መሰለኝ። ምናልባትም ራስ ወሌ ነገሩን ካሰራዱት ክረምቱን ወደየአገራችን ከርመን ብንመለስ አይከፋም” አሉ።

“ተወኝ እስቲ! ተወኝ፤ ትጥቃችሁንም አታላሉ! መዘመታችን የማይቀር ነው” አሉ አሉላ።

“ራስ ወሌኮ እኔ አስታርቃለሁ ብለው ተግምነዋል” አሉ ደጃች ተደላ እንደ ግሸፍ እያሉ።

“ምኒልክን ያህል ሰው ፈረንግዮችን አስታርቁኝ ብለው አግላጅ ለከው ያልሆነውን ጉዳይ፤ አሁን ግን ይመት አንድ

ወሌ ጣሊያንን ሸንገሎ ንገር ይጨርሳል ብለው ታምናለህ! ይልቅስ እንዳትዘናኑ!” አሉ አሉላ።

“እንግዲህ መቼም አቸላለሁ ብለዋል። ታዲያ ወደየት ነገገ ወደ አዲስ አበባ ልንመለስ ነው! ወይስ...” ብለው ተናገረው ሳይጨርሱ፤

“እሱግ አይምኒልክም ወደዚህ እየመው ናቸው፤ ጠብቀን የሚሉትን መለግት ነው እንጂ!” አሉ አሉላ።

መሸትሸት ሲል አዝማች አበራ ታማኞቻቸውን መርጠው ወደ ራስ አሉላ ድንኳን ወስደው አቀረቡዋቸው። ራስም የተመረጡትን አሸከሮች የትውልድ መንደራቸውን፤ ወላጆቻቸውንና የዘር ሐረጎቻቸውን እየጠየቁ አጣርተው ካወቁቸው በኋላ፤ “ልጆቼ፤ ጉብዝቼ!

አባቶቻችሁ አያቶቻችሁ ዘር ግንኙሳችሁ ታማኝ ነው። እኔም በዘናም፤ በተግባርም ዐውቃችኋለሁ። ቀደም ብላችሁ ወን ደግችሁን አብራን ተክትላችሁ ሸጥ ገብታችሁ የናራችሁም ለጠላት ስንገዛም ብላችሁ መሆኑን አላጣሁትም። አሁን እንደምታዩት ጠላታችሁን ከአገራችሁ አስወጥተን ለመግባት ይኸውና ጉዞ ጀምረናል። በሰዚህ እናንተም ነጋዴዎች ተመሳሳችሁ፤ አገራችሁ ገብታችሁ ከዘመዶቻችሁ ጋር ከተገናኙ ቸሁ በኋላ፤ በነጋዴ መልክ አሥመራ ገብታችሁ፤ አንደኛ፤ በጠትላላው ጣሊያን የሚሠራውን ሥራ፤ ሁለተኛ፤ ወታደሩ የት እንደ ሠራ፤ ሦስተኛ፤ ከየት ተነሥቶ በየት በየት በኩል አድርጎ ወደ ትግራይ እንደ ገባ፤ ስራተኛ፤ ትግራይ የገባውን የጦሩን ብዛትና ሠራር፤ አምስተኛ፤ መድፋን የጠመደበትን ቦታ ቦታውን፤ ብዛቱን ልትም አድርጋችሁ አጥርታችሁ እንድታመጡልኝ መርጧችኋለሁ። ስትመለሱ የድካማችሁን ጥጋ እከፍላችኋለሁ” ብለው አጃቸውን እያስመቱ አስምደው ለየአንዳንዳቸው ሁለት ሁለት መቶ ብር በጥተው ሲያሰናብቷቸው፤

“ግዴለዎትም አይጠራጠሩ፤ ታማኞቼ ናቸው፤ ጠንካሮች ናቸው፤ ያስቡትን ልትም አድርገው ያመጣሉ” ብለው አዝማችም ጽኑ አምነታቸውን አረጋገጠላቸው።

ትግራይ ገብተው ባራቲሪን ለግተራውስ ገንተው የነበሩት አለላ፣ ወረራሉ ማረፊያ ከሰነባባቱ ይገላ እኔ ምኒልክ ማደጄው ተገዛው እንደ ደረሱ ጉዳዩን አቀረቡላቸው።

እኔ ምኒልክ ከጠባብ ምርጫ ላይ ወደቁ። እዚህ የግልጽ ፊርማ ያላቸው ከአግኝቸው ጋር አገዛጃ ግራንዝ ገጥመው እጆታው ተይዞ ቆይቶው። ወለቱም አንዲያቦርቶ ምኒልክ ዘደፈጠሩና፤

“ከረዎቱ ማግባቱ ነው። በዚህ ከረዎት ወታደሩን ገንጣታትና አገራችን ስንት አቅርቦ ግልት ባርቁ ችግር መሆኑን ይላቸዋል። ታውታላችሁና፣ አለላም ወደ ጥገ ፊርማና በዚያው ሆነህ ተጠባባሪ። ተስተይ ሕግግሉ ደግሞ ትግራይ ተሻርሶና ማንኛን እየረላህ ዐጪታውን እየተከታተለህ ላክብን...” ባለው ተገላገሉ።

አለላ በዕጩ ወር ጥገ ገብሮ፣ “የወንድሮን ከረዎት አጋጫ ባለባልና ሴት እያላችሁ ጥሩኝ” እያሉ እየሞቱ የግራንዝና የላ ምረን ወገኖች ተሻግረው ለመዘመት እንዲፈትድላቸው እኔ ምኒልክን በመልክት መጥፎት ጀመሩ።

በዚህ ማገሥቱ በኩል ደግሞ የእኔ ምኒልክ የትርብ ለግራንዝና ለቴጌ ግድቱ ጭምር ልላ ልባብ አቀረቡ።

“አለላን የመሰለ ጦረኛ ሰው ካጠገበ ለምን ይርቃል? ትግራስ ከነባ ይካል ከማንኛ ጋር ሆኖ ቢወጋገስ? ያለዚያስ ደግሞ ቸኩሉ ጦርነቱን ገጥሞ ይልስ ለራሱ የሰጠው እንደሆነሽ እንኳን እኛን እርሳችን ማናቱ አይደለም? ደግሞ ዓለፈን በባቡ ለታሉ በደዘመስ ታላቅ ወርደትና ሞት አይደለም? ለግንኙ ወጥ በወሰጠ ካለው ወታደር ገግሉን ወደ ራስ ማገዝ ወደ ደርና አለላን ካጠገበ ምስቀመጥ ይሻላል” የግራው ምክር አቤንጊዮ የራስ አለላ ጦር ገግሉ ወደ ራስ ማገዝ ተለክ አለላም ገግሉን ጦራቸውን ይዘው ከጥገ ወደ ምንጃር እንዲመለሱና ከረዎቱን በዚያው እንዲያባሉ ታዘዙ።

የዓለፈ ጦር በትግራይ ውስጥ ማንሰራተኛን እየቀጠለ ልላ ልደ ምኒልክም የተወሰነበረ ጦር ግዛት የግደተርላቸው እየሆነ ልደ። በዚህ ጊዜም ነበር አለላን ጦርነቱ።

“አንተን ዘግቶ ከግድረኝ ረላቱ እንድትሆንኝ ራሴ ለምደታት ጦርነት ከትርቢ እንድትሆን ረላጌ ነው ያስቀረቡህ። ለወገኖ ራስ መኮንን እንዲዘግቡ ታዘዙልና ስለቱን ማንኛን ዐናቱውን ተሱ ጋር ተመካከሩበት” ባለው ከራስ መኮንን ጋር አገጣጠሙባቸው።

“ምን ከፍተኛ! ቢሆን ቢሆን ከጌታዬ ከራስ መኮንን ጋር ብዘገኙት ባልጠላው። ካልሆነም ማንኛውንም ባልሆነን ለመሰታሰብ ሲሰቡ የግራንዝ ሰዎች እስግግታለሁ” አሉ ትረታዊ እንዲያቃልላቸው እየተናገሩት።

እኔ ወረራሉ ማረፊያ በነበሩበት ጊዜ ወደ ሐግሌን የሰደዱባቸው አምስቱ “ምርጥ ምርጥ” ሐግሌኖች በተገነረቡ ስለት መረረት አሥመራ ገዛተው በእኩል ጉዳይ በእድገራት፣ በወደጥ፣ በመተላለፍ አምባላጌ በግምራ በኩል እድርገው በጥናት በጥገ አቆራርጠው አለላ ከጠባባሪ በላይ መረጃ አቀረቡ። አለላም ከጠባባሪ በላይ ይላግታል። “እነዚያ ልጅ ተመላካኝት ልላም ጦርድ ነግረዋቸዋል። አሥመራ የነበረችውን አልፈዋቸውን ዓለፈኛች አቃጥለው። ‘አባቶች ልባቸው ወግ አንዲሆን’ የአለላ ቤት በነበረበት ቦታ ላይ እነሆ የወግ ጋጌ ወራጎች” ባለው መናገራቸውንና ነገሩም አውነት መሆኑን ቢነግሩባቸው።

‘የእርሱን ልብ ደግሞ አቃጥለዋለሁ’ አሉ።

አምባላጌ ላይ በተደረገው ጦርነት እንደገናም መቀልን ለመከላከል የተደረገውን ስለት ያቀነባበሩት ራስ አለላ ነበሩ።

በመኮንንን ጽኑኛ በተከፋፈለችው ትግራይ፣ አንዳንድ ሹመት የርቶ በሹመትም ለመቀመጥ የተገነፈገጉት አለላ፣ ዓለፈንን ከራርገው ከሰጥን አትጥሉኝ አስወጥተው የሚረብ ግድ ግዛታቸውን መመለስ፣ ያለዚያም የምኒልክ የጦር አባታዬ መሆን

የናው ዲላማቸው ከሆነበት ጊዜና ውሳኔ ላይ ደርሰዋል፤ ያጠነትን ያህል፤ ያመነበትን ያህል፤ የግራውቂትን ያህል፤ የችሎታቸውን ያህል፤ ጣሊያንን የመጥላታቸውን ያህል፤ አሥመራ ከተማ ላይ የነበራቸውን ጎጆአቸውን የናፈቁትን ያህል፤ የልብ ምክራቸውን ለራስ መኮንን አበርክተው፤ አስዘምተው፤ በመጀመሪያ አምባላጊ ላይ ድል አስገኝተው፤ ቀጥለው መቀሌን ካስከበቡ በኋላ፤ “ሰበይቲ ሸዋ ሸህ ትውላድ” አሉና ያረረ አንጀታቸውን ቅቤ አጠጡት፤ ከኩፊት ጦርነት ሲመለሱ እንደ ተሠሩትም ሹርባ ተሠርተው ጸጉራቸውን አንድ ጥዋ ቅቤ ተቀቡት።

መቀሌ የነበረው የጣሊያን ጦር እንደ ተከበበ ጣሊያንም መልእክተኞቹን ወደ አዲስ አበባ በመላክ ነገሩን በእርት ለመውረስ ጠየቀ። እያዩ ምኒልክም “እኔ የሰላም ተጋፊ አይደለሁም፤ ሰላም ያስጠላችሁ እናንተ ናችሁ፤ አሁንም ሰላም ከተመኛችሁ እሽ” ብለው አንደገና የሰላም እጃቸውን ዘረጉ።

አጼ ምኒልክ ለዚያ ጦርነት በአዝማችነቱ በራስ መኮንን ፈንታ አሉላን ልከው ቢሆን ነገር ለሰላም ድርድር የግሪያደርስ ጊዜና ነጥብ ጣሊያኖች ባላገኙ ነበር፤

ጣሊያኖች በሰላም ከመቀሌ ለመውጣት በጊዜያዊነት ወቅት ደግሞ፤ “ምኒልክ ያን ሰይጣን፤ ያን አሉላ የግራትን ምትሐት የሐግሲንና የሠራዩ ገዥ አድርገው ሊሰፋት ነው” የግራ ወሬ አሥመራ ገባና ጣሊያኖችን ግሸበር ጀመረ። እውነት ያለመሆኑን ባራቲዮሪም በሰላዮቹ አግካይነት ካረጋገጠ በኋላ ወደ ሀገሩ በአስተላለፊው ግብራሪያው ላይ፤

“የኛ ጥላቻ በደም ሥሩ የሠረዘበትንና መራራ ጠላታችንን አሉላን አጼ ምኒልክ ከግንባር መሥመር ወደ ጳላ መልሰውልናል፤ ምክንያቱም ግልጽ ነው፤ ያ—ግዴለሽ ሰውዬ ጦርነት ከገጠመ ከትእዛዝ ውጭ ሆኖ ወደፊት በመገፋት ለሰላማዊ ንግግርና ውል በርና ጊዜ ሊሰጥ የግድፈልግ መሆኑን በመገመታቸው ነው” ብሏል።

ይሁን እንጂ ሲወገዱ ‘እርት’፤ ተገረሰ ሲሉ ገፊት ሲያዩ የነበሩት ጣሊያኖች ነገሩን በእርት ለመውረስ በግልጽ ጥረት፤ ምኒልክም አዲሱን የግብራሪያ ዓላቸውን ጅገርና ጦርነት ለአንደግሆን ምኒልክ ያመነበት ጉዳይ መሆኑን የግሪያደርስ ዝግጅት ሆነ።

አሉላ በዐድዋ ጦርነት

የኢጣሊያ ወታደሮች ምሳዋ ከደረሱበት ዕለት ጀምሮ ፡ ራስ አሉላ የፈረንሳይ አስተዳደር የተከላከሉት ጉዳይ እየገፋ ሙግና ዐድዋ ላይ ትልቁን ጦርነት አስነገ።

ከኢጣሊያኖች ጋር በሰላም ለመኖር ታላቅ እምነትና ተስፋ ሲኖራቸው አዲስ ምኒልክ ፡ ዝነኛውን የውጭ ጉዳይ ሲፈራረሙ ዐሥራ በባቶች አንቀጽ አከራካሪ ብቻ ሳይሆን ጦርነትንም አስከተለ ፡ ያ ጣጠኝ አንቀጽ የሚለውም ፡

“የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት ፡ ከአውሮፓ ንገሥታት ለሚፈልጉት ጉዳይ ዐቶ በኢጣሊያ መንግሥት እጋዳጅት መላክ ይቻላቸዋል” ነበር ፡ ይህም አንቀጽ በአግርኛው ጽንጽ “ፈቃዱ የሆነ እንደሆነ” የሚል ቃል ያለው ሲሆን ፡ በኢጣሊያኖችው ጽንጽ ደግሞ “ይገባዋል” የሚል የገደታ መገልሰ ያልሰ ነር ውለቱ ሳይገጣጠሙ ተሩ ፡

ራስ አሉላ ግን ፡ የውሉን ነገር እንደ ሰጠ ፡ ዝነኛውን ካልጠነከረ ፈረንሳይን ወደረተት ለጠቅላይ አንደኛው ይኖርልኝ ብለው ነበር ፡ የፈረንሳይ አስተረፋቸውም ለጦርነቱ ከምኒልክ ጋር ሆነው ተሰለፉ ፡

በደረሰላ ባራቲኦር አድግቶነት ፡ ዣያ ጀህ ወታደር ለሰላይ ከሰድሳ ዓላይ መድፍጭና ከአሥመራ ተነሥቶ ትገራይ የገባው የኢጣሊያ ጦር ፡ በመጀመሪያ ለምሳሌ ፡ ተገሉ ሙቀሌ ላይ ከሆነ ወላ አንደኛና ኃይሉን ጨምሮ በአራት ደረሰቶች እየጊነት መድቦ ወደፊት ገፋ ፡

አዲስ ምኒልክም በራሳቸው አድግቶነት ፡ ከአራት ዓይነት ጀምሮ በአንድ ንጉሥ ፡ በሰባት ራሶች ፡ በአንድ ጥገ ፡ ሥፍራና በአንድ

ፈቃውራሪ እዋጊነት ከሰባ ሽህ በላይ የሆነ ጦር አስለፈው ወደ ዐድዋ ገሠገሡ ፡

ዐብቲም ወገኖች ለታላቅ ጦርነት መሰላለፋቸውን የተመለከቱት እውነተኛዎቹ ዜጎች ደግሞ ፡ የግል ጠባቸውንና ኩርፌያቸውን ጠብ ርግፍ እያደረጉ ወደ ወገን ጦር ተቀላቀሉ ፡

ከእነዚያም ቁርጠኞች ወገኖች ፡ ደጃዝማች ባሕታ ሐጉስ ራስ በብሔትና ራስ ሐጉስ ተፈሪ ዋና ዋናዎቹ ነበሩ ፡ በተለይም ደጃዝማች ባሕታ ሐጉስ ቀደም ብለው የኢጣሊያኖች ደጋፊ ሆነው በማገልገላቸው የአካለ ጉዛይ ገዥ ሆነው ነበር ፡ በዚህም ጊዜ በግዛታቸው ውስጥ የሚገኘው ለም መሬት ተቆጥሮ ተከለሱ ለኢጣሊያኖች እንዲሰጥ እንዲያደርጉ ታዘዙ ፡ ተገሉ ደግሞ ፡ በግዛታቸው ውስጥ የሚገኙትን ቆነጃጅት እየመረጡ ለኢጣሊያውያን ወታደሮች እንዲሰጡ ታዘዙ ፡ በዚህ ጊዜ ባሕታ ሐጉስ አሻፈረኝ ብለው ይነግሱ ፡ ባለቤታቸውም ፡ “ምነው እነርሱ ያዘዙህን ብትፈጽም” ይሏቸዋል ፡

“እኛ እንግዲያው በመጀመሪያ ያንችን ልጆች ልስጣቸዋ!” ይላሉ ባሕታ ሐጉስ ፡

“እዋይ! ይህስ አይሆንም!!” ይላሉ እናት ፡

“ነገሩ በንች ላይ ሲመጣ የእናትነትሽ ልብ ተነካ ፡ ሌሎች እናቶችም ለባቸው እንደሚነካ አሰቢ” ብለው ባሕታ ፡ “የወገኖቼን መሬትና ቆነጃጅት ለቀይ መርዘኛ እባብ አሳልፈ አለላጥም” ብለው ‘አሻፈረኝ’ ይላሉ ፡

ወዲያው የበላያቸውና ተቆጣጣሪያቸው የነበረውን ኢጣሊያዊ የመቶ አለቃ ራሳቸው ጉረርውን አንቀው ይጥሱና በእግራቸው ረገጠው በጉራዴያቸው ሲወጉት የመቶ አለቃው ፡

“ኢጣሊያኮ ኃያል ናት” እያለ ሲሞህ ባሕታም ጉርሮውን በጉራዴያቸው እንደ ወገ ፡ “ኢትዮጵያም ከኢጣሊያ የበለጠች ኃያል ናት” ብለው ረሸነት ፡ ቀጥለውም ሐላይ በተባለው ቀበሌ ከነበረው የኢጣሊያ ጦር ጋር ገጥመው ከፍተኛ ጀብጽ ፈጽመው በቆራጥነት ተሠዉ ፡ ሕዝቡም ፡

“ባሕታ ባሕታ ሰንይቲ
አንበሳይ ትውልድ ሰበይቲ
በሐንቲ ጠመንጃ ቀታል ምሕቲ”
ትርጉሙም

“የሰንይቲው ጀግና ባሕታ
እናትህ አንበሳ ወልዳ አሳደገች ወይ አጥብታ!
በአንድ ጠመንጃ መቀውን የምትመታ!”

ይህ የጀግንነትና የአንድነት ዜና በያለበት ማስተጋባት ጀመረና በቆመትና በልዩ ልዩ ምክንያት አኩራፊው የነበሩት መኳንንትና ወታደሮች ሁሉ ከኢጣሊያኖች ልካባቢና ከየነበሩበት እየወጡ ወደ አጼ ምኒልክ ገመገሙ ከኢጣሊያ ጦር ጋር ተሰልፈው የነበሩትና በቅጽል ስም “ባሻ ባዙት” እየተባሉ ይጠሩ የነበሩት የኤርትራ ተወላጆችም፡ “እንጀራቸውን ብንበላም ለነሱ ብለን፣ አገራችንና ንጉሠ ነገሥታችንን አንወጋም” ብለው ውስጥ ውስጡን ዐድመው ብዙዎቹ በጦርነቱ ሳይዋጉለት ቀርተዋል።

አጼ ምኒልክ ኅዳር 19 ቀን 1884 ውጫሌ ላይ ከኢጣሊያ መንግሥት ወኪሎች ጋር በተፈራረሙት ውል መሠረት፣ ዐሥራ ሰባተኛውን አንቀጽ አጼ ምኒልክ እንዳለ እንዲቀበል ለማግባባትና ለማስፈራራትም የኢጣሊያ መንግሥት ልኮት አዲስ አበባ መጥቶ የነበረው አንቀጺሊ የተባለው ኢጣሊያዊ ከአጼ ምኒልክ፣ ከእቲጌ ጣይቲና ከመኳንንቱ ፊት ቀርቦ፤

“ይህን ነገር እምቢ ካሉ ጦርነት መግባቱን እንዲያውቁት ያስፈልጋል!” ብሎ ሲደነፋ፣ እቲጌ ጣይቲ ደግሞ ከእርሱ እጥፍ ጊዜ ቲግ ብለው ተቆጡና፤

“እኛ ለራሳችን እንበቃለን፤ የሀገራችንንም ክብር እንጠብቃለን፤ አንፈራችሁም በፈቀድነው ጊዜ ከመራታችን ከሀገራችን ተፈራ እንደ ድንጋይ እንፈነትሳችኋለን” አሉ።

እርሱም ከአዳራሹ ሊወጣ ከሞከረ በኋላ እንደገና መለስ ብሎ፤ “የምንገዛመውከ ጦርነት ነው፣ ወንጌ፣ በሆነላቸው እንኳን ሲቲቱ” አላቸው።

“የእኔ ሴትነትና ያንተ ወንድነት የሚለካው እዚያው ጦር ሜዳ ነውና እንዳትቀር” ብለው ሲመልሱለት ራስ አሉላ ስም ተው ነበርና፤

“እኔም የእቲጌ ጦር አበጋዝ እሆናለሁ” ብለው ነበር። ምኒልክ ግን አሉላን የእርሳቸው የቅርብ ረዳትና አማካሪ የሰለትም አስተባባሪ አደረጉ እንጂ ለእቲጌ አልሰጧቸውም። አሉላ ከአማካሪነታቸው ሌላ፣ በጠላት እንቅስቃሴ ላይ በሰልጥ አስተባባሪነትታቸውም ማተኮር ዋናው የጦርነት መቅድም መሆኑን ስለሚያውቁ፣ ቀደም ብለው በጣሊያኖች ሠፈርና እንቅስቃሴ ላይ አሠማርተዋቸው የነበሩ የመረጃ ሠራተኞቻቸው ያስገኙላቸው ውጤት ለጦርነቱ ከፍተኛ አስተዋጽኦ ሊያበረክት ችሏል።

የካቲት 22 ቀን 1888 ቅዳሜ ሌሊት በኢጣሊያ የጦር ሠፈር ውስጥ የነበሩት ሁለት የመረጃ ሠራተኞቻቸው ከኢጣሊያ የጦር ሠፈር ቸልከው ወደ ዐድዋ ገሥግሠው በራስ አሉላ ሠፈር ደርሰው ከራስ ዘንድ ቀረቡና፤

“ጣሊያን ከንጋቱ ላይ ወደዚህ ሊመጣ ተዘጋጅቷል፤ ስም እን እዚህ የነበሩት ሰላዮቹ ባቀረቡለት ወሬም መሠረት የአጼ ምኒልክ ሠራዊት ስንቱን ሊፈልግ መበታተኑንና ንጉሠ ነገሥቱ ከጥቂት ወታደሮች ጋር ብቻቸውን የቀሩ መሆኑን ያርሶ ለታልና ተጠንቀቁ” ብለው ነገሩዋቸው።

ከእነዚህኞቹ መልእክተኞቻቸው ቀደም ብሎ ደግሞ፣ በዚሁ በዐድዋ ጦርነት ታሪክ ምዕራፍ ውስጥ ሰማቸው ሲወሳ የሚገረውን፣ ባሻይ አውለሹም ሐረጉትን ወደ ሐግልን ዘመዶቻቸውን ለመጠየቅ እንደሚሉ፣ ተመስለው፣ ገብተው የኢጣሊያንን ሠፈር ሰለለው እንዲመለሱ በራስ መንገዳቸው በራስ አሉላ አማካይነት ከንጉሠ ነገሥቱ ዘንድ ቀርበው፣ ጣሊያኖችን እንደ ምን እድርገው ሰለለው እንደሚመለሱ ስልታቸውን ተናግረው አጼ ምኒልክም ተስማምተውበት ተልከው ነበር።

“ገሰጊኝ ነው፡ ሐሳብህን ወደጊዮለሁ፡ ገን ከመካንንጉና ከወር ለዘጋጃ ጋር ብንመክርበት ይቻላል” አሉ ለእያንዳንዱ፡

“እንግዲያው እስኪመክርበትና ጦሩ እስኪዘጋጅ ድረስ ያለውን ደፍተሩልኝ እኔ የመረብን ወንዝ ተሻግሮ ለሥረጽና ከሥረጽ የሚመጣ ጦር ቢኖር ለካላክል” አሉ ሐሳብህን፡ ገንጡ ነገሥታቸውን በዐይነት—እሴናቸው ጭምር እየተገፀት፡ በሐሳብ ባቸው ደገፍ፡ የመረብን ወንዝ ከተሻገርኩ የገደርገውን ዐውቃለሁ፡ እያሉ፡

“እንተ በሌላህበትስ ምን ተብሎ ይመክራል፤ ከመረብ ምላሽ ያለውን አገርም ሆነ ጣሊያናቹ የሠረሩበትን ሁሉ የምታውቀው እንተ ነህ፡ ግናቸውንም ነገር ግብታዎት ይገባሃልና ከመካንንጉ ጋር እንምክርበት” አሉ ለእያንዳንዱ፡

በዚህ መሠረት እያንዳንዱ ለእያንዳንዱ ጣይቱ ባሉበት፡ መካንንጉና የወር አበጋዎች ምርቱ ለሐሳብ የተረፈበት ሐሳብ ለምክር ተረባ።

‘እነዚህ በሐሳብ ለሠራዊቱ የሚሆን ስንት የለም፡ ሠራዊቱም በጉዞና በረዥም ተጉድተውታል፤ በደረሰውም እልቂት አዘኗል፡’

“እንደዚህ የተገኘውን ሠራዊት ወደ መረብ ምላሽ ብናዝ ምታው ደገፍ፡ ጣሊያናት ያደረሱበትን ችግር እንሰ ሕዝቡ በይዘሉት ይገባብናል፡ ምናልባትም የጣሊያን ጦር ያለ የሰለ ሥራሉን ይዞ ከመጣብን ጦርነትም ገጥመን ድል የሆንን እንዲሆን መላጥን አትተቅዱን ይይዝና ነጻነቷ ወርሶ ሊጠፋ ይችላል፡”

“በሐሊህ ባይሆን ሠራዊቱ ካረፈና ካገገመ በኋላ፡ እነዚያ ሄል ያለ አዝመራ ሲያገኝ በቂ በገዳና ዝግጅት እድርገን ሰጥ መለስበት ይቻላል እንጂ፡ አሁኑኑ ወደ መረብ ምላሽ መሻገራችን ከጥቅሙ ተሳታፊ የመሆንብናል” የግሏ ሐሳብ ከመካንንጉ ለሰ/ተሰነዘረ፡ ለእያንዳንዱም ይህንኑ እስተያየት ተቀባ ሌትና ያለሉላ ሐሳብ ተቀባይነት ሲያገኝ ተረ።

እያንዳንዱም ለጦርነቱ የወደገባቸውን ጽናቶችና ስህተት አስተሳሰቡ፡ ሐሳባቸውን በእንደገና ለእያንዳንዱ ያረጉ ሐሳብ ወደ መረብ ከተገኘው ጉዞታቸውን ሲገምቱ፡ በቅጥራቸው መካንንጉ በቂ መተላለፊያ፡ ሹመትና ሽልግት ሰጠው ራስ መገዛቸው የራስ ወልን ለጅ ወደዘረጉ ከላይን እንዲያገቡ እያሉ ለእያንዳንዱ ለእያንዳንዱ ጣይቱ ረትደው፡ ሐሳባቸውን ለመሸርጭ ለመሻገራት የሚሆን ሁኔታ ያለ ገንዘብ መደብላቸው፡ ተገላጭ የት ገራይ መካንንጉ ከራስ መገዛቸው ጋር ከሐሳብ እንዲታረቁና እንዲታዩት በእንደገና እንዲጠብቁ፡ ‘ከእንግዲህ ወዲያ ነው ሃገር እንዳለብንባችሁ አደራ’ ብለው፡ የሰግኑን ገዛታቸውን እንደየትውልድ ዘርፋቸውና እንደየአገላግላቸው አከናውኑ፡ በዚህም መሠረት ራስ መገዛቸው፡ ተገላጭ ራስ ሐሳብና ደግሞ ምግባሩን ተገንዝንና ሽረን፡ ተስፋዩ ሕንጣሉ ምድረትንና አፄንገን፡ ራስ በሐሳብ ሕጋዊነት እንዲገዙ ተሸጡ፡

በትግራይ ነገሥታት መሳፍንትና መካንንጉ የዘር ሐረግ ውስጥ በተቀኙ ክር እንኳ ያልተያያዙት ሐሳብ በትግራይ ውስጥ ታላቁንና በረከውን ገዛት ተሰጡ፡ ጥና ከተገኘው ወደጥ ሆኖ እስከ መረብ ወንዝ ድረስ ያለውን ሰራ ገዛት ሲቆሙ በትግራይ ቃሪክ ውስጥ እንደ የጠረ ለጅ ከዚያ ደረጃ ላይ ሲወጣ የመጀመሪያው በመሆናቸው በትግራይ ውስጥ ‘ጉድ’ ተባለ፡

በሹመቱ የትግራይ መካንንጉና መሳፍንት እንገታቸውን በደብዳቤ፡ የገበሬው ለጅ ሁሉ ደገፍ የገነቡበትና የሚመክሩት ሹመት ሆነ፡ እንደ ርስተ ጉልቱ ሁሉ፡ መካንንጉ ባይሻ ሹመትም፡ ገበሬውና ነጋዴው እየተሻገሩ ወንድ ለጅ በተወለደ ተክሮ “አሉላ” እያሉ በመገንዘብ ይወድም ጀመሩ፡ በአሉላ የላቀ ሹመትና ግዕረግ እንደገና ትናት ያቃጠላቸው እንራስ ሐሳብ በእስከግራዎቻቸው አፈ ቀላጫነት፡

“እኔህ የዘጥ ሰው እንዴት የጥህናቸው፤ የነገሥታት ሐረግ መምህህ ተሰናቸው፡ አገር ለገበሬ ገዛ ግለታቸው፡ ‘ወዲ ቄቢን’ አምነው ዐደጥን መስጠታቸው፡”

አገሪቱ ግንባራን በመደጋጀት ሕዝቡ ደግሞ፡
 “እኒህ የሆኑ ሰው እገር ይወጣሉ
 ምረቅ ለነበረ አደረ ደላሉ፡
 ደግሞ የግጭት የግዝጦች ደግሞ
 የግልህ የግሉ ንጉሥ አገግ ገና፡
 የትግራይ መኳንንት ምንም አያለቅሱ
 ገበሬ ሊሆኑ ወደጥ ላይ ንጉሡ!”

አያለግ በግሊንቀሃቶች ለግክይነት በየድግሱና በየወገኑ
 እያወሰደ በየቦታው አሳረፈባቸው፡፡

የግልህ ታግኖና በላግላ የሆነት አሉ፡፡ ትግራይ ውስጥ
 በሌላጋቸው ቀን፡፡ ወደረሰባቸው በታ እንደሌለባቸው የግደግ
 ወረ መንግሥት ሆነ ሌላውን የግደግና ለግንጥ የግንባራደሩ
 ሆኑ፡፡ የትግራይ መኳንንትም ሆኑባቸው እያረፈ አሉ፡፡ በአከበ
 ሮትና በደርሃት መመልከት ከተገደዱበት ሁኔታ ላይ ደረሱ፡፡
 አሉ፡፡ ህወሓድ ከሞትገኘው ትደለቸው ሻል ያለች አዲስ ዲት
 አከበጥ ውስጥ በግራራቸውም፡፡ የትግራይ መኳንንት፡፡ ‘ላን
 ግሥ አለቤት እንደሆነ’ እያሉ የጥላይና የገብት ወረ ጥበቃ
 ባት ደረሱ፡፡

እርግጥ ነው፡፡ አሉ፡፡ መረብ ወንዝን ተሻግረው ብሊያናቸውን
 እና፡፡ አከበጥተው ግዛታቸውን በእጃቸው ለግብግብ ብርቱ
 ምሽት ነበራቸው፡፡ ለዚያ ዕድል የጊዜያቸውንም ጊዜ በጥንት
 ነበር የግብግብነት፡፡ ግን፡፡ ንጉሠ ነገሥቱ ከግዛታቸው አካል
 ራራ የገረገጥ እንደግንባባቸው እየመጡበት ልደጥሉ፡፡ ቢሆን
 ገንጥ አሉ፡፡ ግዛታቸውን ከፋርው ግዛታቸው ጋር በግንጥ
 ለግዛታቸው ሕዝቡም ከሥር ከመረቱ የነበረውን አንድነት
 መተላለፍ እንዳይቀጥሉ በተቻላቸው መጠን ደገሩ ነበር፡፡

ከመረብ ወንዝ ግሉ በመገባረፍት ጊዜ የነበሩትንም ሊግ
 ሊያናቸው ሁኔታ በየሰላቱ እየተከታተሉ፡፡ ‘እኔ እከላ ለግዛቱ
 ወጥታ የምናቸውን’ እያሉ መተከዝ፡፡ አላቸውንም አበላላ
 ገባ የያዘባቸው ጉላይ ሆነ፡፡

የሁለት ራሶች ፍጻሜ

L

አሉ የግልህ ትግራይ ውስጥ ያደረጉት ሆኖ ሽር፡፡ የአሉ
 የሕገብ ወረብ ሆነው መላጥን አትቀድሙ ለመያዝ ሲሞኙ
 የነበሩትን ትግራይን እንደ ገላ ርታቸው ሲቀጥሩት የነበሩትን
 መንግሥት ቅር እያሰሩት ልደ፡፡ ከዚያ ሌላ ደግሞ፡፡ ‘ወደ
 ቀበ’ ሲረዱ ግዛት ይዘው የግልህ ባለግልጥ ሆነው ህወ
 ሮታቸው ከገዛቸው ረርጉግላ፡፡ የሥልጣናቸው መወጣትና
 የአደራ አባታቸው ግረገጥ የሰላቸውን ቀበሌ እየወጋገቡ
 ዕረፍት በግዛታቸው፡፡ ከሊግሊያናቸው ጋር ታርተው የግልህ
 ትን የጦር መግሪያ አጥፋቸው፡፡ ሲሆን ሲሆን የግልህን ያለፈ
 ያም በግልህ ሆኖግንት የተከፋረሰባቸውን ትግራይን አጠ
 ቃለው ይዘው ‘አሻረረኝ’ ለግለት፡፡ ከግሪክናቸው ደረጃ ላይ
 ለመውጣት ሲሉ የእንግሊዝ ንግሥት ቪክቶሪያ ከሊግሊያናቸው
 ጋር ከላብ እንዲያስታርቁባቸው በምሥጫር ደብዳቤ ሰጸ፡፡

ሁኔታቸውን በትርብ ርቀት ሲከታተሉ ከነበሩት የውጭ
 አገር ተወላጆች አገጽ የሆነው ጥይል፡፡ የተባለው እንግሊዛ፡፡
 ወደ ትግራይ ልዩ፡፡ ከራሱ አሉ፡፡ ጋር ተገናኝቶ በግሪክናቸው
 ሰፊት ነገሩን አንገሥቶ፡፡

“ራስ መንግሥት በእንግሊዝ ለግክይነት ከሊግሊያናቸው ጋር
 ሲታረቁ እርስዎን አይታረቁም ወይ?” ብሎ እንደ ጥላ ሲጠይቅ
 ታች፡፡ ‘ራስ አሉ፡፡ ከት ብለው ገብኑ፡፡’

“እንግሊዝ ወደያ ምን ሊሆን ነው? ከሊግሊያናቸው ጋር የገደ
 ታረቀው ከመረብ ግሉ ከሆነት አገር ቀሪው መሪት አይሰጡትም
 የእርሱን ለመውሰድ ይረዳጋሉ እንጂ ምን ሊያገኙት
 ይቻላል?” አሉት፡፡

"ከጣሊያኛቹ ጋር ከታረቱ ገዢ መገሪያ ለግንኙት ያው ያው ይሆናል" አለ ያደረጉ። "የጦር መገሪያ ቢያዙጥቅስ ያን ሊሆን ነው፤ ምኒልክን ወገቱ ዘውድ ሊያስመልስ ነው፤ ወይስ ጣሊያኛቱን ወገቱ ከሐግሉን ሊያስወግ ያስባል? ያን ደን ነው ግላግው?" ብለው መልሰው ጠየቁት።

"ኖናልባት ትገራይንስ እንደ ደርሰው በሙሉ ሥልጣን ለው ገዛት ቢቸሰሱ?" አላቸው።

"ይህም አይሆንልትም፤ ከእንግሊዝ ወዲያ ትገራይንም ቢሆን አጠቃሉ ሊያዘና ብቻውን ሊፈነጭ አይችልም። እኔም ራሴ ባህን አልገኛለሁም። ትገራይ በእጄ አልነበርኩትም፤ ራሴ አይደለም ሃሳጥን አበላሽቶ ከጄ ያስወልዳት? እንኳን ትግራይ ይን አሁን የሰጠትንም ገዛት ግስተኛደር አልሆነልትም። ባንድ ይህል ሐንስ፤ በሌላ በኩል በሰሐት፤ ደግሞ በሌላ አቅጣጫ ሌላዉ ይገተክታል። ይኸው አንተም ራስህ ሸጥ ድረስ ሐይዳል፤ በያዙ የተሻሻሉት መኳንንት ግዛቸውን በግንባ ያዘው ይኖራሉ። ይህም ከጣሊያኛው ያሉትን ሹግግግግትና መኳንንት እንደ ባሕሪያቸው ቸለው ያስተላድራሉ። ይህም ከጣሊያኛው ብተብላና ገትርክ የለ ባቸውም። ትገራይ ገን ያልታደለች ናት፤ ከበዕላት ወረራ ሌላ መንገድና መኳንንቱ በገትና በገት ምስትልትል አድርሰውባ ታል መሰለህ? በሰሐህ ከእንግሊዝ ወዲያ በርር ቢቀመጥ ነው የግንባሰው፤ ይህንንም ደግሞ ደጋግሜ ነግረዋለሁ፤ አስመክራኛ ልሁ" አሉት ሂ።

"ለመሆኑ ራስ መንገድ ከኢጣሊያኛች ጋር ለመታረቅ ግስባቸውንና ለንግሥት ሸክራሪያም መላካቸውን ምኒልክ ስም ተቀል፤" ብሎ ጠየቃቸው።

"መስግታቸው የት ይቀራል? አገር አጠፋለሁ ብሎ ሊገግ ወዳችንስ ሻም እንላለን? መከረን እምቢ ካለክ እኔም ራሴ ባህን ሻም ባቶ አላየውም። ከእንግሊዝ ወዲያ ራሱንና አገሩን ሲያ ወፋ ካለህ፤ በተር ምንም ነገር ሊያገኝ አይችልም። አንግ ራሪ ያን ለሙሉ ሲትቀዳ፤ የግንባሉት ምኒልክ መኖሪያውን ወፋ አምገባታለሁ። እርሱ ገን ገና ከአግኪሪያዊ ተግባሩ አልሞ

ወጣም፤ የግንባሉትንም ባህን ባሕሪው ነው። የሆነ ሆኖ በተቃላኝ መሆኑ አስመክራለሁ" ብለው ነበር።

የገዥ አንዱን ራስ መንገድ ከዘር ሐረንቻቸው ጋር እየተ መላጠፍ ወፋ ባህን ገዥ እያሉ ሲሄዱ፤ የአጼ የሐንሰን አደራ ከላባቸው ለመገኘት ከሰላኛቸው አጥብቀው ለግስወጣት ያል ተቃላቸው ሌላ ገን፤ መንገዱ ሊከተሉት ካሰቡት መንገድ እንዲመሰሉ ለግንባራ ጥክረው የግንባራቸው መሆን ካረ ጋገጠ ቢሄድ፤ መንገዱን እንገለጽ የምንልክ እንደራሴ ሆነው ትገራይን አጠቃለው ለመያዝ ምጥታቸው ከፍ ብሎ በነበረ በት ወትት ደግሞ፤ አጼ ምኒልክ ራስ መንገዱን እንሥተው ትግ ራይን ከሁለት ከፍለው ሰራሽ አሉላና ለራስ ሰባሐት ሊሰጡ ነው የግንባ ወሬ ተሰራው።

በወረው መንገድና መገምገሻም የነበረው ምክንያት፤ ራስ አሉላ ከገንብ ነገሥቱ ጋር በተጥታ ይጓዳል ስለ ተሰራ አጼ ምኒ ልክ ከኢጣሊያ ጋር ያደረገትን ሁለተኛውን የእርቅና የሰጥ ነት ውል መንገዱ ሳያውቁና ሳይሰሙ አሉላ አስቀድሞ እንደ ያውቁት በመደረጉ፤ ከመንገዱ ይልቅ የገንብ ነገሥቱ የትርብ ምስ ጠረኛ ሆነው በመገኘታቸው ነበር።

በተደለም አጼ ምኒልክ ራስ መንገዱ ወደ ሸጥ እንዲሄዱ በመጥራታቸው፤ ገዳዩ አጠራጣሪ እየሆነ ልዩ ልዩ ወረራ ትር ገጥ እያዘለ ሐደ፤ ትገራይ ውስጥ የግንባራውን ግንኙውንም እንትስቃሴ በየረርጁና በየመልኩ ይከታተሉት የነበሩት ጣሊያ ኖችም በሰላጥቻቸው ለግክይነት እንዲት ፍንጭ ከአሉላ እንደ በት ለግንኙት ያሉ።

ራስ አሉላ ከግንባራቸው ሁለት መነኩሰኞች ጋር ሲነ ጋገሩ በነበረበት የቀይታ ወጥታ ላይ፤

"ራስ መንገዱን አጼ ምኒልክ ጠርተዋል የግንባ ወሬ ወጥቶን ለገሰናበት ገብተን ነበር። እርሳቸውም፤ 'አያ የገን ግንት ግዕደገ ሊሰጡን ጠርተውና መሐደ ነው ባለጥልገላው

ነት ይህን ብለው መነኩሰው አሉላን ይጠይቃሉ ራስ አሉ
ሆኑ መነኩሰያችን ያምናቸው ነበርና፡

‘አዩ አባቶ ገጥሥነት የሚመኝ ሰው እንደዚህ እየተለለ
መታየት ይገባል ብለው ነው ነገሩ በኛው መካከል ይቅር
እንደ ገጥሥነቱ ተርቶበት በያዘው ዘመትም መኖሩን እንደ
ሆነ ሆኖ በርሱ እገር ራስ መኮንን ትገራይን ተሰጥ
ቶው ሳይመው አይቀሩም’ ብለው ይነገሩባቸዋል ፡ መነኩ
ሴቶችም ያችን ናችን ወደ አሥመራ አስተላልፈዋት ነር
ሞላቸዋል ተሳይን አስተድመው በሰነቱበት የራሳቸውን ስላት
መቼብ ይጀምራሉ ፡

ራስ ሐንሰ ከመተግ ጦርነት በፊት እንደ ደግ ገበሬ
ተከሰ ከቸሎታቸው ቢተርብ በገበሬው አነጋገር ተቀተተው
ነር፡

‘ውስጥ ዐርባ ጅራፍ ገረፈው’ ብለው ይፈርሳሉ ፡ ያ
ደግ ገበሬም ፡ ‘በየሐንሰ አምላክ አልበደለኩም ፤ አልተመሰከ
ረኩም ይመስከርብኝ’ እያለ እየሞሽ ተወስዶ ይሰረፋል ፡
ይኳም ያ ደግ ገበሬ ከአዲስ የሐንሰ ችሎት ቀርቦ ፡

‘በየሐንሰ አምላክ እያልኩ ራስ ሐንሰ ገርፈውኛልና ፍርድ
ይሰጠኝ’ ብሎ አመሰከተ ፡ አዲስ የሐንሰም ቀገ ብለው ይቆ
ሙሩ ፡ ራስ ሐንሰ ከቸሎቱ ላይ በሰነቱ ‘መልስ ስት’ አፈ
ዋው ፡

‘አሰመስከረበት ነው ያስገርፍኩት ፤ ቢሆንስ ለሰገድ ተበሬ
ተሳይ እኔ እንደገና በቸሎት ላይ እጠየቃለሁ’ ብለው ይናገራሉ ፡

‘ያናልክ ዳገተ ነሆኑልኝ ቢሆንስ በየሐንሰ አምላክ እያ
ለሁትገርፈዋለሁ ፤ እሱን አይደለም የገረፍከው ፤ እኔን ነው የገረፍ
ከኝ ንሳ አጋፋሪ ፤ ሐንሰንም ያህኛ ወልደህ ገደለሁ’ ብለው
ይፈርሳሉ ፡

ወዲያው ነገሩን ልግተዘተዝ ሲባል ተቀተኛ መሆኑን ተቆ
ከራስ አሉላ ጋር ሆነው ራስ ሐንሰ ወደታሰባበት ይሄደና አጋፋ
ሪውን ፡

‘ያንስ ቢሆን ግደሙን የሐንሰ ወልደህ ላይ ይወስድ
በላህ ነው ተበላጭተው ነውና እንዳትነኩ ፤ እኛ የገረገ
ክሰታርታቸዋለን’ ብለው አጋፋሪውን አወሱ ፡

በየሐንሰም ቀገ እንረስ አሉላ ከአዲስ የሐንሰ ወንድ ቀር
ቦው በራስ ሐንሰ ያሕረት ሲለዩን ፤ አዲስ የሐንሰም ፡ አጋፋ
ሪቶችን ጠርተው ፡

‘ሐንሰ አልተደበደበም ወይ’ ብለው ቢጠየቁ አጋፋ
ሪውን ፡ ‘ይቀይ ብለዋል እንሆይ ፤ እንዳትነኩቸው’ ብለው እኔ
ኔራስ አሉላ ስለ ነገሩ አልተገደለም’ ይላሉ ፡

እውነተኛ ነው ወይ! እኔ እንዳትነኩ ብደለሁ! ብለው
አዲስ የሐንሰ ከነራስ አሉላ ላይ ያፈጣሉ ፡

‘ወሽት ነው አላልነውም’ ይላሉ አሉላ ፡

‘እንግዲያው የነገ ፍርድ አውሳህ አላደርገላልና በገመድ
አገተ ነበሁ ትገደለህ’ ብለው አጋፋሪቶችን እንዲገደሉ
ይፈርሳሉ ፡ ወዲያውም ሐንሰ ተፈተተው አጋፋሪው ተገደለ ፡

በዚያ ፍርድ ልባቸው የቀሰለው አሉላ ‘ንጹሕ ደም አለ
ፈብኝ! ደግሞን ገበሬ የገረፈውን የመሰፍንት ወገበዶ አደኛ
ለሁ ብዬ’ የባቸውን ንጹሕ ደም አስፈሰሰኩኝ’ እያሉ ሲተከሱ ነገሩ

ራስ መንገዱ ፤ ተስፋ እንዳደረገት በየ ገብተው ከአዲስ
የገረሰ ወንድ የገጥሥነት ግሪግ ለግገገት ገዝ በጀመረበት
በየገ ደገም ፤ የሐንሰ መንደር በየቀኝ የሆነ ተንቢኖውን ዐደጥ
ፈጀው ፤ እንሩቸን በመብ የተሸሰተች ዶር አቀረቡላቸው ፡

‘ያንድነው ነገሩ’ ብለው ራስ ጠየቁ ፡

‘ራስ ሐንሰ አሸከርኝቸውን እየላኩ እንደዚህኝ ዶር ነፈ
ወኛል ፡ በየአቅጣጫ አስተርተውኛል ፤ ገብር መከረፈ ያልቻለ
ውን ደግሞን ገበሬ እየገረፈ አመታየት ፤ ያነው ከየሐንሰ ጋር
ከደርሰ ጋር በየተሳላ ፤ ለአገሪቱን ተገተኛል ፤ ያነው መላው
አገር እርይ ብሎ በፕሮፍሰት ጊዜ እኛ መታየታችን! ያነው
በግጥላን ፤ ራስ መንገዱ አልሰገን አሉ! ለግገን አሉት
እንበል!’ ብለው አቢቱን አቀረቡላቸው ፡

‘ደግሞ ገብረ እግረተ አውታሪት’ አሉና አሉኝ የተገቢ
የወጣን አባቶች ደጋውትና፡ ‘ፍንዎ ቢፍገልጋን’ አሉና
ደግሞ አባቶችና፡ ‘ፍን አግልግቶታለሁ፤ እግግላትህልሁ
እንጂ አሉና’ ‘ግልጽ ነው አብረን እንሰራለን’ አሉጥቸው
አባባሁን አቅረቧል።

አሉኝ ጥር 12 ቀን 1889 ሦስት መቶ የጊሆት ወታ
ደሮች አስከትለው ወደ ሽረ ተጓዙና ራስ ሐትሰን አስከበሩ።

‘አገሩን ልቀቅልኝ፤ እጅህንም አስረክባኝ’ ብለው ሽግ
ግል በደሩ። ‘ፍንም የፍገልክ ባለግል ብትሆን እኔ ሐትሰ
በእንግዳተ ያሰ የደገ ልጅ ገዛቴን ሰቅቷ እጄን የምስጥ አይ
ደላዎም’ ብለው መለሱት። እነዚህ ሁለት ራሶች ከዚያች
ፊት በረቶ ሲነበሉ ኑረዋል። ሁለት ጊዜ ተጥገተዋል። በዚ
ያች ዕለት ደግሞ እንደ ተለመደው ትዕግሥታቸው ዐልቆ ኑር
ተጠጡ።

እነዚህ የፍገልክ አሸከር ነኝ፤ እንተ ግን ለግልያች ሳፊያ
ልትሆን መጥቻለን ደርሼታለሁና እጅህን ሰጠኝ ይኛል
የሐ! ብለው አሉኝ መልሱ። ላኩ። የራስ ሐትሰ መልስ ሐገ
ሆነ። መገንሽ የበጠጥቸውን እንደ አርጌ ተላል መደፍ ደጋግ
ሮው አስተኮሱ። የወረደታቸውም ብዛት ከአሉኝ ወታደሮች
አገፍ ነበር። ወዲያው ተኩስ ሆነ። በመጀመሪያ ከቀበሌትም
መካከል አሉኝ አገሩ ሆኑ። ቅልጥጥቸውን ተጠቅ። ቀጥሎ የወ
ንደገቸው ልጅ ባኛይ ገብረ እግረአብሐር ተግረኩና ሐትሰ
ገደለጥቸው።

አሉኝ ቅልጥጥቸውን በራራ ጫቅ አሰሩና ወታደሮቻቸውን
በቀልጫ አስከትተው ወዲያውኑ በልታቸውን ለጥፊ
ጡና የጠላታቸውን እርድ ጥሰው ገብተው ሐትሰን ከእርሳቸው
ወሰጥ እንግዳሉ ግረኩጥቸውና።

‘እንተ ብትገርኩኝ ኑር ምን ታደርግኝ ነበር’ ብለው ጠየ
ቁቸው።

‘እርህ ነበር’ ብለጥቸው።

‘ባንተ ሰጠክ ገደል ደም አፍሰኝለሁ፤ የደም ሁሉህ
ትገንጥ እንህ ተፋርሳል’ አሉኝ። ‘የአጼ የሐትሰ ዐርድ ሐክ

ነበር፤ መገደል ነበር፤ ምን ፍርድ ላረ ይፈጸምባል’ ብለው
ወዲያውኑ አስገደለጥቸው። እሳቸውንም አሸከርዎቸው ተሸክ
መው ወደ አኩሱን ወሰደጥቸው ከዐሥር ወራት በላይ ለሆኑ ጊዜ
ታሙ ቀይተው፤ በዚሁ ቅበላ የተነገሩ የካርት 9 ቀን 1889
በተወለዱ በሰዓ ሞታቸው ዐርገው ዐደጥ በግጥም አባ ገራግ
በግባለው ገዳም ተቀበሩ። አዲሱ የነበረው የግልያን እገረ
ገኝም፤ ‘አሉኝ ጥተኝ’ ተግራይም ከበተባበተ ውስጥ መገባድ ገው
ብሎ ወደርሞ በሰተላለፈው ዜና መወረት የግልያን ጋዜጣም፤
‘ጉራደውን በኛ ላይ እንደ መዘዘ ወደ አርቲ ሳይመልሱ አሉኝ
ጥተ’ ብሎ ጻፈ።

ራስ አሉኝ ከጥቂ በኋላ ከተገጠሙ
ከሐኪሞች እንጥርጥርዎች ውሳኔ፤

እነዚህ ግልያች እጅግ ተደለቁ
የአሉኝ ጉራደ ሲበርድ ስለቱ።
በርም አደባባይ መደፍ ተተካላ
ምጽጥም ተሰምቶ መደፍ ተተካላ
አሥመራም ተሰግ መደፍ ተተካላ
የተደለሰ ደሙን ብድሩን መለሰ።
ዐደጥ ያረረውን እንጅሐን አራሰ።
አሉኝ አባነጋ ከገዳን ተንተራሰ።
ግልያን አልላ አሰ የለቡ ደረሰ።

* * *

ወደግዛኤላን አሸንፈው ገብተው፤
ሰብሰበውን ነበር ገበያ መሥርተው።
በከሰላም በኩል ገበያ አሠርተው
ሰሐጢያ ላይ አየን ገበያ አጽፈው
በየደረሱበት ጠመንጃ እያመጡ
ራስ ያለ ጥጋ ለሐኪሞች ሰጡ።
ጠመንጃውን ቀረ ገበያው ተዘጋ
ምሰሰው ወደተ አሉኝ አባነጋ፤
ሆሉንም ሰብሰቡ ተሸክሞት ነበር
ዐሉም ተበተነ ምሰሰው ሲሰበር።

ትውልድ የሚከፍለው ውለታ

በዘመናት ውስጥ ለየሀገራቸውና ለደገፍቸው ታላላቅ አስተዋጽኦ ሲረጉ ዜጎች ትውልድ ውለታቸውን እየከረሰላቸው ነው። በየአገሪቹ ታሪክ ላይ ይገኛል። በሥነ ጥበብ ግለትጥ ዕገግረ ፅድ፣ በሥል፣ በሙዚቃ፣ በሥነ ጽሑፍ፣ በፍል ስፍን በአከዋና በልዩ ልዩ ሙያዎች ለየሀገራቸው የተቻለውን ያህል ላበረከቱ ትውልድ ሥራቸውን ለየመዘን ተገቢ ዋጋቸውን ይከፍላል። ሙቃባራቸው እንዲታወቅ በሰጣቸው ሙገ ነድ፣ ትምህርት ቤት ሆበርታል ድርጅት እንዲሠሩና ሙሉ ሙሉ እንዲሠራላቸው ያደርጋል።

ከግብረተኛ አገልግሎታቸው ለየት ያለ አገልግሎት የሰጠው አሉ። የሀገራቸውን ጦር እየሙሩ የዘመቱ የተጥጥረውን ደግሞ ደግሞ ለየት ያለ ባለውለታነት አላቸው፤ እንደዚህ ሙሉ ሙሉ ጀገኖች ደግሞ ትውልድ ዋጋቸውን በዕጥፍ ይከፍላል።

ራስ አሉላ አባ ነጋ፣ ለኢትዮጵያ ሕዝብ ባለውለታ ሙሆናቸውን እነሆ ከታሪካቸው ላይ ለመረዳት ችለዋል። ግን ለዚህ ውሉ አገልግሎታቸው ኢትዮጵያውያን የከረሰው ውለታ ላይኖር ይቻላል።

ለታላቁ ጀገና ጄኔራል ለራስ አሉላ አባ ነጋ ታላላቅ ጀገንነትና የሥራ ዋጋ ለመክራል የመጀመሪያው ርዎጃ በ1974 ተጀመረ።

አብዮታዊት ኢትዮጵያ በረዕዳዊ ግንባታ ተቋማት በነበረችበት ከፍላ ዘመን የሰጠችን ግድግዳ አስብረው ላለፉት ጀገኖች ጥር 18 ቀን 1974 የሕውልታቸውን መሠረት አኖረች።

በሕልውና መሠረት ላይ የተባረሰው ደህንነት፤

"የኢትዮጵያ ነጻነትና አንድነት ለመጠበቅ በዚህች ሥፍራ ፊና በጥንረት፣ በጥርኢና በደጥ ላይ በመሳሰሉ ጥበቃ የታወቀ የጥይረላ ጀገንነት ለረገጡት ለራስ አሉላ አባ ነጋና ለሠራዊታቸው ሙቃባሪ ይህን ግድግዳ ሊተመገበር መገገሥቱ ይገባል" የዚህን ሐውልት መሠረት ጥር 1974 አኖሩ" ይላል።

በሕልውና መሠረት ላይ ተተሉ ያለው የጌሳ አሉላ ነግግር ተተርጓሚታል። "አንድ ጊዜ ከገደገ አላይኛቸዋል፤ እንደገናም ከመጡ እደግግባቸዋል፤ የኢትዮጵያ የተፈጥሮ ወሰን ቀይ ባሕር ነው። አሉላ አባ ነጋ 1880"።

ከጣይ በተጠቀሰው ዕለት ጥቅት ተደካሲ በመጀመሪያ የደረሰባቸው ራሳ ነበር። በዚያች ዕለት ለአሉላ አባ ነጋ ሐውልት መሠረት እንደ ጊቀመጥ ከጥቂት ተናት በረት ጀግር ዐውቄው ስለ ነበረ፣ የዕለቱዋን መድረስ በጥንት ስጦባበት ሰግብቶ ነበርና የጥዘግጦ ሌሊት አልነጋልኝ ብሎ ሰገላበጥ ነጋልኝ። አሉላን በዐይሥ ነጋ አገኛቸው ይመስል፤ ከገንቱ በዐሥራ ዕለት በጥንት ምድጥ ተነሥቶ ተደካሲ በአንድ ሰዓት ደረሰኩ።

የፀሐይዋ ኃይል ለሰሰ ያለ ነበር። በአንድ ሰዓት ተኩል ከአዲስ አበባ የሐዱ የኪነት ባለሙያዎች ደረሱ። ቀጥሎ ኃዘጠኞች፣ ተጥለውም ከመገገሥት ሙሥሪያ ቤተኛና ከሕዝባውያን ድርጅቶች የተወከሉ የቀይ ኮከብ ሴ ሪፍር ተካፋዮች ደረሱ።

ጓድ መገገሥቱ ኃይል ግርያም በምስት ሰዓት ላይ ደረሰው ከቀብታዋ ግርጌ ሲደርሱ አንድ የኪነት ባለሙያ በነጭ ፈረስ ላይ ተቀምጦ አሉላን ተመስሎ አጭር ድራማ አሳየ። ከዚያም በኋላ ጓድ መገገሥቱ ኃይል ግርያም ወደ ኮረብታዋ ወጥተው ለራስ አሉላ አባ ነጋ ሐውልት መሠረት የሆነውን ደንጋይ አስቀመጡ።

የሕግ ደንብን በሰላሳ ሺህ ያህል ሰራተኛ
ሰራተኛ ሲሆን ለግብርና ስራው ለሰራተኛው በሙሉ
ሰራተኛ ሆኖ በሕግ የሰራተኛውን ትርፍ ለሰራተኛው
በግብርና ለሰራተኛው ሰራተኛው ሆኖ ሆኖ